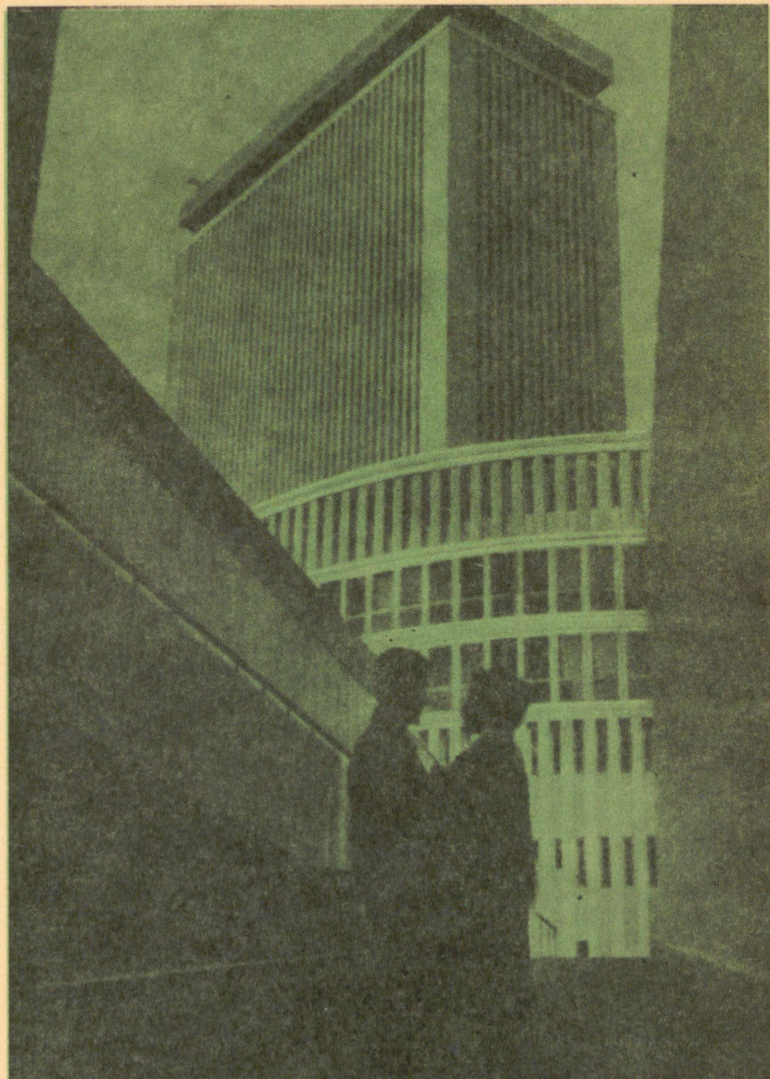

NOOREL PRANTSUS- MAAL

213372

Tagastage raamat õigeaegselt!
Возвратите книгу вовремя!

VELLO PILT
VELLO PILT
NOOREL PRANTSUSMAAL

NOOREL
PRANTSUSMAAL

KIRJASTUS-ÜHTEHAAVAMINE · TALLINN 1970

A - 30420_{III}

Na

3 KM
P. 10

VELLO PILT

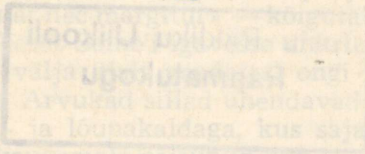
NOOREL PRANTSUSMAAL

«Nr. kuulige, Pariis pole veel Prantsusmaa» protesteerivad teised.

Olgust on mõlemal pool.

Ja omel — vaevalt on ilusti teise riigi pealinna tühjendanud oma mass poliitilises ja kultuurilises arengus sellist, mis kui ruurilim Seine'i keskjooksul Pariis on Prantsusmaad üldiselt. Pariisist algab Prantsusmaa ajalugu.

Kaks tuhat aastat tagasi lõi Cite sacree oma «kämpingu» illes kelti meresõitjad — parüüdid. Nendel pärandasidki sealt kasvava hakanud linnale oma nime ja vapi laineharjale kerkinud **S** — nase purjeka laevastiku

Vanaid provintseid, mis Pariis on muutunud tsentraliseeritud teiste Prantsuse maade endale allutamise sümboliks. Ühtsega «Pariis pole veel Prantsusmaa» tahtakse alla kriitendada oma linna tähtsust, mille avaldub ka kolkapatriotism.

Pariis on tõeline pealinn, mis nagu tähtsatu «koti» on muutunud endasse kõik, mis on suutnud anda Galila andeks raiumis. Teistest linnadest Pariis lahka parempoolse tootnud oma mass inimesi, mis on kinnitunud teine kõrgus. Pariis on linn, mis on näidatav teel mitte ainult Prantsuse hõlmele, vaid maailmale kõrgel tasemel.

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» • TALLINN 1970

«Sageli onkistatakse sellele linnale rõõmatu juhtumist, mis on araabia keel. Pariis nukratud näetav — just tei-

3 KM
P 49

KUNSTILISELT KUJUNDANUD U. PLOOMIPUU

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

213372

KUI MEENUTAN PRANTSUSMAAD

«Pariis ja Prantsusmaa on sünonüümid,» väidavad ühed.

«No kuulge, Pariis pole veel Prantsusmaa,» protesteerivad teised.

Õigust on mõlemal poolel.

Ja ometi — vaevalt on ühegi teise riigi pealinn etendanud oma maa poliitilises ja kultuurilises arengus sellist osa kui suurlinn Seine'i keskjooksul. Pariis on Prantsusmaa süda. Pariisist algab Prantsusmaa ajalugu...

Kaks tuhat aastat tagasi löid Cité saarel oma «kämpingu» üles kelti meresõitjad — pariisid. Nemad püüdnudki saarelt kasvama hakanud linnale oma nime ja vapi: laineharjale kerkinud hõbedase purjeka ladinakeelse kirjaga «Fluctuat nec mergitur» — kõigutab, kuid ei uputa. Cité saar, see keset Seine'i igavesse ankrusse pandud laev (nagu ta näeb välja ülalt vaadates) ongi Pariisi ajalooliseks keskuseks. Arvukad sillad ühendavad teda nagu hiiglatrapid põhja- ja lõunakaldaga, kus sajanditega on üha kaugemale ja kaugemale paisunud linn.

Vanade provintsikeskuste elanikele on Pariis jäänud tsentralisatsiooni, teiste Prantsuse maade endale allutamise sümboliks. Ütlusega «Pariis pole veel Prantsusmaa» tahetakse alla kriipsutada oma linna tähtsust, selles avaldub ka kolkapatriotism.

Pariis on tõeline pealinn, mis nagu täitmatu käsn on imenud endasse kõik, mida on suutnud anda Gallia andekas rahvas. Teisest küljest on Pariis lahke perenaisena toitnud oma maa inimesi kõige uuega, mis on küpsenud tema köögis. Pariis on tuletorn, mis on näidanud teed mitte ainult Prantsuse laevale, vaid progressile kogu maailmas.

«Sageli omistatakse sellele linnale röömsatujulisust; minu arvates oskab Pariis nukralt naeratada — just sel-

lised on tema majad, niisugused on tema poeedid, niisugused on tema tütarlaste silmad; see oskus olla rõõmus kurbuse ajal ja kurb rõõmu ajal tiivustab teda mõnikord, mõnikord aga kärbib ta tiibu.» Need read on suure Pariisi tundja Ilja Ehrenburgi mälestustest.

Pariis on ühtaegu mõnesaja miljardäriperekonna ja miljonite tööliste pealinn. Siin on võimutsenud kõige julmemad reaktioonäärid, aga siin on ka esmakordselt tõstetud proletariaadi punane võitluslipp. Kuid kas pole tähelepanuväärne, et inimesed kannavad endaga kaasas head ja ilusat, halva ning inetu aga viskavad prügikorvi? Iga pariislase südames elab edasi tänavapoiss Gavroche, Kommuuni verre uputanud kindral Galifet'd ei pea meeles keegi...

Selles ehk seisnebki too elu igavene allikas, inimkonda edasiviiv jõud, et parema homse nimel hukunu elab üle oma kaasaegsed. Ta on ikka rivis, niikaua kui inimesed püüdlevald parema tuleviku poole. Niikaua kui inimesed seda teevad, jäävad nad ise ikka noorteks. Ja see maa, kes neid sünnitab, jääb nooreks.

Kui meenutan Prantsusmaad, meenuvad tema noored. Jacques, Jeannot, Josiane, Michel... Need, kellega rääkisime elust ja noorusest, sõjast, vihkamisest, armastusest... Ja need Prantsusmaa pojad ja tütred, kelle nimed on kogu maailma õiglast noorust edasi kutsuval lipul: kolonel Fabien, Danielle Casanova, Guy Môquet, Raymonde Dienne, Henri Martin...

Ehrenburg väidab, et «Prantsusmaa on end mitu korda lahti öelnud vanast korrast, kuid ta pole end kunagi lahti öelnud iseendast». Nii see ongi, sest muidu poleks ta Prantsusmaa, kes on teinud läbi neli suurt revolutsiooni. Prantsusmaa noorus peituvatki tema revolutsioonimeel-suses.

Ent revolutsioonid, mis vapustasid kogu maailma, on ammu möödas. Pariisi kommunaarid puhkavad Père-Lachaise'il igavest und varsti juba sada aastat. 1968. aasta juunis ruttasid hirmutatud väikekodanlased oma hääli andma neile, kes lubasid tarvitusele võtta otsustavad abinõud kommunistide vastu. Mis siis rääkida veel nendest, kes värisevad oma miljonite pärast...

Kuid ometi on Prantsusmaa noorus revolutsioonis. Esiisade traditsioonid elavad. Sest elab ju prantsuse rahvas,

VÖITLUSLIIT

Reisidelt toodud suveniirid on otsekui fotod vanast albumist, mis ikka ja jälle aitavad meenutada ammuseid päevi. Alati, kui võtan kätte ajakirja formaadis raamatukese, millel on Maurice Thorezi elurõõmus naerunägu, tuleb meelde õhtu grupi Pariisi kommunistlike noortega.

Kohtumise initsiaatoriks oli Michel Klein, prillidega, heasüdamliku naeratusega noormees. Saime temaga tuttavaks juba esimesel õhtul. Nii ta ilmuski igal pärastlõunal meie juurde otse töölt mingi tööstusfirma kantseleis. Mõnikord ta vaatas kella, vabandas ja tõttas kuhugi. Teadsime, et Michel on meie mõiste järgi komsomoli-algorganisatsiooni sekretär ja sõprusühingu Prantsusmaa—Nõukogude Liit noorsookomisjoni aktivist, mistõttu ühiskondlik töö neelab iga päev suurema osa tema ajast. Temaga koos tuli ühel õhtul meie peatuspaika Jean-Jacques Rousseau tänavale paarkümmend tütarlast ja noormeest, Prantsuse kommunistlikku noort. Lahkumisel kinkisid nad igaühele meist tolle raamatu. Kingitus oli valitud väga sümbolne, sest kommunistlik noorsoo-organisatsioon on oma loomisest peale olnud Prantsusmaa Kommunistliku Partei esimeseks abiliseks ja reserviks. Tema ajalugu algab samaaegselt PKP omaga — 1920. aastal.

Prantsusmaa Kommunistliku Noorsooliikumisse kuulub neli iseseisvat organisatsiooni: Prantsusmaa Noorte Kommunistide Liit, Prantsusmaa Tütarlaste Liit, Prantsusmaa Üliõpilaste-Kommunistide Liit ja Prantsuse Maanoorte Liit. Igaühel neist on oma tegevusprogramm, oma traditsioonid . . .

17. detsembril 1956. aastal kogunes ühe Pariisi eeslinna töölismajja 824 noormeest. Need olid Prantsusmaa Noorte Kommunistide Liidu asutava kongressi delegaadid. Uus noorteühendus moodustati tööstusettevõtete, asulate, külade, õppeasutuste noorsoo-organisatsioonide baasil.

Kongressil esines programmikõnega Maurice Thorez. «Töölisklass ja prantsuse rahvas mõistavad kongressi tähtsust,» rõhutas PKP peasekretär, «ja on veendunud, et Noorte Kommunistide Liit muutub rohkearvuliseks, võimaks organisatsiooniks, kes on Prantsuse revolutsioonilise noorsoo traditsioonide vääriline.»

PKNL-i teiseks autonoomseks liikmeks sai 1956. aastal Prantsusmaa Tütarlaste Liit. See oli Tütarlaste Liidule juba neljandaks uuestisünniks. Pärast sõja lõppu taasloodud neidude ühendusel tekkis tendents hõlmata noori teenistujaid: masinakirjutajaid, stenografiste, müüjaid, moeateljeede töötajaid, juuksureid. 1949. aastal mõisteti selline orientatsioon hukka. Neidude Liidu tuumikuks pidi saama töölisnoorsugu. Kuid nüüd kalduti teise äärmusse. 1956. a. püstitati ülesanne: Tütarlaste Liit olgu üheaegselt nii avan-gard kui ka massiorganisatsioon.

Kodanlikud sotsioloogid väidavad, et tüdrukud on noorsoo kõige passiivsem osa, keda huvitab üksnes meelelahutus, tantsimine eelkõige. Ühiskondlikuks tegevuseks ei ole- vat neil mingeid huve ega kalduvusi. Prantsusmaa Tütarlaste Liit on oma energilise tegevusega tõestanud, et ka kodanlikus ühiskonnas ei ole nooruse aktiivsus soo poolt ette määratud. Muidugi mõista soovivad valitsejad ja nende ideoloogid, et naine jääks ainult tualettlaua, tantsu-kingade ja köögipottide juurde.

Üliõpilaste järjest suurenev ühiskondlik aktiivsus sea-dis kommunistliku partei ette vajaduse luua neile omaette kommunistlik organisatsioon. See sai teoks 17. märtsil 1957. aastal, kui toimus Prantsusmaa Üliõpilaste-Kommu-nistide Liidu asutamiskongress.

Prantsusmaa Kommunistliku Noorsooliikumise neljas organisatsioon — Maanoorte Liit — loodi alles 1959. aastal. Kuni selle ajani olid kommunistlikult meelestatud noormehed küladest ja farmidest koondunud Noorte Kom-munistide Liitu, maatüdrukud aga võtsid osa Tütarlaste Liidu tegevusest. Uus organisatsioon pidi maanoorsoo oma-pärale ja sellest tulenevatele püüetele rajatud tegevuse kõrval suurendama ka külanoorde arvulist osavõttu kom-munistlikust noorsooliikumisest.

Prantsuse kommunistliku nooruse tegevus viimasel aastakümnel on näidanud kehtiva organisatsioonilise struk-tuuri õigsust. Föderatsiooni põhimõte võimaldab korral-

dada ühisele poliitilisele ja ideoloogilisele platvormile tuginevat tööd nii, et see huvitaks noormehi ja tütarlapsi, õppureid, töölisi ja maanoori. Kogu noorsoo ees seisavad igal ajalooetapil teatud ühised ülesanded, samaaegselt on eri kategooriatesse ja sotsiaalsetesse rühmitustesse kuuluvatel noortel oma probleemid, mis nõuavad spetsiifilist lähenemist.

Tähtsaks etapiks noorsooavangardi elus kujunesid PKNL-i kuuluvate organisatsioonide kongressid 1968. aasta aprillis. Kommunistid märkisid heameelega noorte kasvavat poliitilist aktiivsust. 1967. aastal astus Kommunistliku Noorsooliikumise organisatsioonide liikmeks 24 000 noormeest ja neidu, algorganisatsioonide arv aga suurenes 1700-lt 2300-ni.

Kongresside aruannetes heideti armutult kõrvale müüt noore prantslase «heast elust» Viiendas vabariigis. Monopolid kasuahnuse tulemusena põrkab Prantsusmaa kokku tõsiste majanduslike raskustega, mille esimeseks ohvriks langeb noorsugu. Järjest suurenevas töötute armees on pea-aegu kolmandik noori, kes pärast keskkooli lõpetamist pole leidnud rakendamist. Vaatamata tööviljakuse tõusule ja tehnilisele progressile pole tööpäeva pikkus sugugi lühem Teise maailmasõja eelsest. Statistika näitab, et kõige pikem töönädal on noortel töölistel. 64 protsenti noormehi ja 49 protsenti tütarlapsi töötavad nädalas 44 kuni 50 tundi, ühel viiendikul noortest töölistest aga kestab töönädal enam kui 50 tundi. On sagenenud juhud, kus abitöödel kasutatakse musta töö tegijatena 14-aastasi alaealisi. Noorte ekspluateerimine on kõige tihedamas seoses nende palgalise diskrimineerimisega. 600 000 noort prantslast kuni 18 aasta vanuses teenivad kuus vähem kui 300 franki. Tütarlaste palk on 20 protsenti noormeeste omast väiksem.

Veel suuremas kitsikuses elavad külanoored. 21-aastase maatöölise keskmine tasu oli 1967. aastal vaid 250 franki aastas (!). See on põllumajanduse kapitalistliku kontsentratsiooni üks avaldusi külas, mis suurendab üha enam tööjõu voolu külast linna. Igal aastal hülgab küla kuni 120 000 noort talupoega, kellel pole võimalust omandada elukutset, luua oma majapidamist ega laiendada oma silmaringi.

Kommunistlikud noorsooühendused on püüdnud avada kodanluse propaganda poolt segadusse viidud noorte silmi

tõe ees, selgitada raske olukorra tegelikke põhjusi. On arusaadav, et 14—15 kuni 20—21 aasta vanuses noored — nimelt sellises eas kuulutakse Prantsusmaal KNL-i — ei suuda veel tegeleda sügava teoreetilist laadi selgitustööga. Pealegi on tegemist massiorganisatsiooniga, mille liikmetele püütakse pakkuda võimalikult mitmekesisest, kõiki noori huvitavat tegevust (kõigepealt meelelahutused, puhkeaja korraldamine). Seepärast loeb juhtkond oma esmaseks kohuseks alati, kõigis tingimustes püstitada noortele lihtsad ning arusaadavad loosungid. Alžeeria koloniaalsõja ajal kutsusid need võitlema sõja lõpetamise eest. Loosungid liitsid noori protestiks OAS-i bandede tegutsemise vastu. Loosungites ühtivad noorte nõudmised töötasu tõstmiseks ja töötingimuste parandamiseks, assigneeringute suurendamiseks haridusele ja ühiselamute ehitamisele, õitsva ja demokraatliku Prantsusmaa loomiseks.

Palju teevad Kommunistliku Noorsooliikumise organisatsioonid sõprussidemete arendamiseks nõukogude noortega. Moskva-lähedane Vešnjaki ja Ukraina noorsoolaagrid võtavad igal aastal vastu sadu noori prantslasi, kes sõidavad meie maale PKNL-i firma «Noorte puhkus ja koolivaheajad» lähetusel. Prantsusmaale sõidavad omakorda nõukogude noortegrupid. Nõukogude riigi polesajandi juubeli puhul viibis PKNL-i kutsel Pariisis leninliku komsomoli delegatsioon eesotsas tolleaegse ÜLKNÜ Keskkomitee esimese sekretäri Sergei Pavlovi ja maailma esimese kosmoselenduri Juri Gagariniga. Aasta hiljem tähistati ÜLKNÜ juubelit. Seks puhuks sõitis meie maale delegatsioon Kommunistliku Noorsooliikumise peasekretäri François Hilsumi juhtimisel.

François Hilsum viibis ka Tallinnas ELKNÜ Keskkomitee pidulikul pleenumil. Prantsuse kommunistliku noorsooliikumise veteran on rahvusvaheliselt tunnustatud noorsoo poliitiline juht. Kümme aastat tööd PKP Keskkomitee aparaadis noorsoo probleemidega tegeleva keskkomitee sekretäri Roland Leroy' abina andis hea kooli.

Oma esinemises Eesti komsomoli pidupäeval rääkis PNKL-i liider Nõukogudemaa ja tema noorsoo tohtu suurest mõjust prantsuse eakaaslastele. «Oktoober noortele prantslastele täna — see tähendab kõigepealt sotsialistliku revolutsiooni võitu. Kogu Nõukogude Liidu polesajandiline ajalugu kinnitab sotsialistliku ühiskonna ehitamise

võimalikkust, ühiskonna ehitamist, mis ka 1968. aastal on nagu 1917. aastal oma aja kõige noorem, kõige revolutsioonilisem süsteem.»

... Prantsusmaa 50-miljonilisest elanikkonnast on praegu 20 miljonit nooremad kui 25 aastat. Sellest umbes üks kolmandik on noored aktiivses eas (16—25 a.). Roland Leroy kirjutab «l'Humanités»: «Nagu alati meie maa ajaloos, sõltub ka nüüd tulevik töölisklassi ja laiade rahvahulkade kaasatõmbamisest liikumisse. Nagu alati kerkib küsimus: kellega on noorus? Kõik tõendab seda, et ta on huvitatud õige positsiooni hõivamisest. Ja meie tegevusest sõltub selle positsiooni massiline ja kiire toetus.»

Kellega on noorus?

Nooruse pärast on järjest aktiivsemalt hakanud võitlema ka valitsevad ringkonnad. 1966. aastal loodi Prantsusmaal noorsoo ja spordi ministeerium — võimas riiklik aparaat, kelle eesmärgiks on saada oma mõju alla võimalikult suuremaid noortehulki. Kasutades ära kommunistlike munitsipaliteetide kogemusi noorte puhkeaja korraldamisel, organiseeris ministeerium 1967. a. lõpul kampaania tuhande klubi loomiseks Pariisi mikrorajoonides. Tolleaegse ministri Missoffe'i nime järgi hakati neid kutsuma «Missoffe'i tuhandeks klubiks». Ministeerium astub samme, et rahuldada ka mõningaid noorte nõudmisi: koostatud on plaan spordiväljakute, basseinide, noortemajade jm. ehitamiseks. Seega tahetakse nõrgestada opositsiooni-parteide õiglast kriitikat valitsuse aadressil, viia noortehulki segadusse. Noorte rahulolematust, mitmesuguseid protestiavaldusi tõlgitsetakse kui meie ajastule iseloomulikku konflikti põlvkondade vahel, noorte kangekaelset püüdu mitte sarnaneda oma vanematega.

«Jutt pole selles, et eitada erinevusi põlvkondade vahel,» rääkis Waldeck Rochet Prantsusmaa kommunistide suurel foorumil 1967. aasta jaanuaris, «kuna kõigil aegadel on noortel olnud oma erilised püüdlused ja vajadused. Otsustav tähendus on mitte vanuselistel erinevustel, vaid klassilistel vastuoludel, sest põhjuseks igasugustele raskustele, millega põrkavad kokku noored, samuti nagu elatanud inimesedki, on kõigepealt kapitalistlik ekspluateerimine... Kommunistlik partei esitab noorsoole uuenduste programmi, mis vastab tema tungile uue järele, tema unistusele paremast ühiskonnast.»

Tol õhtul Pariisis oli meil heameel näha ja kuulda, milise innuga rääkisid kommunistlikud noored oma ettevõtmistest.

Sõstrasilmne ja kelmikas Josiane Grésillaud, ühe töölisnoorte klubi sekretär, jutustas maailma noorte võitlusluludele pühendatud õhtust. Marina Vlady soenguga üliõpilane Brigitte Gaufert tõi näiteid, kuidas nad korraldavad poliitilisi diskussioone, kus noortel kommunistidel on võimalus välja astuda anarhistide, patsifistide jt. äärmuslike voolude vastu. Noor treial Jacques Fournier pidas kõige suuremaks saavutuseks oma ettevõttes noorte julgeid väljaastumisi koos kommunistidega administratsiooni omavoli ja pika tööpäeva vastu. Helene Karoubi jutu järgi pidid noored õmblejad tema ateljeest koguma väljalõikeid nõukogude noorte elu kohta . . . Kõik rääkisid sellise õhina ja kergusega, et tahtmatult tekkis mõte: küll neil läheb kõik libedasti. Alles siis, kui hakkasime küsima, tuli välja, missugustest raskustest ja solvangutest tuleb kommunistlikel noortel tihti üle saada. Kuulsime koosolekutest poolpimedas niiskes keldris, raske vaevaga leitud töö kaotamisest, isegi kaklustest härraspoistega. PKNL-i organisatsioonid on küll kõik seadusega kooskõlas ja paberi järgi ka seaduse kaitse all, aga kui selle maailma vägevad võivad USA-s isegi presidente maha kõmmutada, miks siis Prantsuse omad peaksid loobuma mõttest veeretada tõkkeit kommunistide teele.

«Aga ta liigub siiski . . .» Inkvisitsioon ei suutnud tõe tuleriidal tuhaks muuta. Ei suutnud kommunistide tõe peatada ka kõige paadunud XX sajandi reaktionärid — fašistid. Ei suuda seda teha kõikvõimsad monopolidki. Aeg tunneb ja tunnistab ainult üht liikumissuunda — edasi.

VASTUSEIS VÄGIVALLALE

Kell tiksus meile alles esimest Prantsusmaa pinnal viibimise tundi. Buss viis meid Le Bourget' lennuväljalt läbi tööliskvartalite Pariisi südalinna poole. Kirjupalgeline majadekaskaad, pudupoodide silmivaevav reklaam, ebaühtlane sillutis... Järsku hõikas keegi vasakul bussipoolel istuja: «Vaadake, poisid!» ja viitas käega kõrgele müürile, mille taga võis aimata tehaseõue. Tumehallil kivimüüri oli meetripikkuste tähtedega valge kiri: PAIX AU VIETNAM!... Olime kõik kuulnud prantslaste traditsioonilistest väljaastumistest vägivalla vastu, näinud pilte plakatite ja loosungitega demonstrantidest. Ometi haaras meid nüüd, kus seisime silm silma vastu Pariisi kivimüüri, millele tundmatu käsi oli maalinud tolle üle maailma kaikuva nõudmise, mingi üllatustardumus. See ei olnud enam film ega ajaleht, vaid kohtumine tegelikkusega.

See Pariisi tööliste «autogramm» — nägime hiljem veel palju taolisi protestiavaldusi, kuid mällu sööbis eriti esimene — andis võtme Prantsusmaa Kommunistliku Noorsooliikumise ajaloo mõistmiseks. Kui mul palutaks ühe sõnaga kokku võtta seda, mis on läbi aastate kõige iseloomulikum prantsuse eesrindlikule noorsoole, oleks lihtne vastata: protest.

Protest ebavõrdsuse vastu.

Protest rõhumise vastu.

Protest vägivalla vastu.

Protest kõige vastu, mis on antihumaanne.

... 1925. aastal, kui Prantsusmaa valitsus alustas anastussõda Marokos, paljastasid kommunistid Põhja-Aafrikas ette võetud koloniaalavantüüri rööviseloomu. Kõigis suuremates linnades loodi Maroko sõja vastu tegutsevad komiteed. 12. oktoobril kuulutati välja poliitiline üldstreik, millest võttis osa 900 tuhat töolist. Pariisis, Marseille's, Lyonis, Bordeaux's, Lille'is tulid protestiloosungitega täna-

vale kümned tuhanded noored. Aasta hiljem vapustas maad protestiliikumine sõja vastu Süürias. Need olid tolle-aegse Noorte Kommunistide Föderatsiooni esimesed ulatuslikumad väljaastumised. Muide, nendel aastatel sai oma parteilise karastuse noorkommunistide aktivist Waldeck Rochet — PKP praegune peasekretär.

1934. Fašism hüpnotiseeris Prantsusmaa parempoolseid ringkondi. Kommunistide häiresignaal tõi töötava Prantsusmaa taas tänavatele. Pariisi võimsast veebruaridemonstratsioonist võttis osa üle 150 tuhande inimese. Üle maa levinud poliitstreik haaras kaasa 4,5 miljonit prantslast. Kommunistide abilisteks said kõikjal kommunistlikud noored. Fašismiohu sunnil olid nad valmis minema barrikadidele.

Kangelasliku päevana läks prantsuse noorsoo ajalukku 11. november 1940. Sel hommikul nägid hitlerlike okupantide poolt hirmutatud pariislased unustamatut vaatepilti: mööda Champs Élysées'd sammusid «Marseljeesi» lauldes tuhanded üliõpilased ja töölisnoored. Hüüetega «Elagu Prantsusmaa!» suunduti Étoile'i väljakule, et asetada lilled Tundmatu Sõduri hauale. Saksa militarismi üle Esimeses maailmasõjas saavutatud võidu 22. aastapäeva tähistamiseks, veel rohkem aga protestiks okupantide vägivalda vastu... Tähelepanelikul silmitsemisel võib Triumfikaarel praegugi märgata kuulijälgi. Võib-olla jätsid need fašistide kuulipildujavalangud, mis sihiti noorte demonstrantide kolonni pihta. Kuuekümne noore prantslase veri niisutas sel päeval kiviplaate pühas kohas, kus võibsev gaasileek valgustab ööl kui päeval ühelauselist reekviemi: «Siin puhkab prantsuse sõduri põrm, kes andis oma elu kodumaa eest.»

1947. aastal pani maailma eesrindlik noorus Prahast aluse suurepärasele traditsioonile — ülemaailmsetele noorsoo ja üliõpilaste festivalidele. Festivaliliikumise innukateks propageerijateks olid prantslased. Seepärast on igati loogiline, et planeedi noorsoo solidaarsuspidustustel tervitati alati vaimustusega Gallia patrioote. Festivalide kangelas-teks said Raymonde Dienne ja Henri Martin...

See oli 1950. aasta viimasel veebruaripäeval. Väikesesse prantsuse linnakesse Saint-Pierre-de-Cort'i saabus Vietnami saatmiseks määratud tankidega ešelon. Ärevusse sattunud inimesed tõttasid jaama, kuid ešelon saadeti kohe

edasi. Rong kogus juba kiirust, kui rahvahulgast sööstis välja noor naine ja viskus veduri ette rööbastele. Vedurijuht peatas raske vaguniterea mõned sentimeetrid patrioodist. Raymonde Dienne'i nimi sai üldtuntuks, teade tema ennastohverdavast teost lendas üle maailma. Sõjakohtus hüüdis Raymonde süüdistajatele: «Ma põlgan sõda ja sellepärast heitsingi end rööbastele.» Sajad inimesed tõusid kohtusaalis püsti ja hakkasid laulma «Marseljeesi». 1951. aasta suvel valiti äsja vanglamüüride vahelt vabanenud noor naine III noorsoofestivali delegaadiks ja ta sõitis koos nelja tuhande kaasmaalasega demokraatlikku Berliini. Rahvusvahelise Demokraatliku Naisföderatsiooni poolt anti seal Raymonde Dienne'ile üle aumärk — kullast rahu-tuvi.

Kaks aastat hiljem, IV festivalil Bukarestis, tervitas maailma noorus teist prantsuse patriooti — Prantsusmaa Vabariikliku Noorsooliidu rahvusliku komitee liiget Henri Martini. Teenides sõjalaevastikus aega, keeldus ta 1951. aastal minemast Vietnami anastussõtta. Sõjatribunal mõistis Henri Martini viieks aastaks sunnitööle, kuid tuli oli süüdatud: tema eeskujule järgnesid paljud prantsuse sõdurid. Üle kogu maa loodi Henri Martini kaitsekomiteed. Tema kaitseks astusid välja progressiivsed noorsoo-organisatsioonid teistes riikides. Ja reaktsioon sunniti taganema. Just festivali avapäeval, 2. augustil, saabus Pariisist rõõmus sõnum Henri Martini vabanemisest. Festivalile jõudis Henri telegramm: «Mind vabastati tänu rahva tegevusele. Saadan palava tervituse ülemaailmsele noorsoofestivalile.» Festivali lõupäeval saabus Rumeenia pealinna ka Henri Martin ise. Tormiliste ovatsioonidega reageeriti tema sõnadele: «Võitlus peab kestma niikaua, kuni demokraatlikud vabadused ja õigused täielikult kindlustatakse.»

Prantsuse noorsoo viimaste aastate otsustav protest on sihitud Ameerika Ühendriikide vägivalla vastu Vietnami. 26. novembril 1967. aastal tuli Pariisis tänavaile üle 70 tuhande meelevaldaja; manifestatsiooni ettevalmistamisest võttis osa vähemalt 300 tuhat noormeest ja neidu. Demonstrandid võtsid vastu töotuse, mille tekst kõlab järgmiselt:

«Ma olen Vietnami, tema võidu poolt!

Ma tahan, et lõpetataks alatud pommitamised: rohkem ei tohi olla tapetud, põletatud ja piinatud lapsi, aitab

napalmist ja pommidest, aitab purustatud haiglatest ja hävitatud koolidest!

Ma hakkan koguma ravimeid, toiduaineid, raha.

Ma tahan, et lõpetataks ameerika imperialismi alatu agressioon, mis satub kogu maailmas üha suuremasse ja suuremasse isolatsiooni ja saab kaotuse kaotuse järel.

Ma tervitan vietnami rahva mehisust, kangelaslikkust, tema võitmatust!

Ma tõotan anda kogu oma jõu võitlusele vabaduse, rahvaste sõltumatus ja rahu eest!»

Kuu aega hiljem võis uusaastarüüsse ehitud Pariisi tänavatel silmata suurt laevasiluetti — Vietnami solidaarsuskampaania sümbolit. Täites oma 26. novembri töötust (selle kuupäeva järgi hakati 1968. aastal nimetama Prantsuse noorsoo solidaarsusliikumist Vietnamiiga «26. novembri liikumiseks»), kogusid kommunistlikud noored raha, ravimeid, toiduaineid ja rõivaid, mis hiljem saadeti laevaga kogu prantsuse rahva nimel Vietnami. Osa kogutust andsid aga noored prantslased oma kaugetele sõpradele üle noorsoofestivalil Sofias. See oli mõlema maa noortele unustamatu kokkusaamine, võitlusvendade kohtumine.

Prantsusmaa noored on uhked, et just nende pealinn Pariis sai kohaks, kus 1968. aasta kevadel alustati läbirääkimisi Vietnami saatuse üle. «Kuidas ka vägivallatsejad ei pöikleks, tuleb neil lõppude lõpuks ikkagi taanduda,» räägivad prantsuse noored kommunistid, kes on uhked oma marksistliku noorsooühingu traditsioonide üle.

Vägivallale — ei! Non!

JACQUES

Heal lapsel on ikka mitu nime. Vahel on ka vastupidi — üks nimi on pandud paljudele lastele paljudes maades. Jakov, James, Jakob, Jaak, Jacques... Iga rahvas on andnud talle oma varjundi.

Nüüdki, kui meenutan Prantsusmaad, heliseb ikka kõrvus see võõrapärase hääldamisega lühikene nimi, mis kirjasonas paistab poole pikemana... Kujutlusilma kerkib kõhnavõitu nooruk — mustad lainelised juuksed, tütarlapselike ripsmete alt vaatavad mõtlikud silmad, praakil huuled, valmis iga hetk vallanduma nakatavaks naeruks või sulguma karmiks tõsiduseks, noormehe endaga disharmoneeruv bassihääli:

«Vot, vasakul paistab Vendôme'i väljak, meie ees on aga Grand Opéra...»

Jacques oli meie giid. See oli suur õnn. Tihti kiputakse selle kategooria inimeste üle ironiseerima, neid koguni kiruma. Turistid on ju kannatamatu rahvas ning iga giid ei ole diplomaat. Võib-olla tundub see liialdusena, kuid tõesti ei mäleta juhtumit, et Jacques oleks tarvitanud sõnu: ei tea.

«Ütle, Jacques, kuidas sa kõike nii hästi tead?»

«Ega ma kõike ei teagi,» raputab Jacques pead, «kogu aeg alles õpin.»

«Aga siiski tead palju. Ütled, et oled Pariisis elanud ainult neli aastat, aga tead linnast palju rohkem kui iga teine põliselanik.»

«Ma pean teadma, muidu ma ei saaks giidina töötada.»

«Kuidas sa suudad reageerida igale küsimusele ja soovile?»

«Ma olen ju noor.»

Jacques naerab ja pilgutab vandeseltslaslikult silma. Siis tõsineb:

«Iga inimene peab püüdma talle usaldatud tööd hästi teha. Ka sellises tüütus ametis nagu minul on omad võlud.»

Mul on näiteks võimalus teiega vene keelt praktiseerida. See on aga nii vajalik.»

«Sa räägid niigi suurepäraselt.»

«Mis te nüüd, mul on vaja veel väga palju õppida...»

Ja Jacques ei raisanud kunagi aega. Igal vabal hetkel võis teda näha raamatu kohale kummardumas.

Tal oli lausa kadestamisväärne mälu.

Kord lõunalauas ulatasin Jacques'ile kingituseks komplekti Tallinna vaateid. Seletasin, mida on kujutatud ühel või teisel pildil. Äkki noormees elavnes ja tegi käega tõrjuva liigutuse:

«Oota, ära seleta. Ma ise ütlen, mis see on.»

Sinise taeva ja mere foonil kõrgus valge «hammas».

«See on mälestussammas, mis on püstitatud punaste laevade kuulsa jääretke mälestuseks Soome lahes 1918. aastal. Laevad murdsid läbi jää Kroonlinna...»

Imestusest jäi tervel laudkonnal suu ammuli.

«Õigus?» Jacques naeris nagu vallatu poisike.

«Õigus? — Muidugi õigus! Kust sa seda tead?»

«Eks ikka raamatutest. Seda monumenti nägin ma Moskvas ühes ajakirjas. Vist «Smenas»...»

Jacques on mitu korda viibinud Nõukogude Liidus. Tal on Moskvas üliõpilastest sõbrad. Külaskäikudel nende juurde on ta teinud mööda meie maad ka paar pikemat matka.

«Mulle meeldis teie juures väga — nii Leningradis kui ka Kiievis ja Tbilisis. Erilised elamused sain siiski Moskvas... Kreml, Punane väljak, Marxi prospekt... Olin väga erutatud, kui esimest korda läksin Lenini mausoleumi. Iga Moskva sõidu ajal käisin seal... Ja Kremli kellade muusika... Ausõna, ma lausa armastan Moskvat!»

«Aga Pariis?»

«Pariis on Pariis... Kuigi ma pole siin sündinud...»

Sõjamürin oli juba vaibunud, kui Legrand'ide õpetajaperes sündis poeg, kellele vanaisa auks anti nimeks Jacques. Aasta tagasi oli vabastatud fašistidest ka nende kodulinn Nantes. Perekonnapea Legrand, aktiivne vastupanuliikumisest osavõtja, võis pöörduda tagasi armastatud kooli juurde.

«1962. aastal pakuti isale õpetajakoht ühes Pariisi kõrge-
mas koolis. Nii saigi mu uueks koduks Pariis,» jutustab Jacques. «Ema peab samuti õpetajaametit — annab kolled-

žis ajalugu. Ma ise õpin ülikoolis teisel kursusel filosoofiat. Õde ja vend on minust nooremad: nemad õpivad veel lütseumis.»

«Miks sa vene keelt hakkasid õppima?»

«See oli veel Nantes'i lütseumis, kui sõbrustasin poistega, kes kuulusid kommunistlikusse noorsooühingusse. Varsti võeti mind ka sinna vastu. Isa ja ema ei ole mul küll kommunistid, kuid lahkhelisid meil ei tekkinud. Oma vaadetelt on nad kogu aeg vasakpoolsed olnud, ja kasvatus meie perekonnas on ikka vastastikusele arusaamisele ja austamisele tuginenud... Noorsooühingu koosolekutel kuulsingi teie komsomolist. Olin vaimustatud teie noorte kangelas-tegudest Kodusõjas ja Suures Isamaasõjas. Tahtsin teada neist rohkem, üldse teie maast. Nii hakkasingi vene keelt õppima.»

Võib ette kujutada, milliseid barjääre tuli noormehel ületada iseseisva õppimise teel. Aga oma raskustest ei armasta Jacques kunagi rääkida. Esimesel pilgul, nähes ta alati optimistlikku nägu, võib arvata, et tegemist on lihtsalt muretu noormehega. Kuid see on ainult väline kest. Jacques'ile on jõukohane naeratada muretu ükskõiksusega ka siis, kui naerutuju on kaugel.

See on saavutatud pideva enesekasvatusega. Meil oli algul väga võõrastav näha, kuidas Jacques õhtul võttis vaid kaks tekki — ühe alla, teise peale — ja sättis end võõrastemaja rõdu tsementpõrandale pikali. Kui ärgitasime teda voodisse heitma, vastas ta:

«Ei mingil juhul. Ma olen nii juba mitu aastat harjutanud. Ärge minu pärast muretsege: külma ma ei karda ja pehmeid sulekotte ei igatse. Head ööd!»

Hiljem saime teada meie noore prantsuse sõbra veidruse põhjused. Tema askeetlus — ta ei joonud ka kunagi klaasikest veini, mis on prantslaste juures harukordne — ei olnud poos, vaid aastatega kujunenud põhimõte. Jacques'i suured eeskujud on revolutsioonilise liikumise kangelased — otsustusvõimelised, mehised, piiritult ideedele andunud inimesed. Nende elu ja võitlus ei ole tema jaoks mingi kauge ja naiivsevõitu lapsik unistus, vaid reaalne tegelikkus, mis nõuab ka kõige muretumal ajal loobumist paljustki. Jacques võeti Prantsusmaa Kommunistlikusse Parteisse 18-aastaselt. Nii noorelt osutatakse sellist au ainult kõige tublimatele.

Nägin Jacques'i viivuks mõtteisse jäävat Père-Lachaise'il kolonel Fabieni hauaplaadi juures. Tema näol oli mingi eriliselt karm ja pühalik ilme. Mulle sai siis selgeks, miks ta ühel õhtul nii sütitavalt rääkis Pariisi noortest kommunistidest, kes hukkusid okupatsiooniaastatel. Kindlasti tahtis Jacques olla nende kõrval, nüüd aga — olla nende sarnane, selline, kes on valmis oma eesmärgi nimel ületama kõik raskused.

ELU KUI LEGEND

Rohelusse uppuvas vaikusel astuvad mehesammud, tipivad kõrged kontsad, kostab isegi laste kilkeid. Aga see on ainult ajuti, nagu üksikud tuulepuhangud. Üldiselt on siin vaikne. Isegi uskumatult vaikne, kui tead, et ümberringi on Pariis. Siin on kivisse ja kullatud tähtedesse talletatud kümned tuhanded nimed — paljud säravalt kuulsad, enamik ometi tundmatud.

Père-Lachaise on Pariisi vanim kalmistu. Tema iga on kolmsada aastat. Kuid mitte see ei ahvatlenud meid ühel oktoobrihommikul siia.

Pariisi Kommuun. Mitte iialgi ei kustu Pariisi elust need 1871. aasta 18. märtsil alanud kangelaslikud päevad. «Taevaründajad»-kommunaarid, nagu nimetasid neid Karl Marx ja Friedrich Engels, tegid esimese praktilise katse asendada käputäie üleolekut enamuse võimuga. Vaatamata sellele, et punane Pariis jäi tookord valgele Pariisile alla, on Eugène Varlini, Leo Frankeli, Raoul Regaud' ja teiste Kommuuni juhtide, kodanluse korraldatud verepulmas hukkunud tuhandete kommunaaride mälestus püha.

See töigi meid Père-Lachaise'i raudväravate ette. Käes veripunased roosid, seadsime sammud surnuaia idanurga suunas.

Et säilitada maailmale Pariisi Kommuuni mälestust ning avaldada väärilist au samade ideaalide eest võidelnud 20. sajandi prantsuse kommunistidele, ostis Prantsusmaa Kommunistliku Partei Keskkomitee ära kalmistunurga, kus tol kaugel maikuul versailaste püssikuulidest tabatuna langesid kommuuni viimased kaitsjad. Nii võibki kuulsa Kommunaaride müüri juures graniitplaatidelt lugeda Paul Lafargue'i, Henri Barbusse'i, Marcel Cachini, Maurice Thorezi jt. kommunistliku ja töölisliikumise silmapaistvate tegelaste nimesid. Möödume kalmukünkast, millel on Teise maailmasõja päevil Prantsusmaal otse legendaarseks saa-

nud patrioodi nimi — Kolonel Fabien (1919—1944). Ta jõudis elada ainult veerand sajandit. Kuid tema koht on siin, kodumaa parimate poegade põrmude seas...

Vähe on inimesi, kelle saatus oleks nii heroiline ja ere, nagu sellel Pariisi noormehel. Selles on nii palju ebatavalist ja isegi uskumatut, et kõik näib puhuti legendina. Nagu Vassili Poriku puhul. Aga selles vist ongi too kangelaslikkuse ülempiir, mis on inimesi võlunud ja innustanud läbi sajandite.

... Üle maa levis kulutulena teade, et Pariisi metroojaamas lasti maha kõrge SS-ohvitser. 1941. aasta 23. augusti hommikupoolikul nägid allmaaraudtee Barbes-Rochechouart'i platvormil viibivad sajad pariislased, kuidas rahvahulgast astus välja noormees, tõstis revolvri ja hüüdega «Vabadus Prantsusmaale, surm fašistidele!» saatis hirmust tardunud hitlerlase teise ilma. Samas kadus patrioot rahvasumma.

See julge tegu otsekui äratas alandatud Prantsusmaa tardumusest, andis signaali halastamatuks vastupanuvõitluseks. Kuu aega pärast tasumisakti Barbes-Rochechouart'is esines raadios reetur Pétain, kes rõhutas, et ta on «väga erutatud juba mitu nädalat kestvatest kallaletungiaktidest saksa sõduritele ja ohvitseridele.»

Teated kolonel Fabieni uutest tegudest levisid aeg-ajalt taas üle Prantsusmaa. Kord oli see seotud vaenlase ešloni kraavilaskmisega, kord hulljulge põgenemisega natside küüsisist... 1944. aasta augustis, kui Pariis tõusis viimaseks otsustavaks heitluseks okupantide vastu, viis kolonel Fabien, nüüd juba oma varjunimele vastavas polgukomandöri auastmes, frantirjeerid ja partisanid pealetungile. Ülestõusu alguses juhtis Fabien vasakkalda-Pariisi lõunapoolsete eeslinnade Ivry ja Montrouge'iga piirnevat sektorit. See oli tähtsaim sektor, kuna just siin asusid teed ja jaamad, mille kaudu taganesid okupantide suured väekoondised. Fabien oli pidevalt eeslinnil, organiseerides kaitset vaenlase meeleheitlike tankirünnakute vastu. Kui vaenlased nägid, et läbi murda ei õnnestu, võtsid nad kasutusele kavaluse: pakkusid mõneks tunniks «vaherahu». Fabieni vastus oli kategooriline: viivitamatu kapitulatsioon. Saanud eitava vastuse, viis Fabien oma üksused otsustavale pealetungile. Sakslaste read löid vankuma; patriootide kodumaa-armastus oli tugevam okupantide terasest.

24. augustiks oli vaenlase kätte jäänud tugevasti kindlustatud Luxembourg'i loss. Ka selle vallutamise erakordselt raske ülesande (siia olid koondunud peamiselt SS-väeosad, kes kättemaksu kartusel ei olnud nõus alla andma) usaldas ülestõusnute ülemjuhataja kolonel-kommunist Rol-Tanguy kolonel-kommunist Fabienile. Alles hiljem, kui Pariisis olid kindral Leclerci tankide toetusel maha surutud kõik vastupanukolded, saadi teada, et Fabien võitles terve viimase ööpäeva raske haavaga.

Noor polgukomandör tegi oma üksusega kaasa veel mitmeid operatsioone, kuni ühel 1944. aasta hilissügise päeval katkestas vaenlase miiniplahvatus ta elu...

Kes siis oli tegelikult legendaarne kolonel Fabien?

«Pariisi kommunistlike noorte üks juhte Pierre Georges,» vastaks PKNL-i liikmekaardiga nooruk.

1936. aastal töötas 17-aastane Pierre Georges ühes Pariisi suures tehases. Kui esimesed prantslased avaldasid soovi minna appi fašistide vastu võitlevatele Hispaania vabariiklastele, oli nende hulgas ka nooruke Georges. Prantsuse töölispoisi ääretu vaprus ja otsustav tegutsemine ka kõige raskematel lahingumomentidel kutsus tihti esile vaimustuse. Peagi sai tast komandör. Raske haavataamamise järel 1938. aasta juulis toimetasid seltsimehed ta tagasi Prantsusmaale. Paranenud, sidus ta oma saatuse lõplikult kommunistidega.

Pärast Teise maailmasõja algust 1939. aasta sügisel sai Pierre Georges parteilt tähtsa ülesande — teha tööd noorte hulgas. Ta valiti viie Pariisi rajooni ühendatud kommunistliku noorsoo-organisatsiooni sekretäriks. Temale omase energilisusega organiseeris ta noorte väljaastumisi valitsuse rahvavastase poliitika vastu. Novembris Pierre Georges arreteriti ning heideti vanglasse. 1940. aasta juuni kaotusepaanikas õnnestus tal põgeneda. Peagi oli ta nende ridades, kes ei kaotanud meeleskindlust, vaid alustasid vastupanuvõitlust.

Kümned ohtlikud ülesanded, nende hulgas too hulljulge atentaat 1941. aasta augustis, mis aktiveeris võitlust kõigi vahenditega. Pierre Georges'ist sai frantirjeeride rühma komandör. Jälle ülesanded, risk eluga. 1942. aastal sattus Pierre gestaapo küüsi. Ta suleti Pariisi eeslinna Romainville'i kindlusesse. Fašistid ei osanud aimatagi, et see lõbus ja teravmeelne noormees, kes käitus, nagu tal ei

oleks midagi karta, ongi toosama Fabien, kelle paljas nime-
taminegi tekitas neis ebameeldiva assotsiatsiooni. Prant-
suse kommunist-antifašist Jean Laffite meenutab oma
lahkumist Romainville'i vanglast järgmiselt:

«Kasematist nr. 17 kostab hääl, mida ma vist kunagi ei
unusta; see hääl alustab «Ärasõidu-laulu»:

«Võit meile hõisates väravad avab,
vabadus juhib me teed...»

See hääl kuulub Pierre Georges'ile. Me kõik laulame
kaasa.

Hüüded: «Nägemiseni!», «Julgust!», «Peatse jälle näge-
miseni, poisid!»»

Pierre Georges'i tegevus vanglas, tema elutahet sisendav
käitumine ajas fašistid marru. Teda näljutati, piinati. Kuid
noor kommunist naeris oma timukatele avalikult näkku:
«Nagunii aetakse teid meie maalt varsti minema, nagu
Punaarmee ajas Volgalt...»

Teda ootas mahalaskmine. Kuid enne kui fašistid
temaga arved õiendada jõudsid, noor komandör põgenes.
Enne Pariisi lahinguid 1944. aasta augustis jõudis Geor-
ges-Fabien valmistada natsidele veel palju pahandusi.

... Kolonel Fabien — see nimi on antud tänavatele ja
väljakutele Pariisis, tema eeslinnades, mitmetes Prantsus-
maa külades-linnades. Tema nime kannavad pioneerima-
levad Prantsusmaal ja teisteski maades. Temast on loodud
ja luuakse laule, ballaade. Sest tema elu — see on nagu ere
meteoorisähvatus, mis jätab jälje paljudeks aegadeks,
legend, mis kandub üle aastakümnete.

LANGES PRANTSUSMAA EEST

«Pariisi punane vöönd» — selle nime all tunneme teavasti Prantsusmaa pealinna piiravate eeslinnade ahe-likku, kus paljudel on kommunistidest meerid. Ivry, Romainville, Saint-Denis, Aubervilliers, Malakoff, Mont-reuil... kümned suurtööstusega linnad.

Montreuilis on muuseum, mille lävest ei astu üle vist ühegi suurlinna lõbutsema tulnud välisturisti jalg. «Oo, milleks meenutada seda, mis oli, pealegi Pariisis...» nae-rab heasüdamlikku jõuluvananaeru härjakaelne turist Reini idakaldalt. Aga kes teab, ehk oli temagi nende hul-gas, kes tegi Pariisiga esmakordselt tutvust 1940. aastal. Võib-olla istus ta mõnes bistroos koos SS-lastest mõrva-ritega, nendega, kes sadistliku ihaga hukkasid prantslasi Pariisi külje all asuvas Mont-Valérienis, Bretagne'i linna-keses Châteaubriant'is, Oradouris...

Montreuili Ajaloomuuseum, mis PKP initsiatiivil avati 1934. aastal, koondab hulgaliselt eksponaate, mis jutusta-vad prantslastele oma kodumaa patriootidest, Gallia usta-vatest poegadest-tütardest.

Mulle meenus Montreuili muuseum ühel kuumal suve-päeval Volgogradis. Linna kaitse muuseumis silmasin järsku ühes ruumis Prantsuse rahvuslipu värve. Astusin ligemale ja lugesin lipult, mille kangelaslinnale 1950. aas-tal kinkis Prantsuse noorsoo delegatsioon, kolonel Fabieni ja Guy Môquet' nime.

Guy Môquet — silme ette kerkis stend suurte fotoport-reedega. Ilusat noorukit kujutava foto all sama nimi. 27 fotot. Châteaubriant'is hukatud pantvangid...

See oli 1941. aasta 22. oktoobril. Juba poolteist aastat oli fašistliku anastaja saabas tallanud Prantsusmaad. Need poolteist aastat olid koondanud ka vastupanuvõitlejate ridu. Sabotaaži ja otsese vastuhaku aktid toimusid terves riigis.

20. oktoobril 1941. aastal tapsid Bretagne'i patrioodid Nantes'i verejanulise komandandi. Kättemaksuvihas valisid hitlerlased järgmisel päeval Nantes'ist 53 kilomeetri kaugusel asuvasse Châteaubriant'i linnakesse rajatud koonduslaagrist välja 27 pantvangi ning sulgesid nad surmamõistetute barakki. Päev hiljem seoti patrioodid kolme-kaupa laagri lähedale tulpade külge ning fašistide auto- maadivalangud katkestasid nende huultel «Marseljeesi». Kõik nad olid kommunistid. 39-aastane Pariisi tööline Charles Michel, Rahvarinde-aastate parlamendisaadik ja pärastine Üldise Töökonföderatsiooni juhtiv töötaja, läks surma koos 17-aastase üliõpilase, vapura põrandaaluse võitleja Guy Môquet'ga. Vanim ja noorim hukatuist koh- tasid surma teineteisel käest hoides...

Montreuili muuseumisse toodud lauatükid baraki sein- test, kus surmamõistetud veetsid viimase öö, jutustavad järeltulevatele põlvedele kangelaste viimastest mõtetest.

Kommunistliku noorsoo-organisatsiooni kasvandik Guy Môquet, kelle isa, deputaat-kommunist viibis sel ajal koos Waldeck Rochet' ja mitmete teiste PKP juhtivate tööta- jatega Põhja-Aafrika vangikongis, jättis lauatükile sõnad, mis said julgustavaks kutseks kogu Prantsuse demokraat- likule noorsoole: «Teie, ellujääjad, olge väärt meid kahte- kümmet seitset, kes me läheme surma!»

Viidates Guy noorusele, tahtsid seltsimehed paluda laagri komandanti, et ta ellu jäetaks. Vapper nooruk ei lubanud seda teha. «Ma olen juba küllalt vana, et surra koos teiega,» lausus ta otsustavalt.

Täis otsustavust on ka tema viimane kiri oma vanema- tele: «Ma suren, olge mehised!» Isale määratud ridades kirjutas Guy: «Tea, et ma tegin kõik, et minna seda teed, mille sa mulle näitasid.»

...Iga aasta 22. oktoobril tulevad Châteaubriant'i sajad inimesed kogu Prantsusmaalt. 27 portreega palista- tud alleel, mille keskel kõrgub valgest bretooni kivist suursugune monument, langetatakse lilledesse uppunud kalmudel kunagised lahingulipud ning siinse koonduslaagri endiste vangide komitee president loendab hukkunud kan- gelaste nimesid. Iga nime järel kostab vaikuses kolm sõna:

«Langes Prantsusmaa eest!»

JEANNE D'ARC KORSIKALT

Pariisi südames Vendôme'i väljaku lähedal on Danielle Casanova tänav. Nagu üks Pariisi tänav ikka — elava liiklusega, arvukate kohvikute ja poekestega, roheline puudevõreaga.

Turistid püüavad objektiividesse Madeleine'i kiriku ja Grand Opéra fassaade, õgivad pilkudega vitriine rue de la Paix'l. Mis tähendab neile üks Casanova tänav linnas, kus on Voltaire'i ja Mozarti, Victor Hugo ja Franklin Roosevelti avenüü, bulvar, tänav... Ja ega giididki teda mainima hakka. Kui neist mõni just meie Jacques'i sarnane pole.

Pariisi kommunistlikud noored aga armastavad seda tänavat. Danielle Casanova, Prantsusmaa vabariigi tütre mälestus on neile püha. Kui teil on aega istuda sellel tänaval mõnes kohvikukeses, siis võite juhuslikult kuulda mõtlikku ballaadi, mida esitatakse kitarri saatel. See jutustab Danielle Casanovast, Prantsusmaa Neidude Liidu organisatorist, kes hukkus Oświęcimis...

Danielle sündis vaeses Korsika talupojaperekonnas. See oli üheksa aastat enne Suurt Oktoobrit, mis varsti vallutas meeli Vana Maailma paljudes maades. Võidukast revolutsioonist Petrogradis kuulis Danielle täpsemalt alles mitu aastat hiljem, kui teenistuseotsingud olid toonud ta pealinna. Pariisis puutus ta kokku nendega, kes ei leppinud tööliste rõhumisega, kes võitlesid naise üheväärsuse eest mehega. Noore korsiklanna hinge oli jätnud sügava jälje tema koduprovintsis valitsev alandav suhtumine naistesse. Harimatud kodused orjad — nii nägi ta oma sookaaslasti kodusaarel, niimoodi võis nimetada talu- ja töölisperede emasid ka mujal Prantsusmaal.

1936. aasta märtsis loodi Kommunistliku Partei eestvedamisel töolistüdrukuid, teenistujaid ja naisüliõpilasi ühendav organisatsioon — Prantsusmaa Neidude Liit.

Palju oma energiast, teadmistest ja organisatsioonikogemustest andis Prantsusmaa esimese poliitilise naisteorganisatsiooni tööks Danielle Casanova.

Neidude Liit lõi innukalt kaasa Kommunistliku Noorsoo Föderatsiooni ettevõtmistes — manifestatsioonides, streikides, nõudes demokraatlikku vabariiki, tööpäeva lühendamist, töötajate elutingimuste parandamist, uusi koole...

... Vichysse koondunud reaktionaärid ja fašistid, kes olid ammu viltu vaadanud noorte prantslannade ühiskondlikule ja poliitilisele tegevusele, ruttasid 1940. aasta suvel suurima heameelega täitma hitlerlaste korraldust: Neidude Liit keelati. Danielle Casanova, Maia Politzer, Jacqueline Quatremaire jt. organisatsiooni juhid läksid põranda alla. Anne-Marie hüüdnime all täitis Danielle palju tähtsaid, tihti väga ohtlikke ülesandeid. Ta oli kogu Pariisi vapustanud 11. novembri üliõpilaste ja töölisnoorte demonstratsiooni üheks organisatoriks. Vaatamata verisele arveteõiendusele, aitas see võimas väljaastumine liita patriootide ridu.

Kolm kuud pärast Pariisi noorte väljaastumist, 1942. aasta veebruaris, õnnestus gestaapol naiskommunist tabada. Temagi suleti algul Romainville'i kasematti, kust edasine tee viis juba surmavabrikusse. Lõpuni kindlameelseks, oma kodumaa mehiseks patrioodiks jäi Danielle ka selles maapealses põrgus. 1943. aasta algul, mõned päevad enne gaasikambrisse saatmist, õnnestus tal vabadusse läkitada kiri. See on noore inimese testament, kirglik läkitus ellujäänutele ja nende järglaste põlvkonnale:

«Võit läheneb! Me oleme uhked selle üle, et oleme prantslannad ja kommunistid. Mitte iialgi ei lase me oma pead norgu. Me elame ainult selleks, et võidelda. Suur on see aeg, mil me elame! Ma ütlen teile — nägemiseni. Suudlen kõiki, keda armastan. Ärgu iialgi tundku te süda ängistust, mõeldes minule. Olen õnnelik, et ma mitte kunagi ei kaotanud meelegi kindlust ja et veri mu soontes on kuum ja noor. Meie imeilus Prantsusmaa saab vabaks ja meie ideaal võidab...»

... Viimasel päeval Pariisis sattusin veel kord Danielle Casanova tänavale. Lugesin majaseintelt seda nime ja püüdsin meelde tuletada koolipõlves mingist ajakirjast nähtud pilti: noore naise portree, mille all on kiri: «Danielle Casanova kodumaa ei hakka iialgi sõdima Zoja Kos-

modemjanskaja kodumaaga.» Mälu ei suutnud järsku enam taastada korskiklanna näojooni. Selle asemel ilmus kujutlusilma igas Prantsusmaa linnas nähtud ratsanik: raudrüüs tütarlaps hoiab ülessirutatud paremas käes lippu. Jeanne d'Arc, kes päästis Prantsusmaa okupantide käest. Juba viis sajandit elavad rahvasuus legendid tuleriidal märtrisurma surnud Orléans'i neitsist. Legendid Danielle Casanovast ja tema võitluskaaslastest alles alustavad oma teed.

ÜLIÖPILASED

Tookord, 1966. aasta sügisel, sai mu ettekujutus Prantsusmaa ülikoolidest kõva hoobi. Nii on ikka, kui kuulduse järgi loodud pilt osutub originaali tugevasti moonutatud kooopiaks. Mida ma varem teadsin Gallia ülikoolidest? Seda, et siin on oma hariduse saanud paljud teaduse ja kunsti korüfeed kogu maailmast. Järelikult pidid nad olema tõelised teadmistemplid. Kuuldused prantsuse tudengitest aga rääkisid nendest kui kapitalistliku maailma üliõpilasnoorsoo eliidist.

Kui napp ja pealiskaudne see kõik oli.

Parem üks kord näha kui kümme korda kuulda. See pärast inimesed ületavadki mandreid ja ookeane, heitlevad unenappuse ja hõõrutud kandadega, kiruvad kõik reisimised maa põhja ja järgmise puhkuse ajal on jälle teel.

Vahetud kokkupuuted, jutuajamised ja vaidlused — ehkki teinekord üpris põgusad — kümnete prantsuse üliõpilastega ja ka mitmete õppejõududega aitasid paljuski selgusele jõuda. Vaevalt saab küll ühelgi turistitempos tehtud mahaistumisel i-le punkti peale panna, kuid kas seda on vajagi? Peamine on anda ots kätte, äratada huvi. Kui ajalehed hakkasid 1968. aasta mais tooma sõnumeid ärevast olukorrast Prantsusmaal, tulekahjust Ladina kvartalis, rändasidki mõtted jutuajamistele Prantsusmaa ülikoolidest ja üliõpilastest Pariisis, Nancys ja Strasbourg'is...

Kodanlik ajakirjandus püüdis maisündmuse näidata vaid ekstremistlike grupikeste poolt alustatud mässuna, mille puudusid sügavad sotsiaalsed põhjused. Ultravasakpoolsete löömameeste barrikaadivõitlusest avaldati üksikasjalikke reportaaže, mille eesmärgiks oli hirmutada elanikkonda noorte mässuga «kõigi ja kõige vastu». Ajalehed kirjutasid: «Osa prantsuse noorsoost kuulutas sõja. Ta kuulutas selle kõigile, täpsemalt teadmata, kellele nimelt.»

Äärmiselt parempoolsed propagandakeskused, kasutades ära pseudorevolutsiooniliste gruppide kommunistlikke termineid, tungisid kallale kommunistidele. Üliõpilasi-kommuniste ründasid ka ekstremistid ise, nimetades neid «kollaboratsioonistideks», kes algul olid väljaastumise vastu, hiljem aga, kui kired olid lõkkele löönud, püüdsid üliõpilaste masse hoida kokkupõrgetest politseiüksustega, kutsusid neid esinema rahumeelsete demonstratsioonidega. Kuid tuld, millesse valasid õli võimude repressioonid üliõpilaste suhtes, sadade noorte arreteerimine ja sellest tulenev võimas solidaarsusprotest, samuti mauistide, trotskistide, anarhistide jt. avantüristlik kihutustöö, oli kustutada juba väga raske.

Prantsuse üliõpilaste 1968. aasta liikumine peegeldas kujukalt maa kõrgema kooli olukorda, hariduspoliitika sügavat kriisi; liikumise iseloom vastas Prantsusmaa üliõpilaste sotsiaalsele koosseisule, väikekodanlike kihtide suurele erikaalule üliõpilaskonnas.

Lütseumikasarmust väljapääsemise järel vabaneb prantsuse üliõpilane ka kodu järelevalve alt. Tema unelmaks on luua endale elu, millel ei oleks midagi ühist «tavalise» eluga. Seda püütakse rõhutada tihti ka ekstravagantse välimusega, käitumismaneeridega. Illusioonid vabadusest ebakindlas, vastuolulises keskkonnas, kus keskaegsete müüradena ümbritsesid arhailine ülikoolikorraldus, elust mahajäänud ja paindumatud õppeprogrammid, õppejõudude piiramatu omavoli, diplomite kultus, ehkki viimase kättesaamine ei garanteeri alati tööd õpitud erialal — see löi rahulolematuse, mida aitasid süvendada ülikoolide kehv materiaalne baas, ühiselamute ja stipendiumide vähe-
sus...

Liikumine ülikooli reformimise eest kasvaski laialdaseks sotsiaalseks ja poliitiliseks võitluseks. Prantsuse üliõpilaskond nihkus pahemale. Ometi ei tahtnud seda tunnistada valitsevad ringkonnad. Neid nähtavasti uinutas endiselt kõrgemate koolide kasvandike sotsiaalne päritolu. Statistika näitas, et 45,4 protsenti üliõpilasi pärinevad kesk- ja suurkodanluse (ettevõtjate, juhtivate töötajate, vabakutseliste isikute jne.) hulgast, ehkki see kiht moodustab vaid 13,3 protsenti maa elanikkonnast. Rahvastikust umbes poole moodustavate tööliste, teenistujate ja talupoegade peredest pärinevaid noormehi ja tütarlapsi on üliõpilaste

üldarvus vaid üks seitsmendik. Kuid 1958. a. ja 1968. a. protsente, vaatamata nende näilisele identsusele, ei saa enam seada ühele pulgale. Siis oli üliõpilasi Prantsusmaal vaid 170 000, kümme aastat hiljem aga juba 602 000. Üliõpilaste arvu pidev suurendamine, mis on tingitud kvalifitseeritud spetsialiste üha rohkem nõudvast teaduslik-tehnilisest revolutsioonist, on toonud kõrgematesse koolidesse arvukalt noori keskkodanluse vaesematest kihtidest, kel pole seljataga isa toekat kukrut ja kes peavad endale ise elatist teenima. 1968. aasta algul oli Pariisi üliõpilastest peaaegu pooltel mingi tööots: kes andis tunde, kes töötas lapsehoidjana, kes kontoriametnikuna, koristajana, aja-lememüüjana, transporditöölisena . . .

Sattumine puuduste ja vastuolude maailma, kus halastamatult purunesid varasemad «töed», sünnitas tuhandetes üliõpilastes protestivaimu. Väikekodanlik piiratus ei lubanud aga näha õiget sotsiaal-poliitilist eesmärki. Kõik olemasolev on paha, seda teati, aga kuidas seda muuta, jäi ähmaseks. Kohe homme, s. o. pärast revolutsiooni, taheti saavutada kõrge elustandard, maksimaalne demokraatia, kaotada kõik kapitalismi pahed. Sellisel pinnal hakkaski jõudsalt toituma poliitiline ekstremism — trotskistlikud, anarhistlikud, mauistlikud rühmitused, nagu «Revolutsiooniliste Üliõpilaste Föderatsioon», «Revolutsiooniline Kommunistlik Noorus», «Marksistlik-leninlik Kommunistlik Noorsooliit», «Anarhistide Föderatsioon» jt. Tegevust, mis osutab kommunistidele karuteene, püütakse varjata kõliseva revolutsioonilise fraseoloogiaga. Eriti halb oli, et nende rühmituste mõju alla sattusid maipäevadel ka Prantsusmaa Rahvuslik Üliõpilasliit ja kõrgemate koolide töötajate ametiühing, kellel on Prantsusmaa üliõpilasnoorsoo hulgas vaieldamatu autoriteet. Üliõpilaste seaduspärane rahulolematuus juhiti ajutiselt pimedas vägivalla ja anarhismi teele. «Prantslased nägid, kuidas Triumfikaare kohkunud valvuri silme all lehvisid anarhia must lipp ja Internatsionaali punane kangas,» kirjutas 19. mail «L'Express». Ladina kvartal kattus barrikaadidega. Ekstreemistid provotseerisid kõigiti üliõpilaste tänavakaklusi politseiga, põletasid autosid ning kioskeid, kiskusid üles tänavasillutist, lõhkusid laternaposte. Nende endi sõnade järgi pidi see kõik revolutsioonilise situatsiooni sünnitama ning neile tõeliste revolutsionääride aupaiste tooma.

Kus olid siis kommunistid-üliõpilased?

Pärast 1963. aasta aprillis toimunud Prantsusmaa Üliõpilaste-Kommunistide Liidu VI kongressi hakkasid selles organisatsioonis, kel oli üliõpilaste hulgas küllalt suur autoriteet (kõigepealt Lille'is, Nancys, Saint-Etienne'is, Amiens'is, ka mõnedes Pariisi fakultetidest), ilmema lahkeliid. Osa Liidu juhtivaid töötajaid asus valele positsioonile, väites, et PÜKL ja PKP vahel on printsipiaalsed vastuolud. Nad pretendeerisid üliõpilaste erilisele kohale ühiskonnas, püüdes näidata üliõpilasi omaette klassina, kus puuduvad nende päritolust tulenevad vastuolud. Need revisionistlikud tendentsid mõisteti PKP Keskkomitee sama aasta maipleenumil hukka. Pärast seda jätkus kommunistliku üliõpilasorganisatsiooni tegevus tõusvas suunas.

Üliõpilased-kommunistid saavutasid suure mõju Prantsusmaa Rahvuslikus Üliõpilasliidus, PÜKL suurenes arvuliselt. Kuid nüüd hakkas ohustama teine äärmus — «ultravasakpoolsed». 1966. aastal lahkus grupp ainult relvastatud revolutsioonilist võitlust tunnustavaid üliõpilasi Liidu koosseisust. Sellest kasvaski välja maisündmustes ühte esimest viiulit mänginud «Revolutsiooniline Kommunistlik Noorus».

Kui Ladina kvartalis algasid tänavakokkupõrked ja üliõpilased hakkasid hõivama ülikoolide territooriume, püüdsid PÜKL-i liikmed, tegutsedes Prantsusmaa Kommunistliku Partei juhendite järgi, pidurdada pimedat stiihiat. Kui oli näha, et see on võimatu, liitusid üliõpilased-kommunistid liikumisega, et anda sellele organiseeritud iseloom, hoida noori tagasi mõtlematutest tegudest ning seega mitte anda reaktsioonile ettekäandeid arveteõiendamiseks.

Kahjuks läkski nii, kuidas kommunistid olid hoiatanud. «Löömameeste» talitusviis andis Prantsusmaa äärmiselt parempoolsetele jõududele sobiva ettekäände massilisteks repressioonideks, pakkus suurepäraseid võimalusi väikekodanlase hirmutamiseks kodusõjaga. Seega lõhestati demokraatlikud jõud, kes eelnevatel aastatel olid saavutanud rea hinnatavaid võite.

Maipäevad õpetasid Prantsusmaa üliõpilastele ja nende juhtidele mõndagi. Vaatamata ränkadele vigadele ja möödalaskmistele, kogunes üht-teist võitluse poolelegi. Kõigepealt tuleks nimetada kõrgema hariduse süsteemi nn.

reformi — oktoobris Rahvuskogu ja Senati poolt heakskiidetud seadust, mis, vaatamata oma piiratusele, sisaldab rea elulisi sätteid: annab ülikoolidele teatud autonoomia, määrab kindlaks kõrgemate õppeasutuste haldamise alused, loobub selektsioonist teaduskondadesse vastuvõtmisel, tunnistab kõrgema hariduse ja uurimistöö vaheliste sidemete tarvilikkust. «Kuid endiselt jääb päevakorda ülikooli demokratiseerimine», kirjutab nädalalehes «l'Humanité Dimanche» prantsuse ajakirjanik Laurent Salin. «Ülikool ei saa täies ulatuses oma osa etendada ega tõeliselt rahva teenistuses olla, kui ta ei ava oma uksi tööliste ja talupoegade lastele. Praegu on kõrgem haridus veel liiga suurel määral varakate klasside monopoliks.

Tuleb muidugi silmas pidada, et ülikooli ei saa demokratiseerida palja kihutustöö või ohtlike ning improviseeritud tegudega. Lõpliku võidu saab tagada vaid töölisi, üliõpilasi ja kõiki demokraate ühendav liikumine, nende ühine võit gollismi üle. Ehk teiste sõnadega öeldes: ülikooli demokratiseerimise eest peetavat võitlust ei tohi isoleerida üldisest võitlusest. . . »

Neid ridu lugedes meenus mulle millegipärast Pariisi politseiprefekti Jean Grimeaux' «asjatundlik» kinnitus, et peale leetrite ja mumpsi, mida iga inimene pidavat enne täiskasvanuks saamist läbi põdema, peab iga noor inimene veel vähemalt korra politseiniku käest peksa saama. Tjaa, nii mõtlevad ja tegutsevad korraldajad arvatavasti ka Hispaanias, USA-s, Brasiilias, Lääne-Saksamaal. . . Kuid kas see aitab? Ühel päeval tunneb ka kõige kurjem isa, et rihma ajad on möödas.

RENOOLASED

Sajand tagasi kirjutas Balzac, et Pariis on «paradiis naistele, puhastustuli meestele ja põrgu hobustele». Ka nüüd peab see tabav väljendus paika, ainult ühe väikese korrektiiviga: põrgu autodele. Tuleb siiralt imetleda Pariisi autojuhtide külmaverelisust ja osavust, et nad selles «põrgus» pead ei kaota. Veel enam, nad säilitavad ka rooli taga oma galantsuse. Mademoiselle on veidike ettevaatamatult astunud sõiduteele. Näib, et suure kiirusega tormav «Peugeot» veereb tast silmapilk üle. Kuid ei — pidurite krigin, masin nõksatab ja tõmbub vastu asfalti, alandlikult nagu piimapudeli ümber ajanud kass perenaist nähes. Naeratuseks avanenud suunurka torgatakse hoolelt sigaret. Käeviibe: minge, minge — ma olen kaugel mõttest teid alla ajada.

Vahel ei lähe siiski kõik nii libedasti. Sellest vestavad sissemuljutud poritiivad, purunenud laternad. Muide, sellele ei pööra keegi mingit tähelepanu. Niikaua kui mootor veab ja pidurid peavad — lase käia! Niisama ei pea keegi halvaks harjumuseks, kui isegi bussirooli hoidev autojuht lõunasöögi juurde klaasikese haput veini rüügab. Kui pärisime oma muhedalt bussijuhilt, kas see on päris ametlikult lubatud, raputas ta kavala muigega pead: ei, seda mitte, sest avarii puhul suurendab väiksemgi avastatud alkoholiannus karistust tunduvalt. «Kuid mis teha — ka mina olen prantslane . . . »

Prantslaslik harjumus paistab eelistavat luksuslikele importmasinatele, mille nikkel pimestab silmi Champs Élysées' vitriinidel, tagasihoidlikumaid, oma maal valmistatud sõidukeid. Muidugi toodavad ka «Renault», «Peugeot», «Simca» ja «Citroën» suure võimsusega limusiine. Auto-tööstuse poolest on Prantsusmaa endiselt arvestataval kohal maailmas. Igal aastal tehakse siin valmis umbes 2 miljonit autot.

Loomulikult olime väga rõõmsad, kui meie võõrustajad ühel päeval teatasid, et Nõukogude turiste on nõus vastu võtma firma «Renault» üks autotehastest. Mõtelda vaid, kõige kuulsamate traditsioonidega Prantsuse autofirma...

Nii veereski meie buss kohe pärast lõunasööki Boulogne'i metsast lõunasse jääva Billancourt'i eeslinna poole. Kasarmsünge hoonemüraka juures võttis meid vastu kogunud insener André Riesinger, kellega tegime tehase tähtsamates tootmisloikudes huvitava paaritunnise ringkäigu.

«Renault» on riiklik ettevõte. Pärast Teise maailmasõja lõppu, kui Prantsusmaal oli vasakpoolne koalitsioonivalitsus, asuti fašistidega koos töötanud suurkapitalistide ettevõtete natsionaliseerimisele. Riigistati kõik kaevandused ja elektrijaamad; oma valdustest pidi loobuma ka hitlerlastega agaralt mehkeldanud Louis Renault. Tõsi, ta püüdis apelleerida 1914. aastale, mil 600 tema firmamärgiga taksot paiskasid Pariisist rindele varuüksusi, kes otsustasid Marne'i lahingu saatuse, kuid vana rebane ei suutnud kohtust pääseda. Vanglas südameatakki surnud magnaati meenutab veel ainult nimi firmamärgil.

Autotööstuse gigandi seitsmes tehases, mis enamuses paiknevad Pariisi eeslinnades, töötab 65 tuhat töölisi. Meie heitsime pilgu tehasesse, kus 1896. aastal pandi kokku esimesed «Renault'd». «Ärge unustage, et see on kõige vanem tehase,» hoiatas tsehhidesse mineku eel ka monsieur Riesinger.

Kõigepealt torkaski silma mineviku ja tänapäeva kontrast. Ühelt poolt kaasaegsed automaatliinid, kus operatsiooni tegemiseks piisab vaid paarist täpsest liigutusest, teisalt tahmast mustaks muutunud seintega vanad tootmishooned. Meenus ammu kuuldud lugu isa vanadesse noorpõlvepükstesse topitud poisist, kes kõigele lisaks on nendest ka juba välja kasvanud.

Juba on valminud uue tehase projekt. Kaasaegne tootmiskeskus tuleb kuhugi suur-Pariisi piirile, kus on vabamat pinda. Seniks aga käib katkematu töö siin, vana Pariisi piiridel vastu Seine'i kallast surutud mõnekümnel hektaril. Ehtkapitalistlikult on tootmisele allutatud kõik võimalused, inimesest üsna tihti maksimaalset võttes. Vaatamata intensiivsele tööprotsessile, mis 5-päevase töö-nädala juures vältab 9—10 tundi päevas (töönädal on 48 tundi!) ning mõnedes tsehhides valitsevatele ebasanitaar-

setele tingimustele, on töölistkontingent püsiv. Kaadritööliste ülekaalu võib seletada sellega, et mitmete teiste Prantsuse tööstusettevõtetega võrreldes on «Renault'» tööliste tasu tunduvalt suurem — 800—1000 franki kuus. Kes on juba kord siin kannu kinnitanud, see püüab ka pensionini (65. eluaastani) välja rügada.

Nihked paremusele nii ainelises kindlustatuses kui ka mitmetes teistes õigustes on «Renault'» töölisel kätte võitnud aastatepikkuse võitlusega. Majanduslike nõudmiste kõrval on pidevalt silmas peetud poliitilisi sihte.

Prantsuse tööliste varjamatut sümpaatiat Nõukogude Liidu vastu tunnetasime ka meie võib-olla kõige meeldejäävamalt just «Renault's». Kui meie saatjad olid ühes või teises tsehhis töömeestele teatanud, et grupp uudishimulikke välismaalasi on Nõukogudemaalt, lõi nende nägudel särama lai naeratus. Meile noogutati, suruti kätt, patsutati õlale... tehaseväravast väljudes tõime kaasa nähtamatu kotitäie naeratusi ja häid sõnu...

Jätame hüvasti oma saatjatega. «Merci, monsieur Riesinger!» Äkki meenub insenerile midagi, ta teeb käega vaigistava liigutuse, palub oodata. Natukese aja pärast tuleb ta tagasi sületäie ümbriega. Igaühele surutakse üks neist pihku. Uudishimu ei lase oodata... Ümbrikus on «Renault'» ajakirja ja ajalehe viimased numbrid, samuti prospektid kõigi tehases toodetavate sõiduautode kohta.

«See on teile sissejuhatuses, et saaksite meeldiva margi juba aegsasti välja valida... Varsti hakkame ju koos töötama, «Fiat» — Togliatti, «Renault» — Moskva...» Mõelnud veidi, palub ta veel tõlkida: «Nõukogude Liidu ja Prantsusmaa koostööd tuleb tervitada. See on väga tore, väga perspektiivne koostöö, mis toob kasu mõlemale.»

*

Möödus poolteist aastat. Prantsusmaad vapustas rahva pahameelelaine. 1968. aasta mai- ja juunisündmusi võib võrrelda tõelise üheksanda lainega. Üliõpilasnoorsoo represseerimise vastu alanud solidaarsusaktid kasvasid kiiresti üldstreikideks, mis kulutulena vallutasid kogu Prantsusmaa. Tikk sattus monopolide poolt viimase piirini kokkusurutud pahameelesegusse ning plahvatus oli vältimatu.

Nii nagu USA-s, püüab ka Prantsusmaal kodanlik propaganda kõigest väest näidata keskmise inimese järjest kasvavat heaolu. Käputäie monopolide ultrakasumite kiire suurenemine loob illusiooni kogu elanikkonna keskmiste näitajate paranemisest. «Tegelikult,» märgiti PKP XVIII kongressi ettekandes, «ei ole Prantsusmaa töölisklass veel kunagi sattunud nii suure ekspluateerimise alla, kui käesoleval ajal... Vahe tööviljakuse ja töötasu vahel ei ole veel kunagi olnud nii suur kui praegu. Ja kui töölised ei oleks pidanud võitlust, oleks töötasu olnud veel madalam... Töönädala keskmine kestus ligineb ametlikult 46 tunnile, samal ajal kui enne sõda oli see vaid 40 tundi. Tegelikult, kui arvestada, et osa töötunde varjatakse, on selge, et paljud peavad töötama 50—55 ja isegi 60 tundi nädalas, et oma vajadusi kuidagi rahuldada.»

Eriti tunneb kõike seda omal nahal noor töömees.

Vaatamisväärsustest, Pariisi pulbitsevast elust pimestatud turist mõtleb vaevalt sellele, et varahommikul naerata-va ajalehemüüja, öösel Keskturul puuviljakastidest «barrikaade» ehitav noormees või üleskeeratud grammofoonina tänavaleti taga kaupu reklaamiv neiu igal õhtul väsinult ja tülpinult poevad aegsasti voodisse. Pariis uinub nagu iga teinegi linn-töömees. Juba 1902. aastal kirjutas Eduard Vilde: «... Pariisis tehakse palju ja raudse virkusega tööd... Pariisi ööhulkujad, «ehalkäijad», uulitsatalajad ja kõiksugu lõbuotsijad on hoopis teistest seltskon-nakihtidest. Need on isikud, kelle pime saatus või ülekohtune maailmakord võimalikuks on teinud päeval magada ja teisi eneste heaks ja eneste asemel tööd teha lasta. Need on isikud, kelle kukrud ja kõhud täis ja kes lõbumaistmist oma elu otstarbeks peavad. Seda seltsi linnukesi, isaseid ja emaseid, on ju Pariisis kogu maailmast koos, rohkem kui üheski suurlinnas.»

Veel praegugi vaidlevad Prantsuse ajakirjanikud, kas maistreik algas Normandia linnakeses Cleonis, kus «Renault'» autotehase töölised lõpetasid töö ja hõivasid kõik tsehhid, või «Renault'» tehases Flins'is. Nii või teisiti oli see 16. mai hommikul ja ühes «Renault'» tehastest. Kell kaks samal päeval streikisid kõik renoolased. Järgmise päeva hommikul teatasid ajalehed 100 000 streikijast. Öhtuks oli see arv suurenenud 300 000-le. Iga päev tõi teateid streigi laienemisest lausa kosmilise kiirusega. Üks

miljon... kolm... kuus... üheksa miljonit. Enam kui pool töötavast Prantsusmaast!

Kui üliõpilaskonnas tegutsenud ekstremistid ässitasid noortehulga veristele kokkupõrgetele politsei ja sõjaväeosadega, siis ülemaaline töölistreik demonstreeris suurepäraselt organiseeritust, distsipliini ja tööliklassi võimsust. See oli Prantsusmaa suurima ametiühingukoondise — Üldise Töökonföderatsiooni ja Kommunistliku Partei teene.

On teada, kuidas see kõik lõppes. Ettevõtjad pidid tegema kaunis soliidseid järeleandmisi. On teada ka see, et võidud oleks võinud olla tunduvalt suuremad, kui lisaks vastutustundetutele gruppidele üliõpilaskonnas poleks lõkkele löönud «võimukired» mõnede vasakpoolse koalitsiooni parteide ja grupeerivate seas. Kommunistide järjekindlad katsed vasakpoolsete jõudude ühtesulatamiseks ei andnud kahjuks tulemusi. Kõik see määras ka liikumise lõplikud resultaadid.

8. juulil arutati Prantsusmaa Kommunistliku Partei pleenumil ennenägematut liikumist, mille lipukandjate rivis sammusid «Renault'» karastatud töömehed. Partei hinnang mai- ja juunisündmustele on must-valgel Waldeck Rochet' ettekandes:

«... Tegelikult oli mais valik järgmine: kas tegutseda nii, et streik tooks töötajatele nende põhinõudmiste rahuldamise, ja jätkata samaaegselt poliitilisi jõupingutusi, mis oleksid suunatud vajalikele demokraatlikele muudatustele seaduse raamides. Selline oli meie partei positsioon. Või minna jõuproovile, see tähendab ülestõusule, kaasa arvatud relvastatud võitluse kasutamine, eesmärgiga kukutada valitsus jõu abil. Selline oli mõningate ultravasakpoolsete gruppide avantüristlik positsioon.

Kuivõrd sõjalised ja repressioonijõud olid kehtiva valitsuse poolel ning hiiglaslik rahvamass oli sellisele avantüürile absoluutselt vaenulik, oli ette näha, et sellele teele asumine oleks tähendanud viia töötajad lihtsalt hukatusse, oleks tähendanud soovida hävingut tööliklassile ja tema avangardile — kommunistlikule parteile... Meie partei suutis kuritegelikud arvestused nurja ajada tänu oma õigele poliitikale, oma reaalsusetundele, vastutustundele tööliklassi ees, rahva ees...»

«HUMA» SÖBRAD

Kui inimesi, kellega meil oli Prantsusmaal kohtumisi, liigitada elukutsete järgi, siis esimesel kohal on kahtlemata ajakirjanikud. Lehemehed saatsid meid pidevalt. Strasbourg'is, Épinalis, Nancys, Reimsis töid kohalikud ajalehed ohtralt ära informatsiooni Nõukogude noortegrupi viibimisest neis piirkondades. Ilmus isegi terveid lehekülgi täitvaid reportaaze, kus jutustati Nõukogude noortest, avaldati meie arvamusi Prantsusmaa vaatamisväärsustest, Nõukogude-Prantsuse suhetest. Kirjutised olid algusest lõpuni heatahtlikud. Isegi need, kus autorite fantaasia oli kaugelt ületanud meie harjumuslikud piirid. See on ka mõistetav, sest Nõukogude noortega kohtuma tulid esma-joones kas ajakirjanikud-kommunistid või need, kes olid mingil määral seotud sõprusühingu tegevusega, viibinud meie kodumaal...

Nii sõbrunesime ka Robert Harrburgeriga Épinalist.

Ta jäi kohe meelde oma mitteprantslasliku välimusega — veidike vimmas nagu enamik pikakasvulisi, lühikeseks põetud hõredavõitu blondid juuksed kõrge lauba kohal, rukkilillesilmad. Kuid mitte väljanägemine ei loonud kontakti esimesest pilgust. «Võlusõnaks» osutus vene keel. Mõne minuti pärast oli teada, et meie uus tuttav on kahekordne sekretär — töötab kohaliku lehe «La Liberté de l'Est» («Ida Vabadus») toimetuses vastutava sekretärina ning on üks sõprusühingu Vogeaside osakonna sekretär. Vene keelt õppis Moskvas, kus töötas 1963.—65. aastani kuukirja «France - U.R.S.S.» toimetuse lähetusel. Juba pikemat aega kuulub Robert Harrburger viimase toimetusekolleegiumi koosseisu.

«Millistest linnadest teil inimesed on?» tundis Robert märkmikku võttes kutsealast huvi.

«Moskvast on, Gorkist, Volgogradist, Tuulast, Ordžonikidzest Põhja-Kaukaasias, siis Kaliningradist, Tallinnast...»

«Oo, Tallinn! Tean. Ma olin Tallinnas eelmisel suvel. Kaunis, väga omapärane linn . . .»

Muidugi rõõmustasid need sõnad eriti tallinlasi. Prantsuse ajakirjaniku Tallinna-päevade meenutustes tundsimine midagi hästi lähedast ja kallist, sellist, mida on raske edasi anda. Taolistel hetkedel saab selgeks, kuidas mingi nähtamatu seos kodukohaga saadab sind kõikjal, ja suur on rõõm, kui sulle kõige lähedasem on saanud märgatavaks ka teistele.

«Tema võib Tallinna kohta veel midagi lisada,» naeratas Robert ja esitles meile kleenukest prillidega naist: «Suzanne, minu elukaaslane . . .» Tänu Harrburgeridele olid Épinali päevad palju rikkamad.

Nädalapäevad hiljem, kui olime ringiga tagasi Pariisi jõudnud, ootas hotellis Épinali postitempliga panderoll. Avamisel tuli sellest välja 30 eksemplari ajalehte «La Liberté de l'Est», milles terve lehekülg rääkis sõnas ja pildis meie rännakust Vogeesides.

Saadetisele oli lisatud sedel:

«Usun, et see number tuletab igaühele teist natuke meelde Vogeesides veedetud päevi. Head viibimist Prantsusmaal! Robert Harrburger.»

*

Ühel esimestest öhtutest Pariisis sattusime Poissonnière'i bulvarile, mis moodustab keskse osa Madeleine'i peakiriku juurest Bastille' väljakuni ulatuvatest kuulsatest Suurtest bulvaritest, Pariisi teatrite, kabareede, kaupluste, restoranide, kohvikute ja ajalehede-ajakirjade toimetuste katkematust ahelast. Maja nr. 6 katusel hakkas üldises reklaami virvarris silma «l'Humanité» tulikirjas pea.

«Tuttav?» päris naeratades Jacques.

Noogutasime.

«Siin majas sünnibki meie «Huma», mis jõuab ka Moskva ja Tallinna kioskitesse . . .»

Siis kuulsimegi Jacques'ilt lähemalt kuulsatest «l'Humanité» pidustustest, millel karnevalidest, laatadest ja rahvapidudest küllastatud Pariisis on suur populaarsus. Just mõned nädalad tagasi, septembri algul, said «l'Humanité»

sõbrad üle kümne aasta koguneda taas oma traditsioonilises kohas — Vincennes'i metsas.

Prantsuse kommunistide ajalehe omapärase traditsiooni algus ulatub kahekümnendatesse aastatesse. 1929. aastal otsustas reaktiooniline valitsus õiendada arveid «l'Humanitéga». Ühel päeval ilmus pank, kust toimetuse oli saanud suure summa laenu, politsei ja esitas direktorile valitsuse korralduse panga sulgemise kohta. Kiiruga määratud kohutäiturid nõudsid toimetuselt võla kohest tasumist. Selle plaani autorid hõõrusid heameelest käsi: kommunistide lehel on lõpp. Kuid reaktioonääride rõõm oli enneaegne. Nad ei arvestanud mitmemiljonilist töölisklassi, kes nägi «l'Humanités» oma huvide kaitsjat, tõelist tõekuulutajat. Marcel Cachini sütitavale esinemisele järgnes liikumine, mis laienes Pariisist kogu maale. Ettevõtetes ja tehastes loodi ««l'Humanité» kaitsmise komiteed» ning juba kahe nädala pärast maksti esimene osa nõutud summast — 200 000 franki. Aasta lõpuks koguti ajalehe kassasse üle 2 miljoni (!) frangi.

Siit algaski liikumine «l'Humanité» toetamiseks ja levitamiseks, mille üks eredamaid avaldusi on iga-aastane suur pidu pariislaste armastatud puhkekohas Vincennes'i metsas. Esimest korda koguneti siia vana Pariisi piirile, kust algavad Prantsusmaa pealinna «punasesse vööndisse» kuuluvad eeslinnad Montreuil ja Ivry, esimesel sõjajärgsel suvel. 1956. aasta hilissügiseste sündmuste järel, mil Ungari kontrrevolutsioonis lüüasaanud fašistlikud rühmitused püüdsid süüdata maja nr. 6 Poissonnière'i bulvaril, keelas valitsus «pealinnas korratuste vältimise» sildi all «l'Humanité» peo Vincennes'is ära. Kuni 1966. aastani kogunesid tuhanded pariislased ja teiste linnade elanikud Pariisi põhjapoolsesse eeslinna Courneufi ja nüüd lõpuks siis jälle vanas kohas, Reuilly roheluses, kus puisteede nimetustes elustub Prantsusmaa Kommunistliku Partei ajalugu. Marxi ja Lenini bulvari kõrval on siin Romain Rolland'i, Paul Vaillant-Couturier', Paul Langevini, Jean Catelas', Gabriel Péri avenüüd, Henri Barbusse'i, Marcel Cachini, Maurice Thorezi, Kolonel Fabieni väljakud...

«Selle aasta pidustused õnnestusid eriti hästi,» meenu-
tas Jacques õhinaga. «Oleksite te vaid näinud, mis Vincennes'is sel laupäeval ja pühapäeval toimus...»

Kõik Vincennes'i puiesteed ja väljakud olid heatujulistest inimestest tulvil. Estraadidel mängisid rahvariietes orkestrandid, tantsiti otse väljakuil, keerlesid karussellid ja loosirattad, restoranid ja kohvikud pakkusid maitsvaid rahvustoite ja karastavat veini. Vana kombe kohaselt kõnetasid kõik kokkusõitnud üksteist «sinaga». Kuid see oli vaid asja väline külj. Sisu eest hoolitsesid PKP Keskkomitee töötajad, «Huma» toimetused ja aktivistid. M. Cachini nimelisele keskväljakule püstitatud tribüünilt pöördusid rahva poole PKP Keskkomitee liikmed, «l'Humanité» direktor Etienne Fajon ja peatoimetaja René Andrieu. Kirjanik ja publitsist Madeleine Riffaud rääkis oma viibimisest Lõuna-Vietnami partisanide juures. Suured stendid tutvustasid «l'Humanité» ajalugu, plaane edasiseks. Samas väljapanekud sõsarlehtedega — kommunistide häälekandjatega kogu maailmas. Raamatukioskid pakkusid «Prantsuse Kommunistliku Partei ajalugu», «V. I. Lenini elulugu», Maurice Thorezi «Rahva poega», «Huma» kaastööliste André Stili, André Wurmseri, Madeleine Riffaud' jt. teoseid. Samas võis osta nõukogude ja teiste sotsialismimaade kirjanike raamatuid. Kõik peo sissetulekud kanti «l'Humanité» fondi.

Tööraha pidustuste organiseerimistöös löid agaralt kaasa kommunistliku Noorsooliikumise Pariisi organisatsioonid. Tutvustati PKNL-i ajalehti ja ajakirju: «L'Avant-Garde» («Avangard»), «Clarté» («Selgus»), «Filles de France» («Prantsusmaa Tütarlapsed»), «Nous les Garçons et les Filles» («Meie, Noormehed ja Neiud»).

«L'Humanité» päevadel avaldatakse soovi astuda töörahva avangardi ridadesse. 1966. aastal laekus kahe päevaga sooviavaldusi PKP-sse enam kui kahelt ja poolelt tuhandelt inimeselt. Sajad noored tahavad saada PKNL-i kuuluvate noorsoo-organisatsioonide liikmeiks. 1969. aastal näiteks sai Vincennes'is PKP ja kommunistlike noorsooühingute liikmekaardid 5000 noort prantslast.

JEANNOT' SELTSIS REINI ÄÄRES

Kuus tundi rongisõitu peaaegu täpselt mööda 49. paralleeli lahutab Strasbourg'i Pariisist. See oli meie pikim «ots» Prantsusmaa pinnal. Varahommikusest uduvinesest pealinnast jõudsime pärastlõunal Reini oru päikesepais-tesse.

Strasbourg'i kohal on Rein surutud veel võrdlemisi ahtakesse jõesängi ning raske on nagu uskudagi, et need sogasevõitu virvendused silla all jõuavad kord majesteetlike lainetena Madalmaade rannikule.

Mitte asjata ei nimetata Strasbourg'i Prantsusmaa idabastioniks. Kunagisest roomlaste laagrist Argentoratumi- st väljakasvanud linn tuletab meelde hiiglast, kes, käed- jalad välja sirutatud, lesib Reini vasakkalda päikesepaistel. Aeg-ajalt põrnitseb ta oma gooti stiilis katedraali kõrge torniga paremkallast, kus rohelusse upub Saksa Liitvaba- riigi linnake Kehl.

Praegu näib kõik idülliliselt rahulik. Sillaotsal kontrol- lib piirivalve ametniku ükskõiksusega Lääne-Saksamaa poolt saabuvaid autosid. Sellesamaga tegeleb tema saksla- sest kolleeg teisel kaldal, ainult et teda huvitavad loomu- likult Prantsusmaa poolt saabuvad sõidukid. Homme on uue nädala esimene tööpäev ning kõik ruttavad väljasõit- tudelt kodudesse. Strasbuurlased erinevad mõneski lõbusa- test ja abivalmitest pariislastest. Nad sulguvad vara oma kodudesse. Öhtul kella 9—10 ajal tühjenevad linnatänavad ning nikerdustega aknaluugid isoleerivad iga perekonna välismaailmast. Ka meie peatuskohas — noorte turistide majas — määrati öhtuseks «kontrollajaks» kell 22.

Strasbourg on Elsassi süda. Selle loodusandidelt helde maakoha pärast on prantslastel oma sõjakate germaani naabritega olnud rohkem kui tõsiseid «ütlemisi». 1871. aastal anastasid sakslased Elsassi ning liitsid ta koos Lot- ringiga oma keisririigi külge. Alles 1918. aastal, Esimese

maailmasõja lõppedes, taastati prantslaste õigused oma põlismaale. 22 aastat hiljem hõõrusid saksa töösturid ja mõisnikud taas käsi: nende poolt kantsleritoolile upitatud Hitler oli surunud Prantsusmaa põlvili ning Elsass ja Lotring kuulusid nende arvestuste järgi nüüdsest peale jäädavalt Suur-Saksamaale. Kolmanda Reichi kokkuvõttesemine Punaarmee ja liitlasvägede hoopide all pani taas maksma ajaloolise õiguse.

«Nii oli ja nii jääb,» ütlevad prantslased.

Juba Suures Prantsuse revolutsioonis silmapaistvat osa etendanud linna (Strasbourg'ile on pühendatud üks kaheksast monumendist Pariisis Concorde'i väljakul) ajaloos ja tänapäeval aitas meil orienteeruda sõprusühingu kohaliku osakonna juhatuse liige Jeannot Durin.

Ajamõõt ei ole alati määrav. Elad inimesega aastaid kõrvuti ja järsku selgub, et sa teda veel hoopiski ei tunne. Teinekord oled koos ainult mõned päevad, kui lahkud nagu vanast heast sõbrast. Umbes niimoodi oli Jeannot'ga, Strasbourg'i Ülikooli filoloogiateaduskonna slaavi keelte õppejõuga, kes oli kõik Reini ääres veedetud kolm päeva lahetamatult meiega.

Veidi jaapanliku välimusega noormees — lüheldast kasvu, süsimusta parukana peadligi liibuvad juuksed, pak-sud huuled, lühinägelikud silmad raamideta prillide taga — sai sümpaatseks juba esimesel õhtul. Pärast võrdlemisi varajast õhtusööki jäi kohtumiseni kohalikus noortemajas veel ligi paar tundi. Et jalad käimisest tugevasti surisesid, polnud mingit isu kohe linnatänavaile tõtata. Kukkus nii välja, et jäin paari reisikaaslase seltsis Jeannot'ga jutlema.

«Mis me seisame, nagnii olete väsinud, istume parem,» tegi suurepäraselt vene keelt rääkiv noormees ettepaneku.

Vabaõhukohvik aiaroheluses oli meile nagu loodud. Laudade taga istus vaid paar inimest. Valisime kõige tänavapoolsema lauakese. Jeannot vahetas mõne sõna ettekandjaga.

«Elsassi veinidest pole te kindlasti kuulnud?»

Noogutasime: «Üht-teist siiski.»

«Ma tahan teile pakkuda noort veini, millest ma ise lugu pean. Kangust tal veel ei ole, aga maitse on hea. Proovige, kui ei meeldi, võtame mõnda vanemat sorti.»

Peagi nautisime väikeste lonksudega kuldkollast hapukat vedelikku. Tuulevaikses lämbuses mõjus see eriti mõnusalt. Jeannot aga jutustas Strasbourg'ist, Reinist, ülikoolist, oma õpilastest ja ka endast.

«Minu sünnikoht on Ronchamp. See on väike linnake, õigemini küla, siit 70 kilomeetri kaugusel. Sellele vaatamata on ta kuulus üle kogu Prantsusmaa, kuna sealt põlvneb terve rida tuntud kunstnikke... Muide, meil ehitatud kabeli projekteeris Le Corbusier ja see on läinud kaasaegse arhitektuuri ajalukku.»

Ühe Jeannot' onupoja näol on oma kunstniku andnud ka Durinide suguvõsa. Ükskõikne pole kujutava kunsti vastu ka Jeannot. Meile vähemalt tundus, et ta on prantsuse kunsti ajaloo ja tänapäevaga lausa suurepäraselt kursis. Siiski valis Jeannot keeled.

«Slaavi keelte vastu, eriti vene keele vastu hakkasin huvi tundma varakult. Selles oli omajagu «süüdi» üks minu õpetaja. Tal oli kodus palju vene, bulgaaria, poola ja serbia kirjanike teoseid nende emakeeles. Aeg-ajalt jutustas ta mulle ühest või teisest slaavi kirjanikust, ühest või teisest raamatust. Muidugi sain ma üht-teist Tolstoist, Dostojevskist, Mickiewiczist ja teistest ka prantsuse keeles lugeda, aga mul tekkis kange tahtmine lugeda neid originaalis. Keelte peale tundus olevat teatud vaistu ja nii saigi hakatud õppima vene ja poola, hiljem ka teisi slaavi keeli.»

Me ei pärinud, millist mõju avaldas valitud elukutse noormehe poliitiliste tõekspidamiste kujunemisele ja kas siin ongi mingit seost, kuid juba õpingu algaastail — 1955. a. sidus Jeannot oma saatuse kommunistidega. See oli võrdlemisi raske periood sõjajärgse Prantsusmaa elus. Rahva nõudmisel sõlmiti küll Indo-Hiinas rahu, kuid repressioonid jätkusid Marokos. Monopolistide huve kaitsev valitsus püüdis iga hinna eest maha suruda Alžeerias alanud rahvaülestõusu. Maad hakkas võtma tööpuudus. Neis keerukates sise- ja välispoliitilistes tingimustes näitas Prantsusmaa Kommunistlik Partei end taas järjekindla võitlejana tõelise demokraatia ja rahva huvide eest. Just tänu kommunistliku partei õigele taktikale õnnestus vasakpoolsetel jõududel 1956. aasta jaanuarivalimistel koguda Rahvuskogus enamust. Ja kuigi Neljas vabariik läks juba kahe aasta pärast hingusele, oli vasakpoolsetel

koalitsioonivalitsusel, kes suutis võimul püsida tollal rekordilise aja — 15 kuud — suur tähtsus.

«Eks seda taktikat — vasakpoolsete jõudude ühendamist — jätkab meie partei nüüdki. Ainult kõigi demokraatlikult meelestatud grupeeringute ühisel jõul suudame anda vastulöögi monopolide pealetungile, kaitsta prantsuse töötava rahva huve...»

Meie prantsuse sõber selgitas oma partei eesmärged, printsiipe, meetodeid. Muidugi oli üht-teist raamatutest loetud, kuid kuulda seda kõike laia silmaringiga prantsuse kommunisti enda suust oli hoopis midagi muud. Pealegi oskas Jeannot oma mõtteid edasi anda huvitavalt, tõmmata alatasa leidlikke paralleele.

Veel mitmeid sisukaid tunde sai veedetud Jeannot Durini seltsis. Järgmisel hommikul viis buss meid mägedesse, mille ümaratelt tippudelt heitsime pilgu Reini oru nõlvadele. Programmis märgitud nn. vabal ajal oli Jeannot heameelega nõus tutvustama meile Strasbourg'i, rääkima selle inimestest, traditsioonidest. Ta tegi meid tuttavaks ka oma üliõpilastega.

«Täna õhtul räägime ainult vene keeles, eks ole?» pöördus õpetaja oma õpilaste poole, kui olime istet võtnud väikese «Thomas-Stuebeli» kohviku hubases tagakambris. Kohviku perenaine juhatas meid kohe lahkelt sinna, kui sai teada, et tegemist on nõukogude turistidega.

Noored prantslased noogutasid Jeannot' ettepanekule rõõmsalt peaga. See oli mõistaandmine, et nad on oma elu esimese suure praktikaga päri.

Nii kõlaski tol õhtul Püha Toomase platsile pööratud akendega kohviku väikeses tagaruumis vene keel. Ka perenaine, kes oli eelmisel aastal turismigrupiga Moskvas olnud, seisatas äriasjadest vabadel hetkedel meie laua juures, et püüda mõnda tuttavat sõna ning selle peale tähtsalt pead noogutada.

Üliõpilased rääkisid endast, oma elust ja õpingutest. Saime teada, et Eugenie Constantinovici, kelle vanemad sõjakeerises sattusid Reini taha, loodab varsti päriselt tagasi pöörduda Prantsusmaale. Selliseid soovijaid olevat prantsuse päritoluga perekondades rohkesti.

Palju tuli vastuseid anda meil.

Lõpuks küsisime asjaosaliste endi käest, miks nad hakkasid õppima vene keelt.

«See tundus huvitavana . . . Pealegi, tahame sõita teile — Nõukogude Liitu . . . vaatama, kuidas teie noored elavad.»

«On mõned teist juba Nõukogudemaal käinud?»

«On küll . . .» Järgnes sõrmi appi võttes mõnede nimede loetelu, kes on olnud Moskvast, Leningradis, Kiievis . . .

*

Mullu sain Jeannot'lt pikema kirja. Traditsiooniliste ter- vituste järel kirjutab ta probleemidest, mis erutavad tõsi- selt prantsuse kommuniste.

«Möödunud aastal ja tänavau toimusid meil Prantsus- maal sündmused, mis mõjutasid tugevasti maa poliitilist palet. Ma mõtlen 1968. aasta maisündmusi, ülikoolireformi, mitmesuguste sotsiaalsete gruppide reageeringuid Tšehho- slovakkia sündmustele, de Gaulle'i tagasiastumist ja presidendivalimisi. Meie kommunistide ette seadsid nad palju keerulisi ülesandeid . . . Jah, kommunistid kaotasid küll Rahvuskogus mitu saadikukohta, kuid see ei tähenda mingil määral meie mõju vähenemist rahvahulkades. Vastupidi, meie partei side rahvaga tugevnes veelgi. Ilmekalt väljendus see hiljutistel presidendivalimistel. Vaatamata sotsialistide keeldumisele meiega ühise presi- dendikandidaadi esitamisest, hääletas meie Jacques Duclos' poolt iga viies prantslane. See on väga hea saavutus, sest pärast eelmise aasta tööliste ja üliõpilaste väljaastumisi ägenesid parempoolsete rünnakud meie partei vastu eriti . . .

De Gaulle'i toolil istub nüüd Pombidou. Üldjoontes võib teha järelduse, et sisuliselt ei muutnud see midagi, paremuse poole igatahes mitte. Valitseva režiimi tingimus- tes, mis soosib suurmonopole, muutub töötava prantslase elu järjest raskemaks . . . 1971. aastal tähistame suurt juu- belit — Pariisi Kommuuni 100. aastapäeva. Kommunaa- ride kangelaslikud teod kohustavad meid kandma punast lippu kogu Prantsusmaal kõrgel pea kohal.»

NOORTEMAJA KÕRVAL OLI KIRIK

Seda kaasaegset ehitist poleks julgenud küll jumalakojuks pidada. Ainult peenikestest metallvarrastest kokku keevitatud rist katusel vihjas mingile seosele usu ja selle mitmetahulise hoone vahel.

Õhtul, kui meil oli samas kõrval asuvas noortemajas ühine ajaviitmine Strasbourg'i töölisnoortega, jõudsim üle ukse pilgu heita ka kirikusse. Kuskil polnud jälgegi pühast vaikusest. Ühes suuremas ruumis tinisesid kitarid ja jumalavallatute nägude ning liigutustega lapseohtu tütarlapsed ja noorukid vihtusid šeiki. Ainult kõrvalruumi seintel asuvad mõned usuteemadel maalitud pildid (needki päris modernses stiilis) ja ristiga kaunistatud kõnepult lasksid aimata, et see on jumalateenimise koda.

Ka katoliku kirik peab arvestama kahekümnenda sajandi teise poolega . . .

Kuigi Prantsusmaal on kiriku mõju veel tänapäevalgi võrdlemisi suur (eelkõige talupoegade hulgas), pöörab iga aastaga üha rohkem ja rohkem inimesi selja jumalakultusele. Eriti patustavad usu suhtes noored. Kirikus käiakse üksnes perekondliku traditsiooni pärast. Et leida olukorrast väljapääsu, mitte kaotada oma mõju noorte hulgas, «päästa noor põlvkond laostavatest ideedest», nagu kinnitavad oma jutlustes pühad isad, ollakse valmis otsima kompromissi ka sellise jumalavallatu tegevusega, nagu seda on tants. Neile, kes kuulavad korralikult jumalasõna, on lubatud ka maised lõbustused, sest nii saab iga patu kohe andeks paluda — nii reklaamitakse uuendusi kiriku poolt levitatavates mitmevärvilistes prospektides.

Järeleandmisi tehakse ka kloostrikasvandikele — nunnadele. Loomulikult hakkasid meile esimestel päevadel tänavapildis silma musta rüü kandjad. Ei, need polnud sugugi kõik elatanud jeesupruudid või häbelikult mahalöödud silmadega tütarlapsed. Nunnarüüs näitsikud nae-

ratasid koketeerivalt vastutulijatele nagu teisedki neiud selles eas; võis kohata ka sellist pilti, kus mitmerealises autodevoolus uljalt kätt tõstes triivis valgekraelises ronkmustas ürbis mopedist. Jutustades ühest mitmesaja-aastaste traditsioonidega kloostrist, kus ammust ajast tegeldakse alaealiste seaduserikkujate ümberkasvatamisega, kirjutab prantsuse publitsist Claude Laffite: «...kaas-aegse põlvkonna ees tundsid siinsed nunnad end abitutena. Vaja oli muuta traditsioone, teha tutvust teaduse uute saavutustega, psühholoogia ja pedagoogikaga. Praegu kuulub nunnade õppeprogrammi ka noorte suguline kasvatus, kuna muidu nad ei oskaks vastata oma kasvandike arvukatele küsimustele. Nüüd oodatakse kloostris pikisilmi uue korpuse valmimist. Nunnad on hakanud tänavaile ilmuma isegi miniseelikutes... Paistab, et kogu prantsuse kirik püüdleb paksude kloostrimüüride tagant välja.»

Tjaa, traditsioonid käigu kus... peaasi, et noored kiriku mõjupiirkonnast päriselt ei väljuks.

Teatavasti on Prantsusmaa noorsooliikumisele iseloomulik suur killustatus ja organisatsioonide suur hulk: neid on umbes sadakond. See on iseloomulik kapitalistlikule ühiskonnale, kus väikekodanlik tendents on tugev. Väikekodanlusega on alati kaasas käinud anarhia ja individualism. Loomulikult soovivad noorsoo killustatust ihu ja hingega parempoolsed reaktionärid, kellele teeb kõige rohkem peavalu kommunistide mõju märgatav laienemine noorsooliikumisele. See mõju ei piirdu üksnes kommunistlike ja teiste vasakpoolsete poliitiliste organisatsioonidega, vaid kandub üle ka mitmesugustele noorte puhkeaja probleemidega tegelevatele ühingutele. Seepärast on arusaadav, et reaktsioon teeb täna üsna suure panuse usulistele organisatsioonidele. Viimased on oma staažilt kõige vanemad, tekkinud juba möödunud sajandi lõpul. Neist kõige massilisem on Prantsusmaa Noorsoo Katoliiklik Assotsiatsioon. See on võrdlemisi keeruline ühing, kuhu kuulub rida väiksemaid organisatsioone, nagu Kristlik Töölisnoorsugu, Kristlikud Tütarlapsed, Kristlik Maanoorsugu, Kristlik Üliõpilasnoorus jne. Nagu juba nimetustest näha, on noored neisse koondatud ametite järgi, arvestades ühtlasi sotsiaalseid erinevusi. Peale hästi läbimõeldud usu-propaganda, mille eesmärgiks on noori eemale juhtida reaalsest elust, poliitikast, sisendada neisse leplikku suh-

tumist kehtivasse ekspluataatorlikku riigikorda, toetavad kiriklikud organisatsioonid noorte mõningaid majanduslikke nõudmisi — elutingimuste parandamine, töötasu tõstmine. See on samuti osav suitsukate, mis nagu noori ligi tõmbav tants kergitab noorte silmis kiriku autoriteeti, lõppkokkuvõttes viib aga eemale võitlusest . . .

Pöördume nüüd moodsa jumalakoja juurest Strasbourg'i noortemajja. See mitte suur, kuid väliselt igati sümpaatne maja oli valminud aastapäevad tagasi. Vahendid ehitamiseks sõna tõsisel mõttes koguti kokku: osa raha andis munitsipaliteet, ülejäänud laekus mitmesuguste organisatsioonide annetustest ja noorte endi pisikestest säästudest. Seni on Maison des Jeunes et de la Culture ainuke selline Strasbourg'is ja iseenesestmõistetavalt noorte hulgas üsnagi populaarne. Kuna ta asub linna lõunapoolses servas töölisrajooni lähedal, on enamik maja tööst osavõtivatest poistest-tüdrukutest ise päeval ametis kas tööpäeva taga või mõnes muus teenistuses.

Vastuvõtu südamlikkus ei väljendu alati kingitud lillekimpude suuruses või ülesrivistatud koondorkestri uljas tervitusmarsis. Kui astusime üle Strasbourg'i noortemaja läve, kandus meie kõrvu grammofonilt tulev «Kalinka» meloodia ja kohe tekkis hubane tunne.

Peale kogenud direktori Jean Decure'i — sellest toimekast inimesest jäi kõigepealt hea pedagoogi mulje — on noortemajas veel kolm palgalist töötajat. Suur osa tööst aga lasub noorte entusiastide endi õlgadel. Nad valmistavad ette üritusi, hoolitsevad ruumide dekoreerimise eest, peavad ise korda. Kogenumad juhivad seksioone ja võtavad maja nõukogu koosseisus osa tegevuse planeerimisest. Grupi aktivistidega tegime majas huvitava ringkäigu. Saime kogu noortemaja tegevusest põgusa ülevaate. Kuna see on võrdlemisi tüüpiline ka teistele noorte kultuurikeskustele, millega meil oli kokkupuuteid Nancy's ja Pont-a-Moussonis, ning annab mõninga ülevaate sellest, millega on haaratud noorte vaba aja sisustamisega tegelevad noorsoo-organisatsioonid kogu Prantsusmaal, siis lubatagu sellel mõne sõnaga lähemalt peatuda.

Majja on koondunud ligi 800 noort, kelle vanus kõigub 16—20-nda eluaasta vahel. Vastavalt oma huvidele ja võimetele võtavad nad osa kas tehnika-, raadio-, kujutava kunsti, käsitöö- (tütarlapsed) või kunstilise isetege-

vuse ringidest. Tegutsevad ka mõned spordiringid ning huvialaklubid (filatelistide, numismaatikute jne.). Kordkaks kuus toimub suures saalis, kus on 260 kohta, mingi suurem üritus: teatrietendus, kontsert, diskussioon, kohtumine jne. Nende kõigi kohta aasta lõpuni koostatud plaan on trükiplakatitena ka välja pandud.

Noortemajja ei tulda üksnes ringide tegevusest osa võtma või kontserti kuulama-vaatama. Siin võib aega veeta kas televiisori juures istudes, muusikat kuulates, tantsides, lauajalgpalli mängides või niisama kohvitassi taga sõbraga vesteldes. Igal pool on üles seatud automaadid, millest metallfrangine võlub kohe välja soovitud muusikapala, pudeli kooka-koolat või komplekti lauamängu palle. Kõlisevat peab taskus olema ka siis, kui soovid lugeda raamatukogus. Raha on ju vaja uute raamatute ostmiseks, aga trükisõna on Prantsusmaal üsnagi kallis kaup. Osa noortemaja kulutustest tasub linnavalitsus, teine osa tuleb aga kinni maksta tasuliste ürituste sissetulekust ja «automatiseerimisest» laekunud müntidest.

Noortemajad, -klubid ja kultuurimajad on alati tulvil. Pidevalt toimub neis midagi. Nancys näiteks jälgisime suure huviga, kuidas noorukid ja tütarlapsed ehtprantslasliku temperamendi ja ettevõtlikkusega õppisid rahvatantse ja ringmänge.

Noortemajade populaarsus ei ole juhuslik. Võib ju neis suhteliselt väikeste kulutustega sisustada oma vaba aega, sest teatri, restorani ja isegi kino jaoks ei jätku noorel prantslasel alati raha. Teisest küljest hoiab tegevus noortemajades ja -klubides ära sihitu hulkumise ja sellega sageli kaasneva kuritegevuse, mis on maal tõsiseks probleemiks. Kui näiteks 1962. aastal Prantsusmaa kohtutes arutati 35 000 alla 18 aasta vanuste noorte kriminaalasja, siis kolme aasta pärast kasvas kohtuprotsesside arv 45 000-ni. Paljud gangsterite banded värbavad oma mustade tegude täideviijateks just noorukeid.

ÕHTU NANCY TÖÖLISNOORTEGA

Neid oli parkümmend. Sviitrites, puusadele liibuvates pükstes istusid nad Nancy noortemaja täissuutsetatud baariruumis, kus frangi eest võis lunastada pudelikese lahjat õlut või kooka-koolat. Mõned tinistasid kitarr, osa jutles laisalt. Märगतav elavnemine toimus siis, kui saabusime meie.

Seda kohtumist programmis ei olnud. Pärast varajast õhtusööki kutsusid meie siinsed «hooldajad» Jacqueline ja Helène, tüdrukud kohaliku sõprusühingu noorsookomisjonist, meid oma kodu vaatama. See oli hiljuti valminud ühiselamu, kaasaegse lahendusega kolmekorruseline maja.

«Ootasime tema valmisaamist pikisilmi,» rääkisid tüdrukud õhinal. «Te kujutage vaid — see on ainuke seda tüüpi noorte ühiselamu kogu Prantsusmaal...»

Siin oli tõesti kena ja hubane. Meeldivad värvitoonid, hoolikas viimistlus. Maja 25 korteris oli leidnud endale ulualuse 150 töötavat neidu 18—25 aasta vanuses.

«Kas vanem ei tohi olla?» pärisime.

«Selles vanuses on meil tütarlapsed juba abiellunud ja siis tuleb ühiselamust nagunii lahkuda.»

«Nii et teil on vallaliste tüdrukute koloonia.»

«Jah, me kutsume teda nunnakloostriks. Ainult et meie «kloostri» kasvandikuks tullakse suurima rõõmuga...»

Korter koosneb kuuest toakesest — igale tüdrukule oma nurgake —, ühisest köögist, söögitoast ja kolmest duširuumist. Esimesel korrusel asub saal, mida võib kasutada nii tantsimiseks kui ka pingpongi mängimiseks. Majas on pesuköök, juuksur, raamatukogu, baar ja väike kooperatiivkauplus, kus mõned toiduained maksavad tunduvalt vähem kui linna kauplustes.

«Ja palju see elamine teil maksma läheb?»

«Olenevalt töötasust. Kui palk on 300 franki kuus, tuleb maksta 100 franki. 800-frangise palga puhul võetakse 150 franki...»

Selgub, et enamused korterilistest tasub 100 franki kuus. Et saada juba kõrgemat palka, peab olema spetsialist või vähemalt kvalifikatsiooniga oskustööline. Selles eas tüdrukute hulgas on neid aga liialt vähe. Nancy «pansioni» liikmed töötavad masinakirjutajatena, müüjatena, juuksuritena.

«Kas olete oma elamisega rahul?»

«Oo — jaa!» löövad tüdrukute silmad särama.

On niigi arusaadav, et suurem osa nendeealisi töölinoori võib ainult unistada taolistest elamistingimustest. Korter on endiselt probleemiks enamusele töölisperekondadele kogu Prantsusmaal.

Oleksime oma vestlust tüdrukute ringis veelgi jätkanud, kuid märkasime, et Jacqueline ja Helène muutusid rahutuks. Sosistasid midagi omavahel ja vaatasid kella. Lõpuks ei pidanud nad enam vastu ja teatasid, et alles äsja käinud siin paar noormeest, kes andnud edasi grupi noortemajja kogunenute küllakutse. Muidugi ei saanud me ära öelda. Pärast mõtlesime, et oleks olnud isegi väga kahju, kui me poleks veetnud seda öhtutundi Nancy noorte hulgas.

Praegu on paljudes maades levinud nõndanimetatud protestilaulud. Laul kui osa rahva hingest väljendab alati rahva meeoleolu, annab edasi mõtteid ja tundeid. Olime juba palju kuulnud prantsuse noorte otsustavast protestist vägivalla ja viletsuse vastu, samuti nende sõjavastastest lauludest. Kuid üks asi on kuulda kaudsel teel... Sviitrites kitarridega noormehed, kes kannatlikult olid oodanud nõukogude noorte saabumist, kinkisid meile meelde jääva elamise. Võib-olla ei olnud nende loominguks kõik muusikaliselt korras, võib-olla oli selles liiga palju dilettantlikkust, võib-olla... kuid see oli unustamatu.

Kitarrikeeled oigasid kurblik-igatsevalt, paitasid suvetuulena, raksatasid raskete sõdurisaabaste sammudena. Ja kuigi meile tõlgiti vaid laulu pealkiri, saime ülihästi aru, mida need prantsuse töölispõlised tahtsid ütelda: sõjale — ei! surmale — ei! rõhumisele — ei! vabadusele — jaa! armastusele — jaa! sõprusele — jaa!

Eriti jäi meelde süsimustas riietuses ja sama värvi, silmile langeva tukaga Marceliks kutsutud noormehe laul. Tal oli natuke kähisev, kuid omapäraselt meeldiv hääl. Mõtliselt sõrmitse ta pillikeeli ja laulis. Noormehest, kelle isa tapsid fašistid ja kes ise pöördus jalutuna tagasi

LAUL

Väga hästi on öeldud: seal, kus lõpevad sõnad, algab muusika... Meie vestlustest oleks tõlgita vaevalt midagi välja tulnud, lauluga sai aga kõik selgeks. Laul oli kõigi meie kohtumiste esperantoks.

Alatiseks jääb meelde lahkumiseelne tund, mille veet-sime koos grupi PKP Vogeeseide piirkonna parteijuhtide, kohalike ametiühingutegelaste ja sotsialistliku partei esindajatega. Kui olid öeldud vastastikused soojad sõnad, tõsteti traditsioonilised klaasitäied kuldläikega vin blanc'i Prantsuse-Nõukogude sõpruse kinnituseks. Siis alustaski puhas kõlav hääl laulu, mis varsti juba terve sajandi kes-tel ühendab töörahva tuleviku eest võitlejaid kõigis maa-des — «Internatsionaali».

Kolmes keeles — prantsuse, vene ja eesti — ühines Töö-rahva Hümni kirglik kutse; mehine viis pani kajama sei-nad ja lae, leidis tee avatud uksest tänavalegi... Meenu-tades seda hetke, saab mulle hästi mõistetavaks Hardi Tiiduse vastus ühes televisioonisaates, kus temalt küsiti, milline lauluga seotud moment on tal eluks ajaks meelde jäänud. «Must habe» läks tõsiseks ja vastas: ««Internatsio-naal» Moskva raadiosaadete lõpul blokaadiaegses Lenin-gradis...»

Prantslane on alati armastanud head laulu. Selle rahva laulud on sageli humoorikad ja optimistlikud. Olevat ju laul rahva hinge peegel, ja huumorit ja optimismi on prantslasel ikka jätkunud. Prantslane astub rühikal sam-mul ja naeratab ka siis, kui taskupõhjas ei kõlise enam santiimigi. Prantslase naer on muutunud teinekord raevuks ja tabanud teatrilavalt, raamatukaante vahelt, kinolinalt ja lauljate suust isevalitsejaid, väikekodanlust, fašismi, tänapäeva militariste... Huumor — see on prantslasele niisama vajalik kui hapu vein, ta on allikas, mis annab elujõudu, aitab üle saada elumuredest.

Prantslaste lauluarmastuse etalooniks meile kõigile oli meie ühine lemmik Jacques. Jacques'il oli kadestamisväärse mälu kõrval ka haruldaselt kõlav hääl. Kord silledasid selles puhtad tenorinoodid, kord kõmises isegi keldribass. Repertuaar oli Jacques'il enam kui rikas. Selles leidus naljalaule, nagu «Alouette», mille me tema dirigeerimisel peagi selgeks õppisime, samuti bretooni, normandia, gaskooni jt. rahvalaule. Üle kõige armastas meie sõber aga revolutsiooni- ja võitlusviise. Võis ainult imestada, kui hästi ta oskas «Noort kaardiväge», «Mööda mägi- teid ja orge», «Julgelt me sõtta läeme», «Katjat», «Nimetul kõrgendikul»... (kõiki vene keeles!), rääkimata oma maa vastupanuliikumise lauludest.

Tuleb meelde palav pärastlõuna Strasbourg'i äärelinnas. Istusime aias väikese lauakese taga. Sügiskuldseid puukroonid pakkusid veel kosutavat varju. Hommikupoolikul, kui tulime linna südames asuva kuulsa katedraali juurest, näitas Jacques ühele luitunud kivihoonele: «Pangamaja! Siin kõlas «Marseljees» esimest korda.»

Reini armee aadlisoost kahurväeohvitser Rouget de Lisle ei osanud uneski aimata, et tema loodud laul saab hiljem revolutsiooniliste rahvahulkade lauluks. Seda lauldes sammusid 1792. aasta suvel Pariisi relvastatud marseilaste salgad, kes ruttasid appi revolutsioonilisele pealinnale. Siit saigi «Reini armee laul» «Marseljeesiks». Hiljem tuli kuulsal laulul üle elada mõndagi. Ta sai Prantsusmaa hümniks ja tema ülla meloodia varjus on ajaloos korda saadetud ka häbiväärseid tegusid. Kuid rahvale on jäänud «Marseljees» ikkagi vabaduse, vendluse ja võrdsuse lauluks. Tuhanded patrioodid valisid Teise maailmasõja päevil eluga hüvastijätku lauluks «Marseljeesi».

Palusin Jacques'i, et ta kirjutaks mu taskublokki oma emakeeles esimese stroofi «Marseljeesist», laulust, mille kohta juba 1793. aastal üks vabariiklaste kindral ütles: «Ma võitsin lahingu — meiega oli «Marseljees».»

Edasi kulges jutuajamine kaasaegsetest prantsuse lauludest.

«Jacques, milliseid laule prantsuse noored eriti armastavad?»

«Raske ütelda... Me armastame väga mitmesuguseid laule. Meeldivad estraadilaulud, eriti need, mida esitavad Juliette Greco ja Mireille Mathieu. Viimasel ajal on popu-

laarsed mitmed vene rahvaviisid. Meeldivad laulud armastusest. On biitmuusika pooldajaid, Johnny Halliday kumardajaid. Ikka kõlavad Lemarque'i ja Legrand'i laulud Pariisist... Muide, sel aastal on meie noorte hulgas populaarne laul «Potjomkin»...»

Selle laulu lugu on ebatavaline: «Potjomkini» on kirjutanud Pariisi töölisperekonnast võrsunud andekas helilooja ja laulja Jean Ferrat. Meloodia ja sõnad on nakatavad. Mõne päevaga sai laul populaarseks tuhandete noorte pariislaste hulgas. Raadio ja televisioon sai hulgaliselt kirju: nõuti Jean Ferrat'd ja tema laulu. Kuid sõnades («Relv pööra nendele, kes hukutavad meid...») oli ju avalik väljakutse rõhujate vastu. Raadio ja televisioon ei olnud esialgu nõus «Potjomkinit» oma programmi võtma. Kuid see ei suutnud Vene revolutsiooniliste madruste kangelasteole pühendatud laulu võidukäiku peatada. «Potjomkinit» paljundati, kirjutati ümber käsitsi, teda lauldi üliõpilaskohvikuis... Jean Ferrat' laul hakkas kõlama kogu maal.

*

Nõukogude riigi juubeliaastal määrati leninliku komso-moli preemiad ka kolmele välismaalasele. Kreeka patrioodi Mikis Teodorakise kõrval said selle suure autasu kaks prantslast — helilooja Marie Philippe-Gérard ja luuletaja Jean Dréjac. Suure Oktoobri poolesajandi tähiseks löid nad suurepärase laulu «Oktoober».

... Sõja algul oli muusikasse armunud nooruk Philippe-Gérard Sorbonne'i üliõpilane. Koos seltsimeestega filosoofiateaduskonnast siirdus ta Pariisist Lyoni, et mitte näha prantslase südamele pühade paikade rüvetamist anastajate poolt. Ajal, mil tõelised prantslased koondusid vastupanuliikumise lipu alla, polnud aega muusikaga tegelda. Peagi loodi sidemed põrandaaluse võitlusgrupiga «Combat». ... Ühe ülesande täitmisel sattus Philippe-Gérard 1943. aasta suvel Saksa välisandarmeeria kätte. Sunnitöö... Siis õnnelik põgenemine Šveitsi viiva rongiga.

Pärast Prantsusmaa vabastamist pühendus Philippe-Gérard täielikult muusikale. Koos poeet François Carcoga lõi ta palju laule, mis kohe populaarseks said.

Suurt osa Gérard'i loomingus etendas tutvumine Edith

Piafiga. Silmapaistva lauljatar repertuaaris omandasid mitmed noore helilooja laulud tähtsa koha. Edith Piafi kaudu sai alguse ka Philippe-Gérard'i sõprus Yves Montand'iga. Viimasest sai peagi Gérard'i loomingu innukas propageerija.

Philippe-Gérard on väga produktiivne helilooja. Ta on kirjutanud üle tuhande laulu, balleti «Jeanne d'Arc», muusikat mitmetele filmidele ja teatrilavastustele. Suure osa ajast võtab töö Pariisi raadios, kus ta toimetab iganädalast populaarset muusikasaadet «Kilo sulgi — kilo tina». Saate eesmärgiks on kuulajat veenda, et muusika väärtust saab määratleda mitte tema žanriga («kerge» ja «raske»), vaid mõistetega «hea» ja «halb».

Viimased kümmekond aastat on Philippe-Gérard teinud viljakat koostööd laulutekstide loomisele pühendunud poeedi Jean Dréjaciga, kes nagu Gérard'gi on Prantsusmaa Kommunistliku Partei liige.

Marie Philippe-Gérard'i ja Jean Dréjaci loomingulise koostöö üheks eredamaks näiteks tuleb pidada Leninliku Komsomoli preemiaga autasustatud laulu «Oktoober», mis nõukogude kuulajateni jõudis esmakordselt Juliette Greco ettekandes. Legendaarse «Aurora» pardal aga laulis «Oktoobrit» Mireille Mathieu, kelle repertuaaris see laul kuulub nüüd juba raudvara hulka.

Laulu loomise idee, nagu asjaosalised ise kinnitavad, tekkis 1966. aasta sügisel. Jean Dréjac jutustab: «Me rääkisime siis kaua sellest, milline peab olema see laul, millised sõnad... Muusikaga oli kergem. Leppisime kohe kokku, et see ei saa olla marss, vaid pigem lüüriline meloodia, peaaegu romanss. Niisugune vorm näis meile sobiv, sest me tahtsime edasi anda inimeste tundeid, nende vaivustust vene proletariaadi kangelastele üle...»

Muide, Philippe-Gérard on palju jõudu pühendanud meie muusika levitamisele Prantsusmaal. Koos firmaga «Chants du Monde» («Maailma laulud») on ta välja lasknud arvukalt heliplaate vene rahvalaulude ja nõukogude autorite teostega. Jean Dréjac on aga kirjutanud mitmetele neist lauludest prantsuskeelsed tekstid.

Prantsusmaa vabastamist pühendunud Philippe-Gérard'ist loomingu etendus tutvumine Edith Piafi ja Yves Montand'iga. Viimasest sai peagi Gérard'i loomingus innukas propageerija. Suure osa ajast võtab töö Pariisi raadios, kus ta toimetab iganädalast populaarset muusikasaadet «Kilo sulgi — kilo tina». Saate eesmärgiks on kuulajat veenda, et muusika väärtust saab määratleda mitte tema žanriga («kerge» ja «raske»), vaid mõistetega «hea» ja «halb».

GÉRARD PHILIPPE'I NIMELISED

Teda armastati kõikjal. Kuidas võiski teda mitte armastada, sest tema kohta kehtis sajabrotsendiliselt Tšehhovi ütlus: «Inimeses peab olema kõik kaunis...» Vähe on näitlejaid, kelle nimega paugupealt assotsieeruvad tema poolt loodud kujud. Gérard Philippe oli üks neid.

Tema surmateade 1959. aasta lõpul kurvastas miljoneid maailmas. See oli suureks löögiks ka nõukogude kinokülastajaile, kes tutvusid andeka näitlejaga filmides «Tulp-Fanfaan», «Parma klooster», «Punane ja must». Mida tähendas selle noore inimese surm Prantsusmaale, võib ainult oletada... Sest mitte keegi maailmas ei armastanud Gérard Philippe'i nii nagu prantslane. Ta oli ju rahvuslik uhkus — liha nende lihast ja veri nende verest. Pariislased olid harjunud nägema teda ühtemoodi kütkestavana ja mehisena, targana ja lihtsana Rahvusteatri laval, kinoekraanidel ja tänaval. Gérard Philippe sammus oma naise Anne'iga kõigil esimese mai demonstratsioonidel. Tema, Prantsusmaa Näitlejate Liidu juhatuse esimees, armastas ikka viibida rahva hulgas lihtsana, teistega võrdsena. Kolleegidele teatrist ja filmidest oli ta alati eeskujuks. Nad nägid temas mitte ainult erakordselt andekat näitlejat, vaid kodanikku-patriooti ja suurt inimest.

Gérard Philippe oli kütkestavaks kangelaseks oma eakaaslastele — sõjajärgsele noorele põlvkonnale. Ta on eeskujuks ka miljonitele tänastele noortele, sest kinoekraanidelt tuleb ta ikka ja jälle meie juurde. Tegin Prantsusmaal enda jaoks veel ühe avastuse Gérard Philippe'i elu jätkumise kohta...

Neid on loodud üle kogu maa. Prantsusmaa Kommunistliku Noorsooliikumise organisatsioonid näevad filmiklubides suurepäraselt võimalust tööks noortehulkadega. Gérard Philippe'i nime andmisega nendele omapärasele noorteühendustele rõhutas Prantsusmaa Kommunistlik Noorsoo-

liikumine alatist austust kuulsa näitleja loomingu vastu, kommunistlike noorte eesmärki vastukaaluks ameerika kauboi- ja seksfilmidele propageerida noorte seas oma maa ja teiste riikide paremaid ekraaniteoseid.

Kinol on noore prantslase elus küllaltki tähtis koht. Filmi vaatamine maksab mitu korda vähem kui kõige odavama teatri külastamine. Tõsi, esinduskinodes jooksevad uued filmid samuti soliidse pileti hinnaga. Kuid ega noored Élysées' ja Haussmanni luksuskinodesse lähegi. Nad eelistavad teise-kolmandajärgulisi filmivaatamispaiku. Kahjuks aga valitsevad nende ekraanidel kauboifilmid.

Selles vastuolude virvarris, kus noore inimese maitse on alles kujunemisejärgus, tulevadki appi Gérard Philipe'i filmiklubid. Nendes arutatakse filmikunsti abc-d, väärtuslikke, noorsugu erutavaid filme. Vahetevahel tulevad noortega kohtuma tuntud näitlejad, kineastid.

Filmiklubide tegevusest jutustasid noored prantslased meile õhtusel laevasõidul mööda Seine'i. Pärast kohtumist, mille organiseeris Michel Klein, läksime oma noori sõpru saatma. Keegi nendest tegi ettepaneku vaadata õhtust Pariisi tema «peatänavalt», nagu nimetatakse Seine'i. Nii me siis vahtisime vastu ujuvat linna ja puistasime vastastikku küsimusi. Tundsime huvi, milliseid nõukogude filme nad on näinud. Nimetati «Kured lendavad», «Neljakümne esimest», «Sõda ja rahu». Meilt küsiti jälle, millised prantsuse filmid meile on meeldinud. Loetlesime mõningaid.

«Aga «Mees ja naine»?»

«Ei ole veel näinud.»

«Oo, kahju! Claude Lelouch — vaat see on midagi!..»

Tookord Pariisis jäigi «Mees ja naine» veel nägemata. Kui aga tolsamal 1966. aastal Cannes'is «Kuldse palmioksaga» kroonitud film Tallinna jõudis, olin esimesel päeval kohal. Siis tuli meelde ka õhtune tintmust Seine, kummulikeeratud tornide, losside ja majadega vastu virvendamas. Ja mingi rõõmusegane nukrus noorte prantslaste nägudel... Armastust on prantslased alati oma kunstis aukohal hoidnud. Aga too ilus, puhas ja kõikevõitev armastus kipub tänapäeval noorele prantslaselegi kaugeks muinasjutuks jääma. Raamatutes, filmides, kabareedes... kõikjal tungib peale armastuse alastikistud, lihtsustatud mudel. Pole siis ime, et Claude Lelouchi film tundus

värske tuulepuhanguna, mis pani mõtlema inimtunnete tõelise sügavuse üle.

1968. aasta kevadel, kui töötav Prantsusmaa tõusis üksmeelselt grandioosseks streigiks, ühines streikijatega ka grupp filmitöötajaid tuntud režissööride François Truffaut', Claude Lelouchi, Louis Male'i jt. juhtimisel. See oli eelkõige protest Prantsusmaad Hollywoodi konveiertoodanguga üle ujutama kippuva Ameerika kapitali vastu, võitlus rahvusliku filmikunsti tuleviku eest. Kineastid nõudsid riiklikku toetust, töövõimaluste loomist noortele kinematografistidele. Teatavasti näitas Claude Lelouch ise üles eeskuju. Oma filmist laekunud summade arvel lõi ta filmimaja «Élysées 13», kuhu koondus grupp noori režissööre-eksperimenteerijaid.

Noortele vaadatakse alati lootusrikkalt. Noortest kineastidest sõltub suurel määral ka Prantsusmaa kino tulevik. Noorema põlvkonna režissööride huvi suurenemine poliitiliste ja sotsiaalsete probleemide vastu annab lootust, et filmikunsti sünnimaal kogub jõudu teine «uus laine», mis pühib oma teelt kunsti nime all pakutava laadakauba.

BOULOGNE'I METSAS ALGAS LEHESADU

Ühel hommikul, kui ootasime bussi juures kogunemist, pahvatas hommikusi ajalehti sirviv Jacques järsku naerma ja tonkas küünarnukiga mulle külge:

«Vahva pealkiri — «Lehesadu NATO-s». Oi kui vahva!...»

«Mis see on — «l'Humanité»?»

«Ei, hoopis «Combat». See on kodanlik ajaleht. Küll aga annavad NATO-le pihta! Kirjutavad, et Pariisis aastaläbi haljendava NATO-puu lehed on järsku koltunud ja langevad tuulehoos Boulogne'i teedele...»

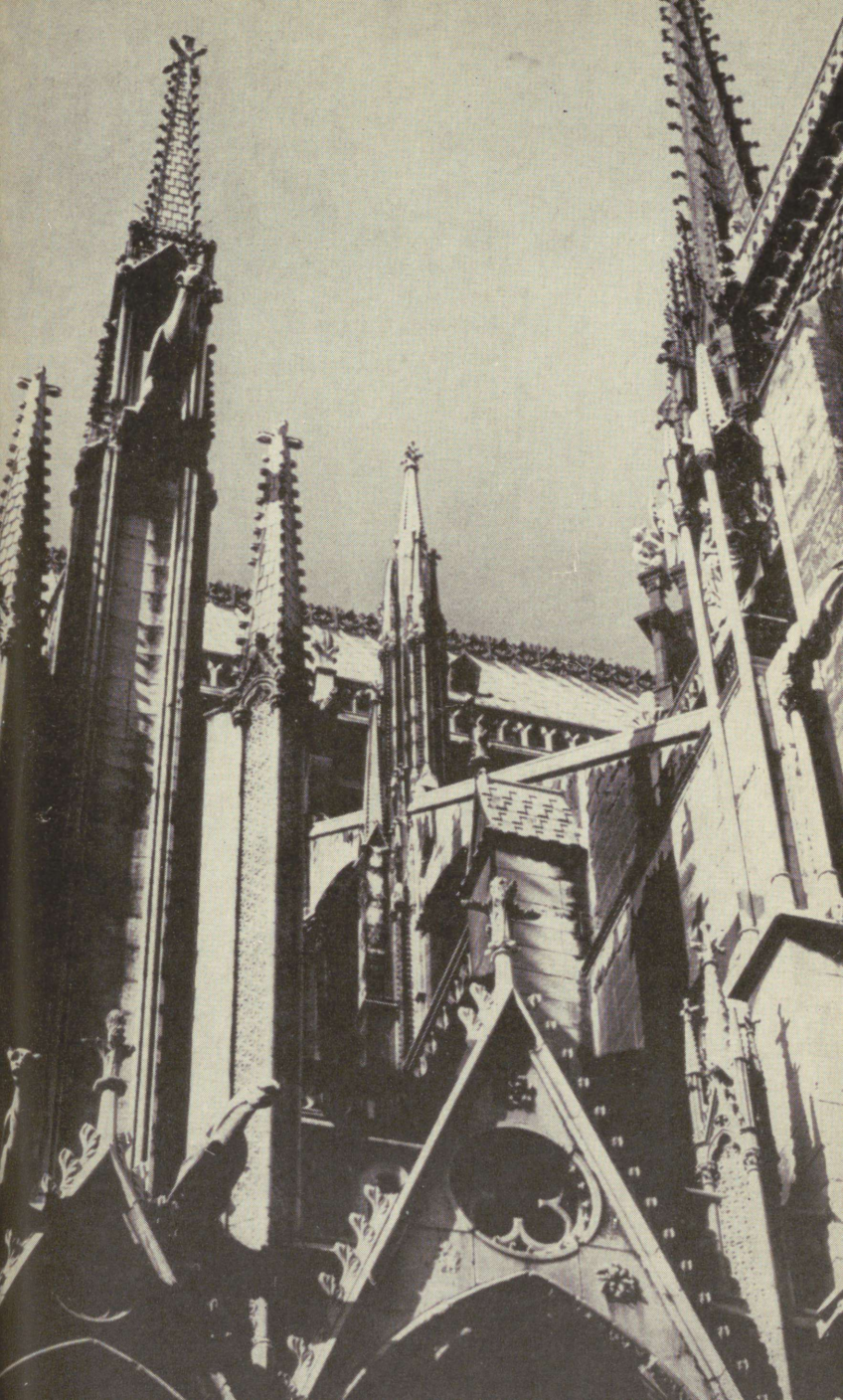
See NATO lehelangemise lugu meenus järgmise päeva lõpul, kui saabusime tagasi Versailles'st. Jacques'i ettepanekul, mida me loomulikult vaimustusega tervitasime, tegime väikese kõrvalepõike Boulogne'i metsa. Juba järgmisel päeval pidime Pariisist lahkuma, aga mis Pariisis käimine see siis on, kui ei ole Boulogne'ist läbigi põiganud. Sama, mis Kadriorg tallinlastele, on Boulogne pariislastele. Muidugi, mastaabid on teised, pariislikud. 850 hektarit õitsvat loodust! Selles hiigelpargis on alleed, kus armastatakse teha perekondlikke autosõite. Pole unustatud ka lõbustusi à la 19. sajand, eelkõige ratsutamist... Tenniseväljakud, rohkearvulised tiigid idülliliste saarekestega. Üks neist kannab Armastuse saare nime ja sinna võtavad vana traditsiooni kohaselt paadiretke ette armunud...

Kõik näis rahulik, idülliline, kuni järsku Jacques osutas käega:

«Vot, seal ongi NATO staabihoone.»

Kolmekümne kahe silmapaariga püüdsime puukroonide vahelt alumiiniumi ja plastmassiga viimistletud moodsat hoonet. Üks, kaks, kolm... seitse korrust. 1959. aastal anti siin vägivalla-ideoloogide käsutusse 800 kabinetti ja 12 istungisaali...

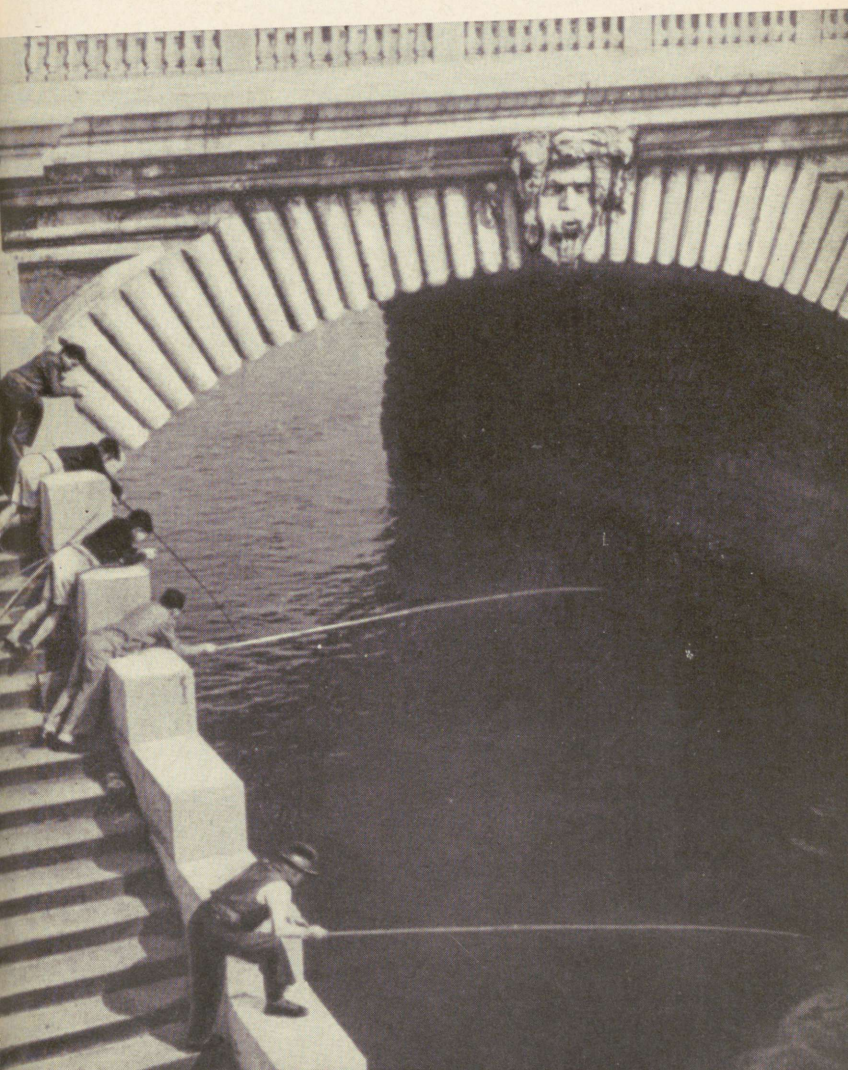
Ei tea, kuidas see põgus kohtumine oleks mõjunud paar aastat tagasi. Arvan, et Jacques'ki poleks talle siis osuta-

U DESARME

EN CREUSE

VACANCES HEUREUSES

OUI...

NS BOMBE ATOMIQUE

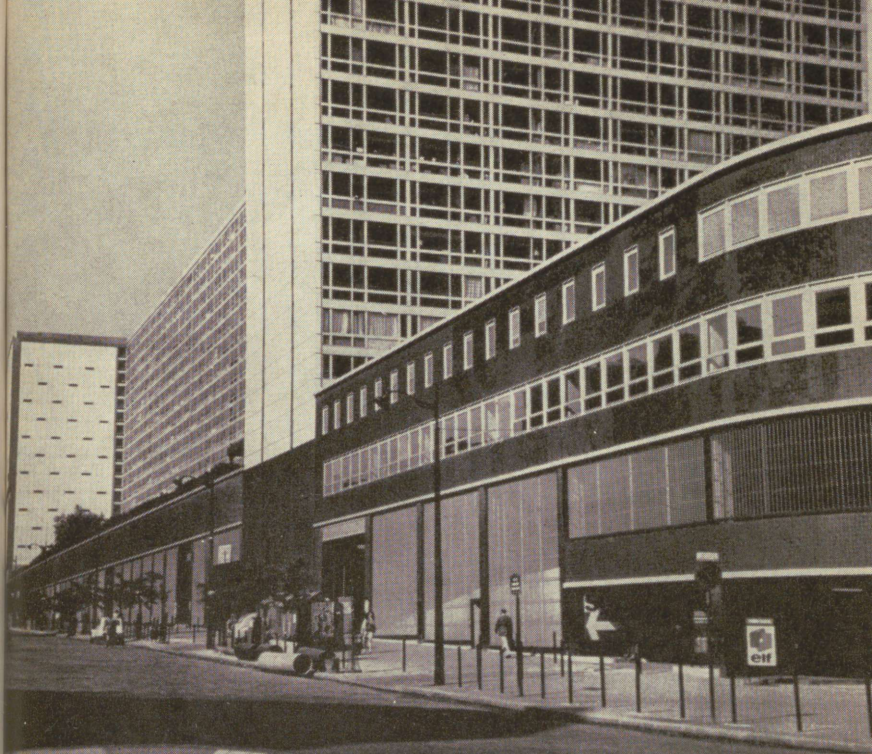

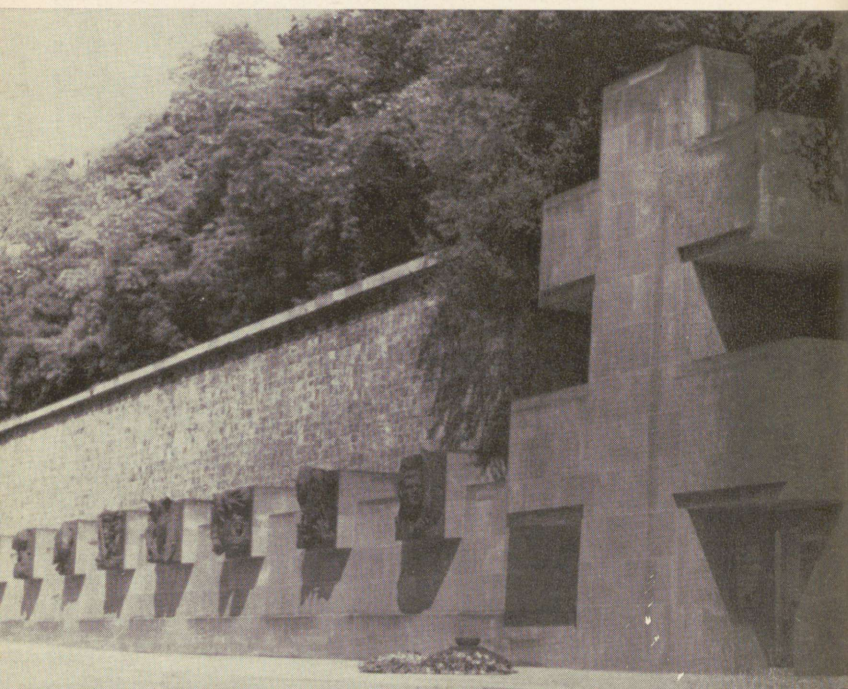

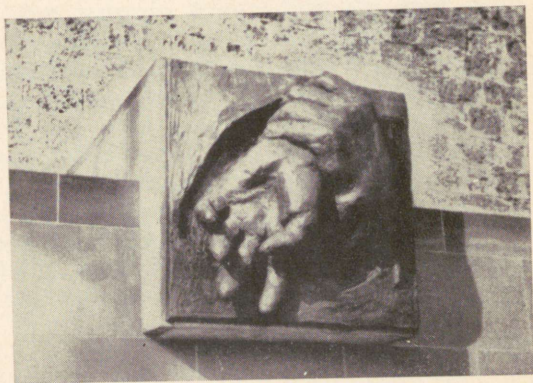
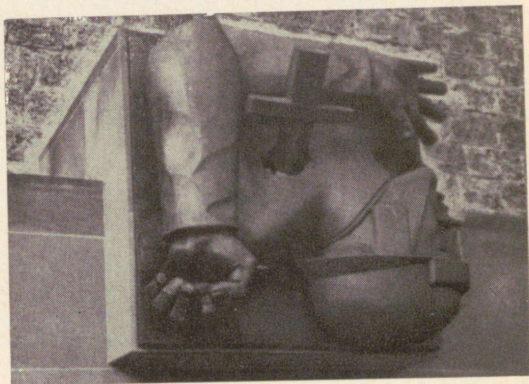

FÄSISMIOHVRITE MÄLESTUSMÄRK MONT VALÉRIENIS

nud niisuguse kerge pealiskaudsusega, nagu näidatakse kõike juba tagasipöördumatult minevikku kadunud. Meie küünitasime veel kord üle öla ja järsku valdas kõiki nagu kokkuräägitult rõõmus elevus. Isegi Jacques päris, mis meil on.

«Oleme Pariisis,» lausus keegi. Selle alltekst kõlas nii: tore on olla NATO-ta Pariisis.

Muidugi, tollal kohtasime Prantsusmaa pealinnas veel küllalt USA mundris mehi. Kuid kindralite kohvid olid juba pakitud.

1966. aasta märtsis teatas Prantsusmaa valitsus maailmale avalikult oma otsusest astuda välja agressiivse Põhja-Atlandi bloki sõjalisest organisatsioonist. Paljudele oli see teade nagu väiksel selgest taevast. Mõelda vaid, selline isikuvõimu tugisammas ja omal maal usinasti NATO rahvavastast poliitikat ajav vanamees nagu kindral de Gaulle laksatab ühel heal päeval peopesaga vastu lauda ja sõnab: «Aitab! Prantsusmaale ei ole vaja NATO kaitset.» Nii mõnigi lääneriigi poliitik sattus hüsteerikasse ja tõttas järeldama, et kindral on ogaraks läinud. Igatahes ei suutnud mitmed maad, eelkõige Ameerika Ühendriigid ja Lääne-Saksamaa, kuidagi selle «ime» olemust tõlgitseda. «Põhja-Atlandis algas torm nagu ehtsal Atlandi ookeanil,» märkisid tabavalt mitmed ajalehed.

Ühendriikide valitsevate ringkondade meeoleolu väljendas üsna kujukalt NATO asjade «peaekspert», endine USA riigisekretär Acheson. Oma televisioonikõnes tungis ta de Gaulle'ile lausa küüntega kallale: «Kindral de Gaulle sarnaneb raskest tõvest paranenud haigega. Tema eest hoolitseti, teda toideti hästi, tema jaoks oli soe tuba ja pehme voodi. Saanud tänu kõigele sellele terveks, teatas haige ootamatult: «Ma olen suur ja tugev inimene, mul pole vaja teie toite, arste ega sooja tuba. Ma tahan välja — vihma, tormi ja lumetuisu kätte. Ma ei vaja teie kaitset.»»

Leidus neidki, kes nimetasid de Gaulle'i kommunistiks. See pidi nalja tegema eriti prantsuse kommunistidele, kelle aastatepikkuse võitluse teravik on suunatud isikuvõimu, valitseva režiimi rahvavastase sisepoliitika vastu. Tõepoolest, de Gaulle — kommunist! See ähvardas üle trumbata ka parimad prantslaste anekdoodid.

Küll aga leidsid Prantsuse tollaegse riigipea järgnenud teod heakskiitmist maa kõige laialdasemate ringkondade,

sealhulgas ka kommunistide hulgas. Rahuarmastav, sõltumatu, vastastikusele usaldusele rajanev välispoliitiline kurss on PKP tegevusprogrammi üheks eesmärgiks. Eks olnud de Gaulle'i otsuski omamoodi dikteeritud kommunistide poolt; rahvamasside rahulolematuse, mis avaldus kujukalt streikides, 1965. aasta presidendivalimiste tulemused — kõik see sundis presidenti realselt mõtlema, otsustama ja tegutsema.

Kolm kuud hiljem järgnes Prantsusmaa välispoliitikas teinegi tähtis sündmus, mis polnud sugugi meelepärane külma sõja lipukandjatele. Pärast kahekümne kahe aastast vaheaega saabus Nõukogude Liitu de Gaulle ise. Kui Moskvast kirjutati alla Nõukogude-Prantsuse deklaratsioonile ning reale kokkulepetele, mis nägid ette koostööd teaduse- ja tehnikavallas, majanduses ja kosmose uurimisel, mõistsid paljud, et 1966. aasta suvi sai uueks tähiseks Prantsusmaa teel, mis läheb üha enam lahku ameerikalikust sõja- ja vägivallateest. See arvamus süvenes veelgi pärast NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe A. N. Kosõgini edukat vastuvisiiti Prantsusmaale sama aasta detsembris.

Pariis, Pariis... Kuidas olid selle linnaga harjunud NATO vägede ohvitserid, kuidas nad oleksid soovinud, et Prantsusmaa valitsuse otsus oleks olnud vaid süütu aprillina (NATO staabi ülesütlemise tähtajaks oli 1. aprill 1967)! «Meil kõigil on väga kahju lahkuda armsalt Prantsusmaalt,» nentis NATO relvastatud jõudude ülemjuhataja Ameerika kindral Lemnitzer, kui Pariisi eeslinnas Saint Germainis USA Euroopa-vägede peakorteris ees langetati triibuline tähelipp.

Ent naljaarmastav prantslane oli seekord naljast kaugel. Tõsi, ta jälgis avaliku muigega kulmudele tõmmatud mütsides välismaiseid ohvitserid, kes pidid lahkuma Pariisist samasuguse paratamatusega, nagu langesid oma aja äraelanud lehed Boulogne'i metsa puudelt.

Nõukogude noortegruppidele, kes sõidavad läbi Boulogne'i metsa, näidatakse nüüd haridusministeeriumi käsutusse antud modernset seitsmekorruselist maja: «Vaadake, siin asus varem NATO staap.»

KAGULAARID ILMUTAVAD END JÄLLE

Olime teel Nancyst Reimsi. Reisijaid oli seekord rohkesti. Loovutasime meile reserveeritud kohad lastega emadele, elatanud inimestele. Mis see mõnetunnine seisimine siis ära ei ole! Pealegi oli vagunikoridori akendest mõnus vahtida uusi paiku. Nii me siis nõjatusimegi muga-vamalt akende juurde. Jacques, meie elav entsüklopeedia, vastas nagu ikka hoolega küsimustele, vestes sekka naljakaid lugusid.

Järsku Jacques jäi vait ning pöördus ümber. Meie vagunist marssis läbi grupp sõdureid. Päevitunud mornivõitu näod, kuklasse lükatud baretid, kuldtupsud, üleskääritud käised... Midagi väga tuttavlikku oli nendes meestes. Meenusid dokumentaalkaadrid filmidest — hambuni relvastatud «rohelised baretid» karistusekspeditsioonidel Ladina-Ameerika maades, Vietnami džunglis.

«Fašistid-kõrilõikajad», surus Jacques läbi hammaste.

Nii sattusime ootamatult silm silma vastu kurikuulsate Prantsuse võõrleegionäridega.

Välja arvatud mõnede üksuste osavõtt võitlusest saksa fašistide vastu Teise maailmasõja aastail, on võõrleegioni ligi poolteisesajandiline ajalugu rahvaste vabadusvõitluse mahasurumise verine kroonika. Eriti võikaid lehekülgi kirjutasid võõrleegionärid Prantsuse sõjaväe teenistuskirja Indo-Hiina (1945—1954) ja Alžeeria koloniaalsõjas (1955—1962). Üllalt kõlava deviisi «Au ja truudus!» all pandi toime metsikusi, mis ei jäänud maha SS-lastel oma-dest. Muide, üks leegionäride hulgas neil aastatel olnudki parasjagu ka neid, kes said oma esimese tõhusa praktika Suur-Saksamaad ja Adolf Hitlerit teenides.

Võõrleegioni astujalt ei nõuta lepingu sõlmimisel min-geid dokumente nime, päritolu või eelnenud tegevuse kohta. Ole vaid 18—40 aasta vanune terve mees ja kohustu vastuvaidlematult täitma kõiki väejuhatuse korraldusi. Nii

kasutatavadi võõrleegioni esmajoones mitmesugused kurjategijad. Tõsi, nende hulka satub ka lihtsalt seiklushimulisi noori, kel pole õnnestunud saada mingit tööd, rahalistesse raskustesse sattunud inimesi jne.

Suuri lootusi panid võõrleegionile 1961. aastal Alžeerias putši alustanud mässulised kindralid. Fašismimeeles kasvatatud palgasõduritest pidid saama kurikuulsa OAS-i löögiüksused.

See oli prantsuse rahva kõige raskem ja kriitilisem aeg pärast Teist maailmasõda. Toetudes kolonisaatoritele ja ultrareaktsionääridele ning nendega seotud armee ladvikule, otsustasid veebruaris Madriidis loodud salajasse organisatsiooni OAS koondunud fašismimeelsed grupeeringud iga hinna eest tõkestada Alžeeria rahva vabadusvõitluse lõpuleviimist, kauaaegse Prantsuse «kullaaugu» kuuutamist iseseisvaks riigiks. 1961. aasta kevadel, pärast nurjunud aprilliputši Alžeerias asus OAS-i etteotsa verine Raoul Salan ise, endine kindral, Prantsuse koloniaalvägede kunagine ülemjuhataja Indo-Hiinas ja Põhja-Aafrikas, kelle Pariisi sõjatribunal mõistis tagaselja surma.

Lühikese ajaga, aasta jooksul, kogus OAS endale kõigi reaktsionääride toetuse. Isegi teatud osa Rahvuskogu saadikuid püüdis OAS-i igati abistada. Aasta teises pooles tekkisid Alžeeria kõrval ka Pariisis, Marseille's, Strasbourg'is ja teistes linnades avalikult fašistlikuks organisatsiooniks muutunud OAS-i löögiüksused. Meetodid olid neil samad, mis 30-ndate aastate fašistidel kagulaaridel — provokatsioonid, kinnipüütud alžeerlaste ja prantslaste demokraatide elajalikud piinamised, tapmised, elanikkonna hirmutamine, röövimised. Esmajärjekorras rünnati kommuniste.

OAS-ile tõttas kätt ulatama rahvusvaheline fašism. Belgias aitasid sõbrad «kontrevolutsiooni õppimise ja organiseerimise keskusest» trükkida lendlehti. Hispaanias ja Portugalis korraldasid fašistlikud ninamehed rea tähtsaid kohtumisi. Lääne-Saksamaalt saabusid saadetised relvadega, sealsamas organiseeriti isegi endistest hitlerlastest «vabatahtlike» värbamispunktid.

OAS-i tegevus saavutas oma kõrgpunkti 1962. aasta algul. Fašistide liidrid tundsid, kuidas neil pind tikub vägisi jalge alt ära libisema. Vabariiklik Prantsusmaa andis reaktsionääridele otsustava vastulöögi. Miljonid

nõudsid iseseisvuse andmist Alžeeriale, OAS-i viivitamatut likvideerimist. Kõik see sundis fašiste kiiresti tegutsema. Veebruari algul andis Salan käsu alustada massilist terrorit. Väljapaistvate demokraatide ja KP juhtide korterites, vasakpoolsete organisatsioonide tööruumides, nende ajalehtede toimetustes, kohvikutes ja teatrites — kõikjal hakkasid lõhkema bandiitide pommid. Tapmine, hirmutamine, rüüstamine oli üks tähtsam osa OAS-i plaani elluviimisel, mille kohaselt tuli eelkõige tappa kommunistide juhid, hõivata vabariigi presidendi residents Élysées' palee ja teised valitsusasutused, samuti raudteejaamad, lennukväljad, post, telegraaf.

Kuid jällegi, nagu veerand sajandit tagasi, tõmbas fašistide plaanidele kriipsu peale prantsuse rahvas.

Kui Pariisis hakkasid lõhkema pommid, levitas PKP pealinna «punases vööndis» lendlehti: «Prantsusmaa Kommunistlik Partei kutsub Pariisi elanikkonda, kõiki prantslasi ja prantslannasid võimsale manifestatsioonile, et väljendada oma nõrdimust, nõudmist arreteerida ja karmilt karistada OAS-i mõrvareid ja nende kaasosalisi.» Kõigi vasakpoolsete organisatsioonide ühise otsusega kuulutati 8. veebruari õhtuks välja ülepariisiline meelevaldus Bastille' väljakul.

Ettenähtud ajal olid sajad tuhanded pariislased tänaval. Võimas demonstratsioon suundus Suure Prantsuse revolutsiooni sünnilätte poole... Ja siis juhtus midagi kohutavat, see, mida ei unusta prantslastest antifašistid küll iialgi. Rahulikele kolonnidele, kus kõrvuti sammusid töömehed ja parlamendisaadikud, üliõpilased ja kodupereained, paiskusid politseiüksused. Pikkade kumminuiade ja metallvarraste löögid tabasid demonstrante pähe, selga, näkku... Need olid spetsiaalsed löögiüksused, kelle paiskasid rahva vastu OAS-i mahitajad riigiaparaadist. Politseimundritesse riietatud fašistid saatsid sel õhtul Pariisis korda enneolematu kuriteo — tapsid 8 ja haavasid 300 inimest, kellest hiljem suri haavadesse veel üks.

8. veebruari verine draama, millega loodeti lõplikult hirmutada rahvast, sai fašistide «salajase armee organisatsiooni» (OAS-i dešifreering) luigelauluks. Juba järgmisel päeval kutsusid ametiühingud töotajaid massilisele protestistreigile. Töötav Prantsusmaa koondas kõik oma jõud ja ütles fašismile otsustava «Ei!».

Unustamatu oli Pariis 13. veebruaril, fašistide ohvrite matmise päeval. Miljon pealinlast kogunes hallil vihmasel talvehommikul Suurtele bulvaritele. Inimesed sammusid kolonnides ilma ühegi plakatita, loosungita, et mitte anda ettekäänat provokatsiooniks. Ainult iga demonstrant kandis rinnal väikest valget papptahvlikest, mille nurgas mustal leinalindil oli kiri: «1962. a. 8. veebruari ohvrite mälestuseks».

Vaikivad, viha ja leina väljendavad näod silmitsesid Vabariigi väljakult algavale Temple'i bulvarile ülesseatud puusärke, mis mattusid pärgade sisse. 8 sarka, igaühe ees suur portree. Mõned naeratavad, mõned nukravõitu näod — nii nagu fotolääts neid elus kord oli jäädvustanud. Vist kõige kauem peatusid möödujate pilgud nakatava lapse-naeratusena noorukinäol, portreel, mis oli pandud valgesse kangasse mässitud sarga juurde. Prantsusmaa vana kombe kohaselt ei kaeta musta leinavärviga alaealiste puusärke. Daniel Féry, «l'Humanité» trükikoja tööline, Prantsusmaa Noorte Kommunistide Liidu liige, jõudis elada vaid 15 aastat. 2 aastat isegi vähem kui Guy Môquet, tema suur eeskuju... Ta sängitati koos vanemate seltsimeestega mulda Père-Lachaise'i kalmistule, kommunaaride Prantsusmaa igavese mälestuse paika.

18. märtsil 1962. aastal kirjutati alla koloniaalsõja lõpetamisele Alžeerias. Prantsusmaa tunnistas oma kauaaegse koloniaalvalduse iseseisvust.

Ainult kuus aastat võis Prantsusmaa vabamalt hingata. Oma rahvast kartvad valitsejad ruttasid 1968. aasta suvel OAS-i ninameestele andestama. Amnestia põhjal sai vabadusse ligi 3500 alles mõne aasta eest vabariigi julgeolekut ohustanud kurjategijat. Teiste hulgas pöördus juunikuu algul Prantsusmaale tagasi Salani lähim relvavend OAS-is, kunagine peaminister Georges Bidault. Kommunistide äge vaenlane deklareeris kohe saabumise järel, et ta kavatseb oma poliitilist tegevust jätkata. Ta kutsus avalikult üles reaktsiooniliste jõudude ühendamiseks võitluses vasakpoolse koalitsiooni vastu.

Julgustatuna valitsevate ringkondade liberaalsest suhtumisest oma endistesse vastastesse, hakkasid fašistlikud löömamehed parlamendivalimiste eel taas pead tõstma. Azincourt'is Pas-de-Calais' departemangus tapeti valimisplakatite kleepimisel noor tööline Marc Lanvin. Meudonis

Pariisi lähedal loopisid pogrommimed streikijate piketti süütepudelitega. Relvad tärisesid nurga tagant Toulouse'is, Croissys, Lyonis... Pole saladus, et just tänu vähemteadlike rahvahulkade hirmutamisele, mis kaasnes ultravasakpoolsete ekstremistide tegevusele, õnnestus suurkodanluse huve kaitsvatel parteidel parlamendis enamik kohti võita.

Kuid möödus vaevalt aasta, kui presidendivalimistel enam kui viiendik prantslastest hääletas kommunistide kandidaadi Jacques Duclos' poolt. Ja seda äärmiselt eba-võrdsetes tingimustes suurkodanluse kandidaatidega, keda toetasid valitsusaparaat, monopolid, võimsad propagandavahendid ning ka fašismimeelsed pogrommimed.

Jah, fašismioht püsib ka tänapäeva Prantsusmaal. Selle eest, et ultraparempoolsete relv demokraatiale nurga tagant hoopis ei annaks, on valvel võitluses karastunud Prantsusmaa töörahvas eesotsas oma avangardi Kommunistliku Parteiga.

ŠAMPANJAMAAL

Kolm korda päevas andsime end prantsuse köögi hoolde, mis Pariisis kvantitatiivselt rahuldas vaid kergema keha-kaalu esindajaid, Elsassis ja Vogeesides aga ähvardas liiga teha ka kuuepuudastele. No kuhu sa, hing, korruga paned veinis leotatud lihast rahvusroa, pool kana, mitu salatit, prisked juustuviilud, viinamarjad ja aprikoosid, siis veel jäätise ja kohvi... Asja aitas ehk leevendada kuiv vein, mida harjusime lonksukaupa rüüpama iga õhtu- ja lõunasöögi juurde. Kahe nädalaga sai ära proovitud niipalju veinisorte, et hakkasime end juba pidama asjatundjateks Prantsusmaa veinimarkide alal. Muidugi oli see kukelik edevus, sest kui neil juba juustusorte on 700 (nii kinnitavad kõiketeadvad ajakirjanikud), siis kes teab, palju veel kokku saab erinevat sorti veini, mida siin valmistatakse juba palju aastasadu.

Üldise Tollitariifide ja Kaubanduslepingu Sekretariaadi andmeil toodetakse Prantsusmaal peaaegu üks neljandik kogu maailma veinitoodangust. Esikohal on prantslased veini tarbimises: aastas juuakse iga elaniku kohta keskmiselt 120—130 liitrit veini. Suurel määral tarvitatakse väikese alkoholisisaldusega lauaveini, millega kustutatakse ka janu. Väidetakse, et ainult 15 inimest 100-st tarvitavad Prantsusmaal joogiks vett.

Olgu nüüd, kuidas nende veinisortidega oli, aga maailma parimad šampanjamargid sai ikka ära degusteeritud...

Reimsi nime kohtamine marsruudilehel tekitas Pariisi kõrval tugevuselt teise elevustunde. Teadsime, et Reims on ajaloolise Champagne'i provintsi süda, mis keskajal oli kuulus oma aastalaatade ja kalevite poolest, hiljem aga sai suureks veinitootmise ja -kaubanduse keskuseks. Peale suurepärase 13. sajandil ehitatud gooti katedraali, kus keskajal pühitseti ametisse prantsuse kuningaid (ka Hitler

olevat otsustanud lasta end siin Euroopa valitsejaks «kroonida», mistõttu fašistlikud lendurid pidid halastama sellele linnale), teevadki linna praegu kuulsaks suured veinifirmad, mis toodavad ehtsat šampanjat.

Šampanjaga algas ja lõppes meie Reimsi-käik. Vaevalt olime jõudnud oma kohvrid tubadesse panna, kui meid vastuvõtnud sõprusühingu aktivistid palusid maitsta koos nendega klaasike kihisevat jooki. Järgmisel hommikul, pärast lühiajalist tutvumist linnaga viidi meid firmale «Mumm» kuuluvasse suurde veinitehasesse. Nagu ütles meid saatev kohalik ajakirjanik Daniel Pellus, pidi see oma toodangu kuulsuselt olema teine vahuveinitehas Champagne'is, järelikult ka kogu Prantsusmaal ja maailmas.

Kui kirjutada ainult mõned tähtsamad elukutsed suure algustähega, siis prantslaste arvates peab nende hulgas tingimata olema Veinimeister. Ammust ajast alates peetakse Prantsusmaa külades veinipühasid paljude rituaalsete kombetalitustega, nagu «veinikuninga» ja «-kuninganna» valimine. Oma ringkäigu lõpul mööda lubjakivisse raiutud lugematuid keldreid olime prantslastega nõus. Veinimeister Weremienko (ukraina päritoluga mees, kes sai meiega ka ilma tõlgita hakkama) pidas maha ehtsa loengu šampanja tootmise tehnoloogiast.

Oma juttu alustas ta umbes nii: «Tõelist šampanjat saab valmistada ainult siin, Champagne'is, nendest viinamarjadest, mis kasvavad meie provintsis. Teiste veinisortide tootmisega meil ei tegelda...»

Edasi kuulsime, et piirkonnas on viinamarjaistanduste all 17 tuhat hektarit põldu. Umbes neli viiendikku kõigist sortidest on must viinamari. 120 kg viinamarju annab välja 90 kg mahla. Pressimine toimub juba külades, nii et tehas võtab vastu puhastatud mahla, millest pärast aega ja täpsust nõudvaid käärimisprotsesse saab šampanja. Alles neli aastat pärast saagi kogumist viinamarjapõldudel läheb see «Mummi» keldritest müügile.

*

Inimene harjub kõigega, öeldakse. Harjumus on tööpoolest suur jõud. Ometi säilib igas uues elus tingimata

midagi eelmisest. Tihtipeale ripub inimene visalt mingi väikese asja küljes, kordab kõrvalseisjale naeruväärsena näivat talitust, sest seda on õpetanud talle isa või vanaisa, nendele aga jälle isa, vanaisa . . .

Prantsusmaa on ammust ajast meelitanud teiste riikide emigrante. Immigrantide arvu poolest on ta ka tänapäeval ühel juhtival kohal maailmas. Võrreldes teiste kapitalistlike riikidega läheb aga prantslasi teistesse maadesse, kõigepealt USA-sse, õnne otsima tunduvalt vähem. ÜRO andmetel siirdus kuuekümnendate aastate keskel ookeani taha prantsuse noori teadlasi ja spetsialiste kümme korda vähem kui Inglismaalt.

Põhjus? Prantslane ei suuda lihtsalt kohaneda Ameerika elulaadiga, ei saa jätta oma rahvuslikke harjumusi. Nähtavasti keegi peale prantslase enda ei suuda ette kujutada, mida tähendab talle istuda tunnike kohvikuterrassil ja vestelda sõpradega, kuulata moodsa muusika kõrval rahvalaule, lihtsate tänavalauljate esinemisi, naerda südamest teravmeelse huumori üle . . .

Aga need, kes on tulnud gallide maale teistest riikidest, kuidas nemad on kodunenud?

Loomulikult oli meil kõige rohkem kokkupuutumisi vene emigrantidega. Nägime rõõmupisaraid, lohutamatu nukrust, äärmist südamlikkust ja jäist kõrkust. Ka jõuetut viha, kui teed ristusid kunagise banderalasega.

Tahan peatuda vaid ühel kohtumisel Champagne'i kiltmaal, mis pani eriti mõtlema mõistete «kodu» ja «kodu-maa» üle . . .

See oli sama päeva õhtupoolikul, kui külastasime kuulsat «Mummi» veinitehast. Sõitsime linnast välja. Tundsime kahetsust, et uduse ilma tõttu oli nähtavus kehvavõitu. Aga silmal oleks olnud, mida haarata: kahel pool üle kinkude looklevat teed lõputud viinamäed, nõgudesse peitunud külad . . . Pärast tunniajalist veeremist jõudsim departemangu teise suure veinitootmise keskuse Épernay linna lähedal asuvasse veinikooperatiivi. Kooperatiivid on moodustatud sinseis paigus peale Teist maailmasõda ja neisse on ühinenud väiketalupidajad, kellel on hektarine viinamarjapõld. Niimoodi suudetakse suurtalunike survele paremini vastu seista. Tavaliselt on kooperatiividel ka oma veinivabrikud. Ühte sellisesse 80 perest koosnevasse ühistus — Mancy veinikooperatiivi — meid viidigi. Bussile

jooksis vastu grupp lapsi. Suur oli meie imestus, kui üks neist, 6—7-aastane poiss, uljalt pasundas: «Zdrastvuite!» Rind oli väikemehel täis märke nagu kindralil aurahasid. Meie agaramad märgikütid olid juba valmis vahetusoperatsioonideks, kui järsku märkasid, et need on samasugused nagu neil endil peos — nõukogude omad.

Vahepeal oli juurde tõtanud üle keskea mees, kes osutus kooperatiivi direktoriks ning naine, kelle nägu lausa säras rõõmust. «Dobro požalovat, dorigiji moii! Dobro požalovat! . . . » kordas ta laulva ukraina aktsendiga, millesse oli segatud juba midagi mittedlaavilikku. Hiljem saime teada fašistide poolt Saksamaale tööorjusse viidud ukraina tütarlapse loo.

1945. aastal oli Vene, Ukraina ja Valgevene varemets linnades-külades lohutamatu kurbuse kõrval ka palju kohtumisrõõmu. Sõjast võitjatena tagasipöördunud isadepoegade-meeste kõrval saabusid koju ka need, kes elasid üle koonduslaagrite õudused ja orjatöö kannatused. Juhtus sedagi, et polnud enam kodu ega ootajaid.

Maria saatus kulges teisiti. Juhtus nii, et ta kohtas Saksamaal prantsuse noormeest, kelle fašistid olid tööorjusse toonud Champagne'ist. Armastus on kord juba niisugune tunne, mis ei arvesta aega ega olukorda, rääkimata rahvusest . . . Sõja lõppedes pöördus noormees tagasi kodukohta. «Ema, temast saab minu naine . . . » Prantsuse talunaine silmitses lohkuvajunud põskede, kondiste käte, suurte pruunide silmadega tüdrukut, kes häbelikult naalus vastu poja õlga, sirutas talle käed vastu ja puhkes nutma. Kahe nädala pärast said saatusekaaslased, kes omavahelises jutuaajamises pidid esialgu veel üsnagi tihti lootma sõrmedele, žestidele ja miimikale, meheks ja naiseks.

«Nüüd on meil kolm last, kõige vanem 16-aastane, noorim aga siin. Õpetan neile kõigile vene keelt. Ka mees õppis ära,» viitas Maria naeratades külaliste kostitamisega ametis olevale kooperatiivi esimehele. «Olen käinud ka mitu korda kodumaal, kohtunud vendadega. Ema enam ei näinudki, oli surnud neljakümne neljanda lõpul . . . Alles kuu aega tagasi olime Moskvas — sealt poisil need märgidki. Teie auks pani kõik rinda . . . Laulge, palun, midagi, olge kallid . . . »

Laulsime Moskva õhtutest, Volga kaljukaldast, Ukraina steppidest... Järsku märkasime, et naine vajus kuidagi kõssi, toetus oma prantslasest mehe õlale ja puhkes lohutamatult nutma.

Pisarais silmadega saatis ta meid bussini ja palus laulda veel, veel... Olime toonud ta toredasse kodusse Prantsusmaal tükikese sünnimaad. Lauludes elustusid taas mälestused, needsamad mälestused, mis pidid kodumaalt võõrsile siirdujaid elu lõpuni saatma.

OOTAMATU KOHTUMINE

Tolstoi, Puškin, Šolohhov, Simonov, Jessenin... järsku silmasime raamatukaupluse vitriinaknal neid tuttavaid nimesid. Muidugi ei saanud me mööduda. Kaupluseuks oli aga juba suletud.

Õnneks oli meiega Jeannot Durin, kes, nagu välja tuli, oli selles kaupluses sagedane külaline. «Siit täiendan ma alati oma lugemisvara,» naeratas Strasbourg'i ülikooli slaavi keelte õpetaja ning viipas läbi klaasi kaupluses askeldavale elatanud musjööle. See tuli kiiresti uksele:

«Oo, bonsoir, Jeannot! Miks nii hilja?»

«Bonsoir, camarade Jeanvaine! Minuga on kaasas mõned nõukogude turistid, kas me võime minutiks sisse astuda?»

«Muidugi, muidugi, olge lahked... S'il vous plaît!»

Seest oli kauplus kaunis kitsuke. Lausa lapseliku õhinaga lugesime raamatute kaantelt võõrapäraseid pealkirju ning seostades neid autorite nimedega, püüdsime õigesti ära arvata üht või teist väljaannet: Gorki «Näidendid» ja «Ema», Simonovi «Elavad ja surnud», Ehrenburgi «Torm», Bloki «Valitud luuletused», Šolohhovi «Vaikne Don». Mitmesuguses formaadis prantsuse-vene ja vene-prantsuse sõnastikud... Enamikus väljaandjaks Gallimard'i kirjastus. Nägime tervet rivi ilusaid ühtlases köites raamatuid, millel igäühel oli kaanel ainult üks sõna, nii arusaadav igas keeles: LÉNINE.

Juba tosin aastaid tegeleb René Jeanvaine nõukogude trükisõna propageerimisega. See on talle omalaadne parteiline ülesanne. Ja peab ütleva, mitte sugugi kerge ülesanne.

«Nüüd pole midagi. Iga päevaga hakatakse üha rohkem nõudma vene raamatuid,» seletab meie uus tuttav silmi pilutades. «Hästi lähevad ka nõukogude fotoaparaadid, binoklid ja grammofoniplaadid. Kahjuks ei õnnestu neid alati hankida nii palju kui nõutakse...» Pärast väikest

pausi lisab: «Äri on äri, raamatutega kauplemine nõuab kõrvalt ka midagi kindlamat.»

Ta jätab mainimata, kui palju nõukogude kirjanduse müük talle omal ajal kasu asemel kahju tõi. Frankhaaval kogutud pisikesed säästud kuivasid silmnähtavalt kokku: pere tahtis ju toita ja katta. Viiekümnendate aastate külma sõja poliitika andis siin, Saksa Liitvabariigi piiri ääres, eriti tunda. 1956. aasta sügisel Ungari sündmuste ajal pildus grupp fašismimeelseid märatsevaid noorukeid René Jeanvaine'i kaupluseaknad sisse. Üks tellisetükk tabas peremeest otse pähe. Mitmed kaasatundjad soovitasid: «Jäta see nõukogude värk kus seda ja teist. On sul vaja endale pahandusi kaela tuua?» Pärast paranemist seisis aga René taas oma ustava abilise Iréne Eberhardi, samuti kommunisti kõrval raamatuleti taga.

Sellest kõigest rääkis meile Jeannot Durin juba tänaval, pärast seda, kui olime südamlikult hüvasti jätnud selle esimesel pilgul silmapaistmatu, ent ometi äärmiselt kindla-meelse inimesega, kes viipas meile lahkumisel oma poekese trepilt nagu ammustele tuttavatele...

See Strasbourg'i lugu meenus taas, kui lugesin «Literaturnaja Gazetast» kirjanik Juri Kazakovi märkmeid Prantsusmaalt, kus ta räägib, millise hooga kasvab prantslaste huvi Nõukogudemaa vastu. Rõõmustav on seegi, et prantslaste lugemislauale ilmub viimasel ajal üha rohkem nõukogude kirjanike teoseid.

Tahaks uskuda, et ka René Jeanvaine'i äriasjad lähuvad täna paremini kui eile.

4, RUE MARIE-ROSE

Meie lahutamatu teejuht, Le Bourget' lennujaamas pihku pistetud Pariisi plaan, oli selle tänava suhtes tumm. Küll võis plaani alumiselt servalt, kollase värviga eraldatud nn. ajaloolise Pariisi piirimailt, leida Montsouris' pargi koos samanimelise väikese bulvariga. Kirjanduse järgi on teada, et see bulvar oli Vladimir Iljitš Lenini üks armastatumaid paiku tema Pariisi-elu perioodil...

Ladina kvartal. Kolmanda Pariisi päeva hommikul viis meie tee esimest korda sellesse linnaossa, mis isegi kuulsaatest kohtadest tulvil Pariisis säilitab erilise tähenduse. Seljataha jäi Cité politseiprefektuuri hoonega paremat kätt ja Hugo ülistatud Notre-Dame'iga vasakul. Kui oleks olnud päikesepaisteline öhtupoolik, ulatunuks kuulsa kiriku tornide vari laia Saint Germaini bulvarini, mille taga on Sorbonne.

Huvitav, kuidas kuulsused, kui seista nendega silma vastu, sageli nii väikesed ja igapäevased tunduvad. Tuhmuse ni hall kivist risttahukas, mille ebatavaliselt kõrged katusenurgad kaovad puude taha. Maailma teadusetempel Sorbonne...

Ei jõuagi rohkem mõelda kuulsast ülikoolist jäänud mulje vastuolulisuse üle, kui kurakätt vilksatab mööda suursugune Panthéon oma sirgete poleeritud sammaste ja kullatud «mütsiga». Voltaire, Rousseau, Hugo, Marat... püüan kontrollida oma mälu nende Prantsusmaa suurte poegade meeldetuletamisega, kelle põrmud on peetud vääriliseks paigutada kuulsasse nekropoli.

Ikka venib veel Saint Jacques'i tänav. Ületame ka samanimelise bulvari. Siis keerab buss paar korda paremale-vasakule ning peatub. Oleme kohal.

«4, rue Marie-Rose,» loeme kunagi vist punakat värvi olnud, praegu aga halli kivimaja seinalt. Tänavat pole peaaegu ollagi — vaikne ühest otsast suletud põikkäik. See-

vastu korruseid on majal nagu ikka ühel keskmisel majal Pariisis — seitse.

Mansardkorrus, luukidega aknad. Ülemistel korrustel iga akna ees nikerdustega raudvarbadest kaheinimeserõdu. Teise korruse kahe akna vahel silmame seinal heledat marmortahvlikest nii tuttava pronksbareljeefiga. Selle all proletariaadi juhi nime prantsuse kirjaviisis — Lènine. Tahvel teatab, et Vladimir Iljitš elas selles majas 1909. aasta juulist kuni 1912. aasta juunini.

Erutustundega tõuseme mööda järsku keerdtreppi kolmandale korrusele. Trepikoda. Kolmas uks vasakult. Meid vastu võtnud hõbejuustega onu Antoine palub sisse astuda.

Kaks väikest tuba, köök, tilluke esik. Meie kolmkümmend inimest mahub parajasti nendesse ära. Seltsimees Legendre (nii on onu Antoine'i perekonnanimi) naeratab: pole viga, muuseum reorganiseeritakse varsti. Siis saab ka ruumi juurde. Praegu aga ajame läbi sellega, mis on.

Tuleb müts maha võtta prantsuse sõprade ees. See, milise armastusega säilitavad nad siin Nõukogude riigi rajaja pärandust, väärib siirast imetlust. Kui palju tuli vaeva näha, enne kui need kaks tuba siin muudeti muuseumiks! V. I. Lenini 75. sünni-aastapäeval 1945. aasta aprillis avati pidulikult memoriaaltahvel. Muuseumi loomine sai grupi prantsuse kommunistide auasjaks. Selle avamine 1955. aastal ei tähendanud Lenini pärandusega tegelevatele prantsuse kommunistidele veel käte rüppepanekut. See oli ainult suure töö algus. Töö, mis nõudis ja nõuab veel praegugi mitmesuguste takistuste ületamist. Isegi memoriaaltahvlike seinalapanemisega oli tegu, sest maja on eraomand. Kõrvalkorterites, kogu majas elavad üürnikud. PKP ülesandel oli ka Lenini kunagine korter pidevalt hõivatud kommunistide poolt, sest Prantsusmaa seaduste kohaselt ei tohi korter tühjana seista.

Antoine Legendre, kes kuulub kommunistide rivvi 1929. aastast alates, on põhjalikult uurinud Vladimir Iljitši elu ja tegevust, eriti seda, mis puudutab Pariisi perioodi. Tema enda sõnade järgi oli suureks eelduseks töö PKP Keskkomitee raamatukogus. Treialist kogenud parteitöötajaks kujunenud veteran on täitnud mitmesuguseid parteilisi ülesandeid, töötanud isegi Jacques Duclos' juures. Sellest rääkisid tema seltsimehed. Tema enda suust kuulsime

ainult fakte Lenini elust Pariisis. Ja kuigi tema seletused jõudsid meieni tõlgi vahendusel, oli neid kuulata äärmiselt huvitav. Nad täiendasid palju mõneti veel napivõitu ekspositsiooni (kahjuks ei ole säilinud ka seda sisustust, mis oli Lenini siinviibimise ajal), näitasid, millise armastusega suhtuvad Lenini eluga seotud paikadesse Prantsusmaa töönimesed.

Neid paiku on aga Pariisiski mitmeid.

Teatavasti saabus Lenin esmakordselt Pariisi 1895. aasta mais, et luua sidemeid marksistlike gruppidega ning organiseerida marksistliku kirjanduse saatmist Venemaale.

Seitse aastat hiljem on Lenin Pariisis teistkordselt. Koos grupi VSDTP III kongressi delegaatidega saabub ta, nüüd juba Venemaa proletariaadi võitluspartei looja, taas Prantsusmaa pealinna 1903. aastal. Lühikest aega viibib Lenin Pariisis veel 1904., 1905. ja 1908. aastal.

Juba pikemaks ajaks saabus Vladimir Iljitš suurte revolutsioonide linna 1908. aasta lõpul. See oli meie parteile, töolisliikumisele väga raske aeg. Venemaal märatses reaktsioon, emigratsioonis lõhkusid töolisavangardi seestpoolt mitmesugused fraktsioonid. Lenini kogu tegevus oli suunatud partei säilitamisele, selle ühtsuse tagamisele. Suurt osa pidi selles etendama VSDTP V konverents.

«Kõik Vladimir Iljitši mõtted keerlesid konverentsi ümber,» kirjutab oma mälestustes Nadežda Konstantinovna Krupskaja. «Oli tarvis anda momendile õige hinnang, ühtlustada partei joont — saavutada seda, et partei jääks klassiparteiks, jääks avangardiks, kes ka kõige raskematel aegadel ei kaota sidet massidega, oskab aidata neil kõigist raskustest üle saada, organiseeruda uuteks lahinguteks. Vaja oli anda vastulööki likvidatoritele. Vene organisatsioonidega olid sidemed nõrgad, konverents ei saanud arvestada Vene organisatsioonide erilist toetust. Menševikud korraldasid enne parteikonverentsi Baselis oma välismaarühmade kongressi, kus võeti vastu mitmed lõhestavad resolutsioonid. Öhkkond oli ärev...»

Lenini ja Krupskaja esimeseks elupaigaks Pariisis sai korter majas nr. 24 Beaunier' tänavas. 1909. aasta südasuvel koliti üle Marie-Rose'ile — tagasihoidlikumasse ja odavamasse korterisse. Nendes tubades möödus kolm aastat suure inimese elust...

Vitriinides silmame kollakaks tõmbunud fotosid, raama-

tuid «Kapitalismi arenemine Venemaal», «Riik ja revolutsioon», «Materialism ja empiriokrititsism», artikleid L. N. Tolstoist, Lenini teoste prantsuskeelseid väljaandeid... Seinal on reproduktsioon tuntud maalist «Meie läheme teist teed mööda», Prantsusmaa töölispartei rajaja Paul Lafargue'i portree. Tema matustel 1911. aastal pidas Lenin Père-Lachaise'il sütitava kõne. Klaasi all on tõmmis «Rabotšaja Gazeta» esimesest numbrist. Ajalehe pea kohal tuttav loosung «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!». Selle lehe kaudu analüüsis Lenin esimese vene revolutsiooni õppetunde. Samas ka eksemplarid «Proletarist» ja «Sotsialdemokratist», mille kaudu Vladimir Iljitš valmistas bolševike parteid ette revolutsioonilise liikumise uueks tõusuks. Arvukad fotod, kirjad...

Siin väikeses korteris otsiti ideid uue maailma loomiseks. Hilistel öhtutundidel krabises korteriperemehe sulg valgetel lehepoognatel. Siin külastasid Leninit emigratsioonis elavad revolutsionäärid. Üksnes Pariisis oli neil aastail üle 20 000 vene emigrandi, kelle hulgas leidus ka palju revolutsioonile pühendunud võitlejaid. Nendes tubades on kõndinud legendaarne Kamo ja Inessa Armand, siin on kõlanud Gorki bassihäl.

Igal hommikul lahkus Lenin majast Marie-Rose'il, et minna jalgsi Sorbonne'i või sõita jalgrattal peaaegu läbi kogu Pariisi Rahvusraamatukogusse. Lenin käis ka loenguid pidamas vene bolševike parteikoolis Longjumeau's, sõitis regulaarselt Põhjavaksalisse, et läkitada posti Venemaale. Pariisis juhtis Lenin 1912. aasta algul Prahast läbi viidud VI parteikonverentsi ettevalmistusi. See konverents töötas teatavasti välja partei taktikalised ja organisatsioonilised ülesanded revolutsioonilise liikumise uue tõusu olukorras.

Lenin oli elavalt huvitatud prantsuse tööliklassi elust ja võttis vastavalt võimalustele kõigest siin toimuvast agaralt osa. Ta uuris Pariisi Kommuuni ajalugu, rääkis korduvalt vene koloonia koosolekutel Prantsuse revolutsioonilise proletariaadi kangelasteost. Korduvalt võttis ta koos Nadežda Konstantinovnaga osa prantslaste protestidemonstratsioonidest. Esinedes mitmel korral Pariisi Sotsiaaluurimuste Kõrgemas Koolis avalike loengutega, selgitas Lenin prantsuse tööliste esindajatele vene proletariaadi revolutsioonilise võitluse eesmärged.

Oma vähesed vabad tunnid pühendas Lenin Pariisi vaatamisväärsustele, prantsuse kirjanduse ja kunsti tundmaõppimisele. Talle meeldis nagu elupõlisele pariislasele istuda mõnes kohvikus, juua tassike kohvi, lugeda, vaielda ning kuulda rahvalikke laule. Krupskaja mälestustest võime lugeda:

«Lenin käis meeleldi kohvikutes ja eeslinna teatrites revolutsioonilisi šansonetilauljaid kuulamas... Iljitšile meeldis eriti Montaigus.

Kommunaari poeg Montaigus oli töölisagulite lemmik... Sageli ümises Iljitš omaette tema tervitust seitsmeteistkümnendale rügemendile, kes keeldus streikijaid tulistamast: «Salut, salut à vous soldats du 17-me» («Tervitus, tervitus teile, soldatid 17-ndast»). Kunagi vene peoõhtul sattus Iljitš vestlusse Montaigus'ga ja imelik, need nii erinevad inimesed (pärast sõja puhkemist läks Montaigus kaasa šovinistidega) unistasid maailmarevolutsioonist...»

Pariisi päevi, vaatamata sellele, et see oli üks raskemaid perioode ta elus, pidas Vladimir Iljitš alati kalliks. Ta õppis nendel aastatel tundma «lõbustuste linna» tõelist väärtust — prantsuse töömeest. Hiljem kirjutas Lenin ühes kirjas oma bolševikust võitluskaaslasele Pariisis: «Ma usun prantsuse revolutsioonilisse proletariaati.»

Lenini korter-museum Marie-Rose'il on prantsuse kommunistide hoolealune. Rahutul ajal, nagu see oli OAS-i bandede tegutsemise perioodil, valvavad siin pidevalt töölispatrullid. Pariisi töölised on iga hetk valmis kaitsma maailma töölisklassi suure juhi mälestust oma kodulinna.

*

ÜLKNÜ 50. aastapäevale pühendatud ELKNÜ Keskkomitee pidulikul pleenumil võeti tugeva aplausiga vastu Prantsusmaa Kommunistliku Noorsooliikumise peasekretäri François Hilsumi tervituse lõpusõnad: «Lubage mul teile Prantsusmaa noorte poolt üle anda tagasihoidlik, kuid väga sümboolne kingitus — raamat «Lenin Pariisis».»

Prantsuse kirjaniku Jean Fréville'i dokumentaalne, ent samal ajal suuresti ilukirjanduslik raamat, mis ilmus 1968. aasta lõpul Pariisis kirjastuse «Éditions Sociales» väljaandel, on pühendatud Nõukogude riigi rajaja 100. sünni-aastapäevale. Kaunilt kujundatud uurimus, mis

haarab Lenini elu ja tegevuse Pariisi aastaid, on veelkordseks tõendiks prantsuse töötava rahva austusest tema vastu.

Otsekui kokku võttes V. I. Lenini tegevust Pariisis, kirjutab Jean Fréville oma raamatus: «Lenin sai Prantsusmaalt palju, kuid andis talle veelgi rohkem. Prantsusmaa ei olnud talle üksnes Pariis, vaid tegevus, mida ta seal arendas, vapper ja leidlik rahvas, keda ta seal tundma õppis ja kes nii väga hindas tema sõbralikkust; see on ka suure vene rahva revolutsiooniline minevik ja tema suur panus kogu inimkonna varasalve.»

SÕPRUSE SILLAD

Palju on maailmas ilusaid sildu. Ühed inimesed on vaimustatud Veneetsia Rialtost, teised ülistavad Karli silda Prahast, kolmandad peavad tõelisteks sildadeks kahekümnenda sajandi mitmekilomeetriseid terasvibusid.

On nähtamatuid sildu, selliseid, mis ulatuvad üle riikide ja rahvaste, üle mandrite ja ookeanide. Need on sõpruse sillad.

Nõukogude Liidu ja Prantsusmaa sõprusühendusel on oma tähelepanuväärne ajalugu. 1928. aasta algul loodi Pariisis «Prantsusmaa Nõukogude Liidu Sõprade Ühing». See oli neli aastat pärast Nõukogudemaa tunnustamist Edouard Herriot' kabineti poolt. Vastsündinu hälli juures seisis tuntud prantsuse kirjanikud Henri Barbusse ja Paul Vaillant-Couturier, suure prantslase Anatole France'i mõttekaaslased: kakskümmend kolm aastat varem, 1905. aastal, oli Anatole France valitud esimese Prantsuse-Vene sõprusühingu esimeseks presidendiks.

Ka kõige raskematel reaktsiooniaastatel tegid tuntud ühiskonnategelased palju kahe suure rahva sõpruse hoidmiseks. Eriti ühtusid meeled võitluses ühise vaenlase — saksa fašismi vastu. Praegune ühing Prantsusmaa—Nõukogude Liit ongi loodud neil aegadel — 1944. aasta augustis. Ja jällegi seisis selle hälli juures suur prantslane — Paul Langevin, 20. sajandi üks väljapaisvamaid füüsikuid. Tema kõrval oli ta andekaim õpilane Frédéric Joliot-Curie — geniaalne teadlane, kes kirjutas: «Mida enam ma tunnetan maailma, seda enam saan kommunistiks.»

Kuna meie gruppi võttis vastu sama ühing (prantsuse-päraselt l'Association France-U.R.S.S.), siis oli meil rohkesti kokkupuutumisi ühingu juhtide ja aktivistidega. Saime päris asjaliku ülevaate Prantsusmaa ühiskondlikus elus järjest suuremat osa etendavast organisatsioonist, kellel on võrdlemisi tihe komiteede võrk kogu riigis (komi-

teed on loodud peaaegu kõigis Prantsusmaa 95 departemangus, kokku on neid üle 400).

Ühingu põhieesmärgid on formuleeritud 1957. aastal vastuvõetud põhikirjas, kus on öeldud, et «rahvaste ja rahuürituse huvides seab ühing ülesandeks kaasa aidata vastastikusele tundmaõppimisele ja sõbralikule koostööle kahe maa vahel». Assotsiatsiooni liikmeiks võetakse kõiki Prantsusmaa kodanikke. Praegustest liikmetest moodustavad tuumiku loomulikult kommunistid. Kuid kohtasime aktivistide hulgas neidki, kes kuulusid Demokraatlike ja Sotsialistlike Parempoolsete Jõudude Föderatsiooni, sotsialistlikku parteisse, töökonföderatsiooni või mõnesse muusse organisatsiooni.

Ühingu juures töötab rida komisjone (pedagoogiline, teaduslik-tehniline, arhitektuuri-, noorsoo-, spordi- jt.), kes on teinud ja teevad palju nõukogude kultuuri ja teaduse propageerimiseks Prantsusmaal, aitavad luua kontakte Nõukogude ja Prantsuse spetsialistide vahel.

Nõukogude rahvaste elu ja saavutusi tutvustatakse mitmel moel — loengute ja kohtumiste kaudu, näitustel, ajakirjanduses, filmidega. Eriti populaarsed on ekskursioonid Prantsusmaal eksponeeritavatele nõukogude näitustele ja turismimatkad Nõukogude Liitu. Korduvalt puutusime kokku inimestega, kes assotsiatsiooni kaudu olid käinud meie kodumaal. 1966. aastal külastas sõprusühingu turismibüroo kaudu Nõukogudemaad üle 5000 prantslase.

Ühing on võtnud oma hooleks ka vene keele õppimise propageerimise. Viimastel aastatel on huvi vene keele vastu tärganud paljudes prantslastes. Liigutav oli näha Strasbourg'is kohvikuemandat, kes, teada saades, et tegu on nõukogude turistidega, tõi kohe lahkelt naeratades välja oma keele sõnatagavara: «Dobroo vitšer! Ja — Moskva... bil...» Öeldu kinnituseks näitas Moskvast väljaantud prantsuse-vene vestlussõnastikku.

Ühing organiseerib keeltekursusi. Enamik osavõtjaid on noored.

Sõprusühingu mitmepalgelist tegevust juhivad assotsiatsiooni kongressi poolt valitud Rahvuslik Komitee. Viimane valib oma koosseisust Rahvusliku Büroo, kollegiaalse presidendinõukogu ja peasekretäri. Presidendinõukogu, kuhu kuuluvad sellised tuntud prantslased nagu professor Lacassagne, kirjanik Armand Lanoux, PKP Keskkomitee

sekretär Roland Leroy, publitsist André Pierrard jt., eesotsas on täidesaatev president ja president-asjaajaja. Käesoleval ajal on nendeks väljapaistev ühiskonnategelane, kauaaegne Nõukogudemaa sõber kindral Ernest Petit (oli Teise maailmasõja ajal Prantsuse sõjaväelise missiooni juhiks Moskvas) ja populaarne advokaat André Blumel. Mäletatavasti külastas André Blumel koos peasekretäri Raymond Roussat'ga 1967. aasta märtsis ka meie vabariiki.

Ühingu rajajate Paul Langevini ja Frédéric Joliot-Curie' mälestuse alaliseks jäädvustamiseks seati sisse aupresidentide staatus. Nii algabki France-U.R.S.S. iga ametlik dokument, kus on kirjas presidendinõukogu koosseis, nende kahe nimega.

Meie kodumaal täidab Prantsusmaaga sõpruse arendamise laialdasi funktsioone sõsarühing Nõukogude Liit—Prantsusmaa. Viimane kuulub Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Nõukogude Ühingu Liitu ning eksisteerib praegusel kujul 1958. aastast alates (ühingu eelkäijaks oli 1925. aastal moodustatud Prantsuse Teaduse ja Kultuuri Sõprade Sektsioon).

Erinevalt prantslaste assotsiatsioonist on Nõukogude ühingul mitte individuaalne, vaid kollektiivne liikmeskond. Sellesse kuulub üle 200 mitmesuguse tehase, kolhoosi, instituudi ja teise kollektiivi. Tuntumatest võiks nimetada Moskva Lihhatšovi-nimelist autotehast, tehast «Krasnõi proletari», Gorki-nimelist Maailmakirjanduse Instituuti. Ühingu osakonnad on loodud Ukraina, Valgevene, Gruusia ja Armeenia vabariikides ning paljudes linnades (Volgogradis, Odessas, Riias, Novosibirskis, Jaltas, Sotšis jt.).

Suurepäraseid traditsioone kannab endas nn. sõpruslinnade liikumine...

Vogeeside tuntud kuurortlinn Gerardmer võlgneb oma tekkimise eest tänu mägede vahele peidetud veekogule. Väike kaater eemaldus kaist ja hakkas lõikama sinist peegelpinda. Olime võlutud linnakese ja teda ümbritsevate mägede panoraamist.

«Comment trouvez-vous? — Kuidas meeldib?» pöördus grupi võõrisolijate poole üks saatjatest (neid oli terve tosin), keskmist kasvu heledate silmadega mees.

«Suurepärane! — C'est excellent!»

Mees naeratas ja lausus veel midagi prantsuse keeles,

mis aga meie keeleoskusele (mõnikümme pähetuubitud sõna ja väljendit) ilmselt jõukohane polnud. Tuli paluda abi jällegi tõlgilt.

«Kõigepealt saage tuttavaks — seltsimees Gille, Gerardmer' linna meer... Ta palub öelda, et täna ta täidab oma meeriameti kõige meeldivamat ülesannet — võtab üle hulga aja jälle vastu nõukogude inimesi.»

Veendunud, et me saime aru, mida ta tahtis väljendada, võttis kõrge päevitunud laubaga mees temale kõige lähemal olijatel isalikult ümber õlgade.

Nii ootamatult algas meie tutvus Gérard Gille'iga, ühega paljudest Prantsusmaa linnade meeridest-kommunistidest. Kusagilt jäi mulle meelde arv 1041 — niipalju pidi Prantsusmaal meerideks olema kommuniste. Tavaliselt on kommunistid linnavalitsuste eesotsas Põhja-Prantsusmaa tööstuspiirkondades ja Pariisi rohkearvulistes eeslinnades. Sellest isegi mõiste «Pariisi punane vöönd». Vogeasid aga pidi kõigil valimistel enamik häälminema ikka kodanlastele. Ent Gerardmer's oli juba mitmendat korda järjest osutunud võitjaks Gérard Gille.

Ta tegi kõik, et Nõukogude noored veel kaua meenutaksid Gerardmer'd. Ja kuidas saabki unustada kas või vastuvõttu raekojas...

Läbi sadade pilkude «kadalipu» sammusime massiivse trepini, mille kohal lehvis Prantsuse trikoloor. Pehme vaibariie juhatas meid läikimalöödud põrandaga suurde ruumi. Massiivse tammepuulaua tagant naeratasid julgustavalt tuttavad heledad silmad. Ainult lipuvärvides lai vöö ja rinnal helkiv ametiraha tuletasid meelde, et meie hiljutine sõidukaaslane on oma tööpostil.

«Les chers amis soviétiques...»

Häid sõnu on alati meeldiv kuulda. Eriti, kui tead, et neid ei lausuta üksnes viisakusest... Meer meenutas oma noorusaastaid, mil kõiki ausaid prantslasi ühendas vastupanuvõitlus. Langesid paljud suurepärased seltsimehed. Kibedate mälestuste kõrval sööbis hinge palju muudki, eriti aga vaimustus nõukogude rahva üle.

«Ja nüüd, kus ma kohtusin Stalingradi ja Moskva kangelaste poegade-tütardega, lubage mul — ma usun, et minuga ühinevad kõik endised makiid, kõik meie munitsipalteedi liikmed — öelda veel kord kõige südamlikum: tere tulemast Gerardmer'sse!»

Hiljem rikkalikus lõunalauas, kus tõsteti tooste rahu, koostöö, kõige rohkem aga sõpruse auks, võttis sõna noor insener Anatoli meie grupist: «Mul on eriline rõõm viibida niisugusel päikesepaistelisel päeval niisuguses sõpruse soojusest kantud vastuvõtul imeilusas Gerardmer's — minu kodulinna Suhhumi sõpruslinnas . . . »

Ülejäänud sõnad mattusid marulisse aplausi. Sel päeval tajusin, mida tähendab tõeline rahvaste sõprus. Oli ju meiegi grupis venelasi ja ukrainlasi, eestlasi, grusiinlasi, osseete. Väikeses prantsuse kuurordilinnas ühtusid meie kõigi meeled kokkukuuluvuse suureks tundeks.

Nende meenutuste juures ei saa kuidagi mainimata jätta, et Nõukogude-Prantsuse sõpruslinnade traditsiooni nurgakivi panijateks olid Stalingrad ja Dijon. Juba 1944. a. lõpul, kui Prantsuse valitsusdelegatsioon esotsas kindral de Gaulle'iga külastas Nõukogude Liitu, andis ta Volga kangelaslinnale üle Dijoni linna vapi «Suur mõök». Nende linnade saatuses on palju ühist: Stalingradi müüride juures peatati Hitleri röövarmee, Dijon sai juba 1940. aastal Prantsuse vastupanuliikumise tähtsaks keskuseks. Ka tänapäeval on Volgogradil ja Dijonil ühiseid traditsioone, mida armastusega hoitakse. Need linnad tähistavad üheaegselt tähtpäevi oma maade elus. Nõukogude sõjameeste auks, kes võitlesid Burgundia partisanisalkades, heisatakse suurtel tähtpäevadel linna raekojale Prantsuse sini-valgepunase lipu kõrvale Nõukogude punalipp. Sõpruslinnad vahetavad regulaarselt delegatsioone, kunstikollektiive, näitusi . . . Ehkki meie seekordne marsruut Dijoni ei ulatunud, olid gruppi kuulunud kolm volgogradlast küll kõige populaarsemad külalised igas linnas ja asulas. Aplodeerides kangelaslinna tänase põlvkonna esindajatele, avaldasid prantsuse eakaaslased ja vanemad seltsimehed siirast tänu nende isadele, kes veerand sajandit tagasi andsid fašistlikule lohele surmava hoobi, mis lõppkokkuvõttes tõi vabanemise kõigile anastatud rahvastele.

Sõpruse sillad . . . kaunid, tugevad sillad. Moskva — Pariis, Volgograd — Dijon, Harkov — Lille, Jalta — Nizza, Suhhumi — Gerardmer . . .

. . . NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul 1969. aasta juunis, kus arutati rahvusvahelist olukorda, konstateeriti rahuldusega Nõukogudemaa suhete arenemist Prantsusmaaga. «Tänu mõlema poole jõupingutustele on viimastel

aastatel tugevnenud ja laienenud Nõukogude-Prantsuse koostöö poliitika, majanduse, teaduse, tehnika ja kultuuri alal. Üks selle värskemaid näiteid on k. a. mais sõlmitud uus Nõukogude-Prantsuse kokkulepe kaubandusliku ja majandusliku koostöö kohta aastaiks 1970—1974, milles on fikseeritud mõlema poole püüdlus suurendada kaubavahetus kahekordseks.

Miks on saanud võimalikuks niisugune positiivne nihe kahe suurriigi suhetes? Seepärast, et mõlemad pooled võtsid oma vastastikuste suhete lahendamisel mõõdupuukus nõukogude ja prantsuse rahva kestvad huvid, nende ühise huvi Euroopa rahu ja ülemaailmse rahu kindlustamise vastu.»

ROOSIGA NOORMEES

Veel praegugi, kui meenutan Prantsusmaal veedetud päevi, näen roosisülemeid, mis ulatati meile Épinali jaamaperroonil. Olime Vogeese pealinnas esimene grupp nõukogude turiste.

Unustamatud on Pariisi lillekaupluste vaateaknad, terved elavatest roosiõitest väljad lilleturgudel, rääkimata tohututest «imevaipadest» Carrouseli väljakul, Boulogne'is, Versailles's... Bulgaariat nimetatakse rooside, Hollandit tulpide jaoks. Prantsusmaad võiks nimetada lihtsalt lilledede jaoks. Prantslane armastab lilli väga, kimp elavaid õisi väljendab armastust, suurimat lugupidamist. NLKP XXIII kongressi naisdelegaatidele jääb vist alaliseks meelde silmapilk, kui neile Kremli Kongresside Palees ulatati tulipunased nelgid... Prantsusmaa naistelt. See oli liigutav käepigistus üle mandri.

Roosid meenutavad ka meie viimast koosviibimist prantsuse sõpradega, mis leidis aset ühingu Prantsusmaa — Nõukogude Liit Pariisi osakonnas.

See oli üks kohtumisi, kus tooni ei andnud rohked toostid ega peokõned, vaid asjalik arutelu ühingu päevaprobleemidest, tegevuse perspektiividest. Istusime pika kitsavõitu toa seinääri palistavatel toolidel. Tuppa tungiva pärastlõunase päikese kiirtes helkisid klaasid mahla ja kihiseva šampanjaga.

Avatud akna poole roomas kõige erinevamate tubakamarkide suitsusegu. Laual aga — seal ilutses väikeses vaasis kimp punaseid roose... Võib-olla olid samasugused ka need roosid, mille tõi inimpõlv tagasi oma prantsuse sõpradele nõukogude noormees Vassili Porik, kelle ellujäänud sõber ja võitluskaaslane André Pierrard on pühendunud prantsuse ja nõukogude rahva sõpruse arendamisele nende traditsioonide alusel, mis sündisid ühises võitluses.

... Sõprusühingu ajakirja «France-U.R.S.S.» 1959. aasta detsembrinumbris köitis lugejate tähelepanu olukir-

jeldus «Meie sõber Vassili», milles kuukirja direktor André Pierrard jutustas Nõukogude armee leitnandi Vassili Poriku ebatavalisest, otse uskumatust saatusest. Nii saadi esmakordselt teada nõukogude sõjavangi kangelasteost. Oskusega, mis oleks tunnustuseks ka kõige andekamale elukutselisele luurajale, võitis ta natside usalduse ja organiseeris Beaumont'i vangilaagri vanemana põrandaluse võitlusgrupi, kes käis öösiti diversioonioperatsioonidel väljaspool laagrit. Nii tekkis partisanivõitluse ajaloos senitundmatu liik rahvatasujaid — laagripartisanid. Kuidas vihast meeletud sakslased ka püüdsid süüdlasi leida, ei osanud nad iialgi aimata, kust neid otsida. Selles verises ja halastamatus mängus osutusid tugevamaks nõukogude inimesed.

1944. aasta algul, kui laagrisalka kuuluvad seltsimehed olid toimetatud ümbruskonnas tegutsevate prantsuse kamraadide juurde, põgenes ka Vassili ise. Temast sai spetsiaalse vene grupi — Tšapajevi-nimelise partisanisalga komandör. Ühel ööl viis endine Beaumont'i vanem oma mehed — endised Beaumont'i vangid — ründama laagrit. Vabadusse pääsesid sajad uued seltsimehed. Kuid juba järgmisel päeval sattus komandör koos paari kaaslasega Drocourt'is gestaapolaste piiramisrõngasse. Raskelt haavatud Porik viidi Arras' kindlusesse. Vahetpidamatud piinamised. Gestaapo ülem võttis ise osa «ohtliku nõukogude luuraja», nagu teda tituleeriti, ülekuulamisest. Kõik tulemusteta. Kaheksateistkümnendal päeval viidi poolteadvuseta Vassili Saint-Nicquez'i kindluse surmamõistetute kongi. Ja sündis ime — surmale määratud inimvare põgenes. Prantsuse seltsimehed ravisid nõukogude noormehe, kellel oli üliinimlik elutahe, terveks ning ta võttis osa veel mitmetest lahinguoperatsioonidest, kuni . . . 22. juulil sattusid ta jälile marruläinud gestaapolased.

«Mõni päev enne seda,» kirjutab Pierrard, «17. juulil kutsusime ta lõunale ühte majja, kuhu mõnikord õhtuti kogunesid paljud vastupanuliikumise juhid. Ta tõi meile kingituse — kimbu värskaid roose. Aga meie laulsime talle nõukogude laulu, mida tollal oskasid kõik — «Lõbusate noorte marssi» . . .

Roosid närbusid soojas toas, kui ta kinnivõtmispäeva õhtul Arras' kindluses maha lasti. Tänapäevani näen ma mõttes, kuidas suri Vassili: isegi oma elu viimastel minu-

titel ei saanud ta jätta viskumata oma timukate kallale.» NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 21. juulist 1964. a. anti Vassili Porikule posthuumselt Nõukogude Liidu kangelase aunimetus. Väikeses Prantsuse kaevurilinnas Hénin-Liétard's avati Nõukogude armee 50. aastapäevaks tema kalmul mälestussammas. Nagu Fjodor Poletajev Itaalias, nii sai Vassili Porik Prantsusmaal kahe suure rahva kangelaseks.

Lootsime väga sellel viimasel kohtumisel näha näost näkku ka André Pierrard'i, kuid tööülesanded olid ta viinud just sel ajal Pariisist ära.

Seda lugu polekski ehk mõtet siin meelde tuletada, kui mitte Pariisi templiga kiri...

Mõni aeg pärast tagasijõudmist otsustasin kirjutada André Pierrard'ile. Ja ühel päeval saingi vastuse.

«Et anda Teile ülevaadet sellest, mida saatis korda Vassili,» kirjutab sõprusühingu presidendinõukogu liige, — «samuti minu kirjapanekutest tema kohta, saadan Teie aadressil ühe eksemplari filmistsenaariumist, mille olen kirjutanud memuaaridena Porikust. Kõik Vassili kohta esitatu tugineb ajaloolisele tõe.

Vennaliku tervitusega
André Pierrard.»

Ongi stsenaarium. Täpselt sada lehekülge prantsuskeelset teksti, mis kahe maa kineastide koostöös töötab saada mälestusmärgiks kahe suure rahva ühistele võitluspäevadele. «Le jeune homme a la rose» — «Roosiga noormees» — nii poeetiliselt nimetas autor oma südamesoojusest õhkuva töö.

*

Mu Prantsusmaa reis on minevik. Iga päevaga ta kaugeneb, sest aeg liigub ainult edasi. Täna ma tean Prantsusmaast, noorest prantslasest palju rohkem kui tookord. Oleks vale arvata, et reis lõpeb päeval, mil saabud kodumaale. Sest iga maa, iga uus koht on omamoodi «hüpe tundmatusse».

Inimesel, kes seal viibinud, on teiste ees suur eelis. Jutuga sellest kohast, maast assotsieeruvad tema teadvuses mälopildid. Ta näeb neid paiku, inimesi... Kui ma loen Prantsusmaast või mõtlen sellele maale, tema inimestele, kerkivad mu silme ette Jacques ja Jeannot, Pariisi tänavad, Mont Valérien, Épinali roosid, hüvastijätunaeratud Le Bourget'l... Ja südamesse poeb midagi sooja. See on tõeline Prantsusmaa. Ja varem või hiljem kuulub tulevik sellel maal rahvale, tolele igavese nooruse kandjale.

Roosid närbuvad soojas toas, kui ta kinnivõtmisplõve
Ahtul Arras' kindluses maia lasti. Täna on päevani näen ma
mõttes kuldast stri-Vaxell' isegi oma silmaväljast mine

SISUKORD

Kui meenutan Prantsusmaad	5
Võitlusliit	8
Vastuseis vägivallale	14
Jacques	18
Elu kui legend	22
Langes Prantsusmaa eest	26
Jeanne d'Arc Korsikalt	28
Üliõpilased	31
Renoolased	36
«Huma» sõbrad	41
Jeannot' seltsis Reini ääres	45
Noortemaja kõrval oli kirik	50
Õhtu Nancy töölisnoortega	54
Laul	57
Gérard Philipe'i nimelised	61
Boulogne'i metsas algas lehesadu	64
Kagulaarid ilmutavad end jälle	67
Šampanjamaal	72
Ootamatu kohtumine	77
4, rue Marie-Rose	79
Sõpruse sillad	85
Roosiga noormees	91

SISUKORD

1. Prantselamaa reiki on minivik Iga elava ja tervise
 2. sest see on maailma suurim ja vanim...
 3. Prantselamaa reiki on minivik Iga elava ja tervise...
 4. Oieks vale arvata et reiki loob...
 5. Prantselamaa reiki on minivik Iga elava ja tervise...

6. Prantselamaa reiki on minivik Iga elava ja tervise...
 7. Prantselamaa reiki on minivik Iga elava ja tervise...
 8. Prantselamaa reiki on minivik Iga elava ja tervise...
 9. Prantselamaa reiki on minivik Iga elava ja tervise...
 10. Prantselamaa reiki on minivik Iga elava ja tervise...

Пилът Велло. В МОЛОДОЙ ФРАНЦИИ. На эстонском языке. Издательство «Ээсти Раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10.
 Toimetaja R. Rammus. Kunstiline toimetaja E. Järv. Tehniline toimetaja L. Maida. Korrektorid L. Golberg ja T. Kuusik.
 Laduda antud 22. X 1969. Trükkida antud 20. I 1970. Ligatne Paberivabrik, Läti NSV, trükipaber nr. 1, 54x84/16. Trükipoognaid 6,0 + 8 kleebist. Tingtrükipoognaid 5,9. Arvestuspoognaid 5,50. Trükiarv 6000. MB-01110. Tellimise nr. 3085. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tänav 54/58. Hind 29 kop. 1—11—5.

87	Kaardid ilmutavad end jälle
75	Sõprused
77	Õnnetu kohtumine
79	Marie-Rose
83	Sõpruse sõnad
81	Hoosiga noormees

2. -

29 kop.

A
30420
213372

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00493809 0